

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΔΡΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΙΣ ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΤΑΚΤΙΚΑ (ΝΟΤΙΤΙΑ
ΕΡΙΣΚΟΡΑΤΥΜ) ΑΠΟ ΤΟΥ Η' ΜΕΧΡΙ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΓ' ΑΙΩΝΟΣ

ΥΠΟ
ΓΕΡ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Β' τόμου
τῆς
ΕΠΕΤΗΡΙΔΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΟΥΝΙΟΣ 1970

14140

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΔΡΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΙΣ ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΤΑΚΤΙΚΑ (ΝΟΤΙΤΙΑ
EPISCOPATUUM) ΑΠΟ ΤΟΥ Η' ΜΕΧΡΙ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΓ' ΑΙΩΝΟΣ

Υ Π Ο
Γ Ε Ρ. Κ Ο Ν Ι Δ Α Ρ Η

Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Β' τόμου
τῆς
ΕΠΙΕΤΗΡΙΔΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΟΥΝΙΟΣ 1970

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΕΚΚΛ. ΤΑΚΤΙΚΑ (ΝΟΤΙΠΙΑ ΕΠΙΣΚΟΡΑΤΙΟΥΜ) ΑΠΟ ΤΟΥ Η΄ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΓ΄ ΑΙΩΝΟΣ

(Συμβολή εις τὴν Ἱστορίαν τοῦ αὐτοκεφάλου)

Ὑπὸ ΓΕΡ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, Τακτικοῦ καθηγητοῦ

Α. Εἰσαγωγή καὶ περὶ τῶν πηγῶν.

1. Ὡς γνωστὸν ἡ αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιαύτη διὰ τοῦ Η΄ Κανόνος τῆς Γ΄ ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῷ 431 μ.Χ. (πρβλ. κείμενον παρὰ Ἀμ. Ἀλιβιζάτῳ: Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, 1949 σ. 44).

Τὸ ἐν λόγῳ καθεστῶς ἐκυρώθη καὶ αὐθις διὰ τοῦ ΛΘ΄ Κανόνος «περὶ τῶν τοῦ Ἰουστινιανουπόλεως προνομίων» τῆς Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου τοῦ 690/1 παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (Ἰωάννης) μετεφέρθη «ἅμα τῷ οἰκείῳ λαῷ, ἐπὶ τὴν Ἑλλησπόντιον ἐπαρχίαν, διὰ τε τὰς βαρβαρικὰς ἐφόδους» (τῶν Ἀράβων).

Οἱ Πατέρες δὴλον ὅτι τῆς ἐν λόγῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, παρὰ τὴν ἐκ Κύπρου ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ πολλῶν Κυπρίων (φυσικῶς οὐχὶ ὄλων ἀφοῦ ἡ Κύπρος δὲν ἔμεινεν ἔρημος), διὰ νὰ «ἐλευθρωθῶν ἔθνικῶς» ἀπὸ τὴν «δουλείαν» (τῶν Ἀράβων) καὶ παρὰ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐντὸς ἐπαρχίας τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου, καθώρισαν («συνορῶμεν» λέγει ὁ Κανὼν) «ὥστε ἀκαινοτόμητα διαφυλαχθῆναι τὰ παρὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελθόντων θεοφόρων Πατέρων τῷ Θρόνῳ τοῦ προγεγραμμένου ἀνδρὸς (τοῦ Προέδρου τῆς Κύπρου Ἰωάννου) παρασχεθέντα προνόμια». Ὑπάρχει ἀμφιβολία ἂν ἡ «προνοία τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ μόχθῳ τοῦ φιλοχρίστου καὶ εὐσεβοῦς», ὡς λέγει ὁ Κανὼν, «βασιλέως» Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄ μεταφορὰ παρὰ τὴν Κύζικον τοῦ Ἑλλησπόντου τῶν Κυπρίων ἦτο πολιτικῶς καὶ πραγματικῶς σκόπιμος ἢ ἀτυχῆς (Σπυριδάκης¹), ἀλλὰ γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἡγεσία τῆς Κύπρου « ἡ καθαρῶς τοῖς σκήπτροις τοῦ χριστιανικωτάτου κράτους » καὶ αὐθις ὑπαχθεῖσα, ἔτυχε τῆς ἀρμοζούσης ἰδιαίτερας μεταχειρίσεως, διότι τὸ ἐκκλ. καθεστῶς αὐτῆς ἐστηρί-

1. Αὐτὴν τὴν γνώμην ἐξέφρασεν ὁ κ. Σπυριδάκης εἰς τὴν Σύντομον Ἱστορίαν τῆς Κύπρου, Λευκωσία 1954.

ζετο, ὡς λέγει ὁ Η' Κανὼν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, «εἰς ἀρχαῖον ἔθος καὶ θεσμὸν ἐκκλησιαστικόν, κατὰ τοὺς Κανόνας τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, ἀπὸ μακροῦ ὑφιστάμενον». «Τὰ γὰρ ἐν ἐκάστη ἐκκλησίᾳ ἔθη, καὶ οἱ θεοφόροι ἡμῶν Πατέρες παραφυλάττεσθαι διεγνώκασιν» καθορίζει ὡς αἰτιολογίαν ἐν τῷ ΛΘ' Κανόνι ἡ Πενθέκτη Οἴκουμ. Σύνοδος, ὅταν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου εὕρισκετο ὑπὸ συνθήκας ἄκρως δυσμενεῖς.

Εἶναι, λοιπόν, ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ Σύνοδος παρὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις, αἵτινες ἐπληξάν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ἐκ τῶν Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν καθώρισεν «ὥστε ἀκαινοτόμητα διαφυλαχθῆναι τὰ παρὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελθόντων θεοφόρων Πατέρων τῷ Θρόνῳ τοῦ προγεγραμμένου ἀνδρὸς παρὰ σχεθέντα προνόμια, ὥστε τὴν νέαν Ἰουστινιανούπολιν (αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομα ὅπερ ἐδόθη εἰς τὸν παρὰ τὴν Κύζικον οἰκισμὸν τῶν Κυπρίων), τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῇ καθιστάμενον θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον, πάντων προεδρεύειν τῶν τῆς Ἑλλησποντίων ἐπαρχίας, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Τὰ γὰρ ἐν ἐκάστη ἐκκλησίᾳ ἔθη, καὶ οἱ θεοφόροι ἡμῶν Πατέρες παραφυλάττεσθαι διεγνώκασιν ὥστε τοῦ τῆς Κυζικινῶν πόλεως ἐπισκόπου ὑποκειμένου τῷ Προέδρῳ τῆς εἰρημένης Ἰουστινιανουπόλεως, μιμήσει τῶν λοιπῶν ἀπάντων ἐπισκόπων, τῶν ὑπὸ τὸν λεχθέντα θεοφιλέστατον Πρόεδρον Ἰωάννην, ὑφ' οὗ, χρείας καλούσης, καὶ ὁ τῆς αὐτῆς Κυζικινῶν πόλεως ἐπίσκοπος χειροτονηθήσεται».

2. Πρὸς τὰ κείμενα ταῦτα εὕρισκεται ἐν ἀρμονίᾳ ἡ σημείωσις τοῦ Γεωργίου τοῦ Κυπρίου, ἡ περιληφθεῖσα εἰς τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς Γεωγραφίας αὐτοῦ, ἐν ἣ παραδίδεται ἡμῖν ἡ συγκρότησις τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους περὶ τὸ 600¹, ἥτοι τρεῖς περίπου γενεὰς πρὸ τῶν γεγονότων εἰς ἅπερ ἀναφέρεται ὁ ΛΘ' Κανὼν τῆς ἀνωτέρω Οἰκ. Συνόδου.

Παρὰ ταῦτα τὸ ἀρχικὸν κείμενον ὑπέστη ἐπεξεργασίαν καὶ συμπλήρωσιν κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ ἐξ Ἰαλιμβάνων (Ἀρμενίου).

Οὗτος προσέθεσεν ἐν ἀρχῇ (1-529) «ἐκκλ. τακτικὸν» περιλαμβάνον τοῦτο μὲν τὴν «τάξιν προκαθεδρίας» τῶν χρόνων τοῦ Ἐπιφανίου (στ' - ζ' αἰών, τῶν χρόνων ἰδίᾳ τοῦ Ἡρακλείου) μετὰ τινων μεταβολῶν, τοῦτο δὲ ἐν τέλει προσθήκην χωριστοῦ καταλόγου, ἄνευ ἐντάξεως τῶν

1. Ὁ E. Honigmann, σημειώνει σχετικῶς: Die Profangeographie des Georgios von Lapithos auf Kypros (Ed. Gelzer 530-1100) besteht fast durchweg aus aufzählungen von Städten Kastellen einzelner Provinzen des Byz. Reiches um 600 n. Chr. Τίτλον μελέτης Honigmann σελ. 141, σημ. 1.

μητροπόλεων, αἵτινες προσηρτήθησαν τῷ 731/746 εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως (Ἰλλυρικοῦ, Κάτω Ἰταλίας, Σικελίας καὶ Ἰσαυρίας). Ἡ μητρόπολις Πατρῶν εἶναι νέα τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος (No 520-529).

Εὐθὺς ἀμέσως παρέχομεν τὰς δύο ἐκδόσεις τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου τοῦ Γεωργίου τοῦ Κυπρίου, ἥτοι τὴν τοῦ Parthey 1866, ἐν Βερολίῳ γενομένην, ὡς ΝΟΤΙΤΙΑ 1 καὶ τὴν τοῦ H. Gelzer μετὰ τῶν προσθηκῶν, ἐξ ὧν φαίνεται ἡ ἐργασία τοῦ Γεωργίου τοῦ Κυπρίου καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ ἐξ Ἰαλιμβάων.

Ἴδου τὸ κείμενον τῆς πολιτικῆς Γεωγραφίας τοῦ Γεωργίου τοῦ Κυπρίου. Τὸ κείμενον παρατίθεται καὶ εἰς τὸν πίνακα τὸν συνοδεύοντα τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν, ἐν ᾧ ὁμοῦς προστίθεται καὶ ὁ Ἱεροκλῆς.

Parthey σελ. 93 Not. 1

1049 Ἐπαρχία Κύπρου νήσου¹

1050 Δεῖ εἰδέναι, ὅτι αὕτη αὐτοκέφαλος ἐστὶ, μὴ τελοῦσα ὑπὸ ἀποστολικὸν θρόνον· ἀλλὰ τιμηθεῖσα διὰ τὸ εὔρεθῆναι ἐν αὐτῇ τὸν ἅγιον ἀπόστολον Βαρνάβαν ἔχοντα ἐπὶ στήθους τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον· εἰσὶ δὲ ἐν αὐτῇ αἱ πόλεις αὗται·

H. Gelzer «Georgii Cyprii» σελ. 56

1096 Ἐπαρχία τῆς Κύπρου

Διαμεμένηκεν, ἔχουσα παρ' ἑαυτῆς τὴν δεσποτείαν διὰ τὸ εὔρεθῆναι ἐν αὐτῇ τὸν ἅγιον ἀπόστολον Βαρνάβαν, ἔχοντα ἐπὶ στήθους τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον· εἰσὶ δὲ ἐν αὐτῇ αἱ πόλεις αὗται·

1051 Κωνσταντία μητρόπολις

1098 Κωνσταντία μητρόπολις

1. Πρὸ τοῦ κειμένου τούτου εἰς τὸν ἀριθ. 958 «Κλίμα Σοφοίνης» προσθῆται ὁ ἐπεξεργασθεὶς αὐτὸ (τοῦ Γεωργίου τοῦ Κυπρίου) Βασίλειος «χωρίον ὑπὸ τὸ αὐτὸ κλίμα λεγόμενον Ἰαλιμβάων, ὅθεν ὀρμάται ὁ τὴν παροῦσαν φιλοπονήσας βίβλον Βασίλειος». Πρβλ. E. Honigmann: Die Notitia des Basilium von Jalimban. Extrait de «Byzantion» τόμ. IX, fasc. I, Bruxelles 1934, σελ. 212 ἐξ. Ὁ Honigmann σημειώνει ἐν τέλει τῆς ἐρεύνης του τὰ ἐξῆς: «Κατὰ τὴν τοῦ H. Gelzer ἐκδοχὴν ὁ Βασίλειος θὰ συνέταξε τὰ Notitia του ἥτοι τὸ τακτικὸν του πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἄμοριου, λοιπὸν τὸ βραδύτερον εἰς τὸ ἴδιον ἔτος καθ' ὃ ὁ Θεόφιλος ἐξεστράτευσε πρὸς τὴν Ἀρμενίαν (837)», ἐνῶ ὁ Honigmann ἐπειράθη διὰ τῆς ἐν λόγῳ ἐρεύνης του ν' ἀποδείξῃ ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ ἔτους 886. «Χωρὶς ἀμφιβολίαν ἦτο εἰς τὸν συγγραφέα ἡ πορεία τῆς ἐκστρατείας γνωστὴ». Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δέχεται τὴν χρονολόγησιν τοῦ Gelzer, πρέπει νὰ εἰκάσῃ ὅτι οὗτος κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου ἀνέλαβε κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαμονῆς του ἐν Ἀρμενίᾳ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ Γεωργίου τοῦ Κυπρίου. Ἐν πάσῃ ὁμοῦ περιπτώσει πιστεύω ὅτι τὸ τεμάχιον 945-965 (Μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ, παρὰ τῷ Γεωργίῳ τῷ Κυπρίῳ, συνίσταται κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ἐξ ἐπεκτάσεων προερχομένων ἀπὸ τὸν Θ' αἰῶνα.

1052	Κίτιον	1099	Κίτιον
1053	Ἄμαθοῦς	1100	Ἄμαθοῦς
1054	Κούριον	1101	Κούριον
1055	Πάφος	1102	Πάφος
1056	Ἄρσεναῖ	1103	Ἄρσεναῖ
1057	Σόλοι	1104	Σόλοι
1058	Λάπιθος	1105	Λάπιθος (ἐν ἧ ἐγεννήθη Γεώργιος ὁ Κύπριος ὁ γρά- ψας τὴν βίβλον, ἐξ ἧς ταῦτα μετελήφθησαν)
1059	Κυρηνία	1106	Κυρηνία
1060	Ταμασός	1107	Τάμασος
1061	Κύθροι	1108	Κύθροι
1062	Τριμιθοῦς	1109	Τριμιθοῦς
1063	Κάρπασιν ¹	1110	Καρπάσιν ²

Εἶναι προφανῆς ἡ διάφορος χειρόγραφος παράδοσις³ τῶν κειμένων.

3. Πρὸς τὴν διὰ τῶν κειμένων τούτων καὶ δὴ καὶ διὰ τῶν ὑπογραφῶν ἐν ταῖς Συνόδοις βεβαιουμένην ἀρχὴν τοῦ αὐτοκεφάλου φαίνονται εὐρισκόμενα εἰς ἀντίθεσιν τὰ ἐπόμενα κείμενα παρουσιάζοντα τὴν Κύπρον ὡς μητρόπολιν τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου.

Τὸ δεύτερον χρονολογικῶς ἐκκλησιαστικὸν τακτικὸν (πρῶτον τοῦ Ἐπιφανίου), ἦτοι τὸ κείμενον τοῦ Παρισινοῦ Κώδικος 1555A, τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Τάξις προκαθηδρίας τῶν ὀσιωτάτων Πατριαρχῶν μητροπολιτῶν καὶ αὐτοκεφάλων». Εἶναι τὸ πρῶτον ἐν ᾧ ἀναγράφεται ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου.

Ἐν τῷ κειμένῳ τούτῳ παρουσιάζεται διὰ πρώτην φοράν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἡ Κυπριακὴ Ἐκκλησία ὡς γ' μητρόπολις ὑπὸ τὸ Οἴκ. Πατριαρχεῖον ὑπὸ τὴν ἐξῆς μορφήν (κατὰ τὴν ἔκδοσιν De Boor).

Μητροπολίται ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως

8 α'.	Ἐπαρχία Καπαδοκίας	ὁ Καισαρείας
9 β'.	Ἐπαρχία Ἀσίας	ὁ Ἐφέσου
10 γ'.	Ἐπαρχία Κύπρου	ὁ Κωνσταντίας
11 δ'.	Ἐπαρχία Εὐρώπης	ὁ Ἡρακλείας Θράκης

1. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκολουθεῖ σημείωσις ἐσφαλμένη περὶ χρόνου συντάξεως ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' 883, ἐνῶ ὁ Λέων ἀνέλαβεν τῷ 886 Parthey σελ. 94.

2. Ἐκδ. H. Gelzer: Georgii Cyprii, Descriptio Orbis Romani, Lipsiae 1890. σελ. 56.

3. Περὶ τούτων παρὰ Parthey ἐνθ' ἄνωτ. καὶ H. Gelzer ἐνθ' ἄνωτ. Νέα μελέτη τῶν διαφορῶν θά ἦτο ἐνδιαφέρουσα.

Εἰς τὸ 2ον μέρος τοῦ αὐτοῦ κειμένου ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζονται αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἦτοι οἱ Μητροπολῖται μετὰ τῶν ἐπισκόπων, ἀναγράφεται ὡσαύτως ἡ Κύπρος ὡς γ' μητρόπολις ὑπὸ τὴν ἐξῆς μορφήν:

147. γ'. Κύπρος νῆσος ἔχει πόλεις 1ε'

α. Κυρίνη μητρόπολις
ἦτοι Κωνσταντία

Ὁ ἐκδότης De Boor, ἐν
Zeit. f. Kgeschichte 1894, σ.
523, διωρθῶνων γράφει «Wohl

Σαλαμίνη. κωνσταν.^{τι}»¹

β. ὁ Πάφου

γ. ὁ Ταμάσου

δ. ὁ Ἀρσινόης

ε. ὁ Σόλου

στ. ὁ Λαπήθου

ζ. ὁ Κυρινίας

η. ὁ Καρπάσου

θ. ὁ Κύθρων

ι. ὁ Λεύκου

ια. ὁ Κήτις

ιβ. ὁ Ἀμάθου

ιγ. ὁ Νεαπόλεως

ιδ. ὁ Κόρης

ιε. ὁ Τριμηθούτων

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀναγραφή τῆς Ἐπαρχίας τῆς Εὐρώπης, ἧς μητρόπολις ἦτο ἡ Ἡρακλεία τῆς Θράκης, ἡ ὁποία οὐσα ἀνέκαθεν γ' μητρόπολις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπεβιβάσθη εἰς τὴν δ' θέσιν διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φοράν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, χάριν τῆς Κύπρου.

Ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ ὑπάρχει πλήρης ταυτότης τοῦ α' καὶ β' μέρους τοῦ Τακτικοῦ (πρβλ. Πίνακα α' παρὰ Γερ. Κονιδάρη: Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Τόμ. Α', τεύχος α.' Ἀθῆναι 1934), ἐν ᾧ εἰς ἄλλα σημεῖα δὲν ὑπάρχει.

4. Ὡς β' κείμενον ἐκπροσωποῦν τὴν νέαν φάσιν τῆς θέσεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Κύπρου δέον νὰ θεωρηθῶσι τὰ Πρακτικὰ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὰ ὁποῖα συμφωνοῦν, ὡς πρὸς τὴν Κύπρον, πρὸς τὸ ἀνωτέρω κείμενον, ἦτοι «τὴν τάξιν προκαθεδρίας τῶν θρόνων», ἦν κατέλαβεν

1. Καὶ παρὰ Γ. Ι. Κονιδάρη: Αἱ Μητροπόλεις κ.λ.π., τόμ. Α', Ἀθῆναι 1934, σελ. 89 καὶ 92 ἐξ.

ὁ Κύπρου κατὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, τὴν λεγομένην 2αν ἐν Νικαίᾳ (787). Ἡ ταυτότης τῶν δύο κειμένων εἶναι θεμελιώδης. Τὸ βασικὸν τοῦτο κείμενον μὲ ἀπαλάσσει ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος τῆς γνησιότητος τοῦ Παρισινοῦ τακτικοῦ, ἢ μᾶλλον τῆς ὑπάρξεως ἀρχιεπίου τάξεως σχηματισθείσης βιαίως κατὰ τὴν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Γ' καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' συγχώνευσιν τοῦ Ἁν. Ἰλλυρικοῦ, τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰσαυρίας εἰς τὴν τάξιν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως (733), πολλῶ μᾶλλον, ὅτι ἐξέθηκα ἤδη τὰς ἀπόψεις μου καὶ ἀπαντήσεις εἰς κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς ἀνακοίνωσιν ἐν Oxford κατὰ τὸ ΧΙΙ Διεθνὲς Βυζαν. Συνέδριον. Τὸ κείμενον τῆς ἀνακοινώσεως τῆς περιλαμβανούσης δέκα φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς θέσεις ἐπὶ τοῦ θέματος, ἐδημοσ. εὔθη εἰς «Χαριστήριον» πρὸς τιμὴν τοῦ Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἁν. Ὁρλάνδου¹.

5. Πρὸ πάσης περαιτέρω σκέψεως καὶ παρατηρήσεως ἐπὶ τῶν πηγῶν δέον ἐνταῦθα νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὑπάρχουσι μεγάλα κενὰ εἰς τὴν Ἑκκλ. Ἱστορίαν τῆς Κύπρου καὶ δι' ὃ καὶ δὲν εἴμεθα ἐπαρκῶς πληροφορημένοι, περὶ τῆς πραγματικῆς θέσεως τῆς αὐτοκεφάλου (de jure kanonico διετηρεῖτο) Ἑκκλησίας τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ 787-972, ἤτοι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Τσιμισκῆ. Διὰ τὸ διάστημα 400 ἐτῶν (690-1110), εἰς τὸ ὁποῖον ἀναλογοῦσιν ἀσφαλῶς 16 ἀρχιεπίσκοποι τὸ ὀλιγότερον, διεσώθησαν τὰ ὀνόματα μόνον 4 ἀρχιεπισκόπων², ἤτοι τῶν :

α) Ἰωάννου α', 690-691 Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος. Τότε οἱ Κύπριοι προύχοντες ἔμενον μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου εἰς Κύζικον. Πόσα ἔτη παρέμειναν καὶ πότε ἐπανῆλθεν ὁ Κύπρου εἰς τὴν νῆσον θὰ ἴδωμεν.

β) Γεωργίου, 750-754, ἀναθεματισθέντος ὑπὸ τῆς ἐν Ἱερείᾳ εἰκονομαχ. Συνόδου τῆ 754 (ὡς καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός). Ὁ ἀναθεματισμὸς ἤρθη τῆ 787. Τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου τοῦ 754 δὲν διεσώθησαν.

γ) Κωνσταντίνου μετασχόντος τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ διαδραματίσαντος σπουδαῖον πρόσωπον ἐν αὐτῇ εἰς τὸ ζήτημα τῶν Εἰκόνων.

δ) Ἀκολουθεῖ κενὸν ἐνενηήκοντα τριῶν ἐτῶν, τὸ

1. «Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὁρλάνδον», τόμ. Δ', Ἀθήναι 1967-68, σελ. 247-264 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Die neue in parallelen Tabellenausgabe der Not. Episcopatum, und die Echtheit der Not. d. Cod. Paris. 1555A, καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1967.

2. Πρβλ. τὸν ἐν λόγῳ Κατάλογον παρὰ Hackett-Παπαϊωάννου, τόμ. Β', σελ. 72-73 καὶ τόμ. Γ', σελ. 209.

ὁποῖον βεβαίως σμικρύνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι μεταξύ τῶν ἐτῶν 787 ὅτε ἐξῆλθε ὁ Κωνσταντῖνος καὶ τοῦ 870 ὅτε ἐμφανίζεται, ἐπὶ Πατριάρχου Κ/πόλεως Ἰγνατίου, ὁ Ἐπιφάνιος ὁ γ', ἐμεσολάβησε χρόνος καθ' ὃν ἀμφότεροι διετέλουν ἀρχιεπίσκοποι, ἦτοι ὁ μὲν πρῶτος καὶ μετὰ τὸ 787, ὁ δὲ δεύτερος πιθανῶς καὶ πρὸ τοῦ 870 ὡς καὶ μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τούτου (τοῦ Ἐπιφανίου) πιθανῶς ἢ ὀλίγον πρότερον συμπίπτει ἡ σημειώσις τοῦ Βασιλείου τοῦ ἐξ Ἰαλιμβάνων περὶ αὐτοδеспοτείας τῆς Κύπρου, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος.

Ὁ Δοσίθεος, λόγιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15^{ου} καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16^{ου} αἰῶνος, εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων ἀναφέρεται εἰδικῶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἐπιφανίου τοῦ γ' Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἔναντι τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ μνημονεύει τοῦτον ὡς αὐτοκέφαλον Ἀρχιεπίσκοπον. Καὶ ὁ Hackett (βλ. σελ. 33) χρησιμοποιοῖ τὸν ὄρον «αὐτοκέφαλος ἀρχιεπίσκοπος», ὅστις εἶναι προκειμένου περὶ τοῦ Κύπρου ἐσφαλμένος, διότι, ὡς γνωστόν, αὐτοκέφαλοι ἀρχ/ποι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἰδίως τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ἐλέγοντο τὸ ἐνωρίτερον ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος οἱ ἀπὸ τῶν οἰκείων μητροπολιτῶν, ἀνεξάρτητοι ἐπίσκοποι οἱ ὑπαγόμενοι ὅμως ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Οἴκ. Πατριάρχην¹. Οἱ αὐτοκέφαλοι ἀρχιεπίσκοποι ἦσαν κατώτεροι τῶν μητροπολιτῶν, δι' ὃ καὶ ἐν τῇ «τάξει προκαθηδρίας τῶν Θρόνων» καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῶν σχετικῶν ἀναγραφῶν (Not. Episcopatum) ἐμνημονεύοντο «μετὰ τὴν τάξιν» τῶν μητροπολιτῶν, ἐν ἰδίᾳ τάξει «προκαθηδρίας τῶν Θρόνων» μετὰ τὸν τίτλον «οἱ αὐτοκέφαλοι». Ὁρθότερον εἶναι, λοιπόν, νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὸν ὄρον ὃν ἐχρησιμοποίησεν ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος «Πρόεδρος Κύπρου» ἢ εἰς τὴν σύγχρονον γλῶσσαν ἡμῶν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου.

Ὁ Δοσίθεος, λοιπόν, ἵνα δείξῃ, ὅτι οἱ «αὐτοκέφαλοι ἀρχιεπίσκοποι» ἐν τῇ πρὸς τοὺς πατριάρχας ἀλληλογραφίᾳ ἐχρῶντο τῷ αὐτῷ τρόπῳ ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Μητροπολιταί, ἐπάγεται τὴν περίπτωσιν τοῦ Κύπρου Ἐπιφανίου, ὅστις περὶ τὸ 869, γράφων πρὸς τὸν Κ/πόλεως Ἰγνατίον, «μετεχειρίσθη γλῶσσαν ἐσχάτης ταπεινώσεως». Ἀνεξαρτήτως ὅμως τοῦ γεγονότος τούτου, ὅπερ δύναται νὰ ἔχη ἢ νὰ μὴν ἔχη σημασίαν-διότι αἱ λεκτικαὶ διατυπώσεις καὶ ἐκφράσεις ἐν ταπεινοφροσύνῃ εἶναι συνήθεις εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν ἀρχιερέων ἐξαρτῶνται δὲ πολλάκις ἀπὸ τὸ πρόσωπον καὶ τὰς περι-

1. Πρβλ. Γ. Κονιδάρη: Περὶ τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, Ἐν Ἀθήναις 1963-1964. Ε.ν. Chrystos: Die Bischofslisten des V. Ökum. Konzils (553), Bonn 1966.

στάσεις, όταν δὲ γράφωσιν οἱ ἀρχιεπίσκοποι ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρόνοις εἶναι ἠτιολογημένοι (Πρβλ. Φιλοθέου Ἀρχ/που Κύπρου περὶ τὸ 1740. Hackett-Παπαϊωάννου, Β' σελ. 33-34) - πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι εὕρισκό-μεθα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ Κύπρος (ἐπὶ Βασιλείου Α' Μακεδόνοιο 867-886) περ.ἤλθε προσωρινῶς εἰς τοὺς Ἀραβας (πρβλ. Κ. Σπυριδάκη, Σύντομος Ἱστορία τῆς Κύπρου 1964, σελ. 69). Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πάντοτε ἀνέμενον κατὰ λόγον φυσικὸν οἱ Κύπριοι τὴν σωτηρίαν των.

6. Ἀκολουθεῖ περίοδος 200 περίπου ἐτῶν διὰ τὰ ὅποια στερούμεθα εἰδήσεων. Καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀρχιεπισκόπων εἴμεθα τελείως ἀπληροφόρητοι. Μετὰ τὸν Ἐπιφάνιον (870), μνημονεύεται 1) ἡ ὑπαρξίς ἀρχιεπισκόπου, ἀλλ' ἄνευ ὀνόματος, κατὰ τὸ 1054 κατὰ τὴν ἐν Κ/πόλει Σύνοδον, ἣτις ἠναγκάσθη νὰ ἀνταποδώσῃ καὶ ἐπιβάλλῃ τὸ ἀνάθεμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ 2) ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081-1118) ὡσαύτως ἄνευ ὀνόματος. Μόνον διὰ τὸν 15' αἰῶνα μνημονεύεται ἐν ὄνομαι: ὁ Νικόλαος Μουζάλων, παρατηθεὶς τῷ 1110. Οὗτος ἐγένετο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τῷ 1147.

7. Ὡς τρίτον κείμενον σημαντικὸν δεόν νὰ θεωρηθῆ τὸ ἐπόμενον. Ἀσφαλῶς κατὰ τὸ διάστημα 965-1184, ἤτοι κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Κύπρος ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τῶν Ἀράβων ὑπὸ τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς Κρήτης στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος (ἀπὸ τοῦ ἐτους 963), κατέστη τμῆμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὑπῆρχον ἀρχιεπίσκοποι, ὅπως πιθανῶς καὶ πρότερον, ὅμως τὰ ὀνόματα αὐτῶν δὲν δεσώθησαν. Διὰ τὸ μικρὸν ὅμως χρονικὸν διάστημα τῶν ἐτῶν 965-972 ἔχομεν διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἔναντι τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἐν ἀληθῶς πολῦτιμον κείμενον ἐκκλ. τακτικὸν (Notitia Episcoporum), ὅπερ μᾶς διέσωσεν ὁ ὑπ' ἀριθμ. 1372 κώδιξ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ κειμένου τούτου τὸ μὲν πρῶτον μέρος (κατάλογος Πατριαρχῶν, Μητροπολιτῶν, αὐτοκεφ. Ἀρχ/πων) ἐδημοσίευσεν ὁ Η. Gelzer εἰς τὴν περιάνυμον πλέον πραγματείαν του εἰς τὰς Abh. τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῷ 1901 (σελ. 569-572), τὸ δὲ δεύτερον μέρος ἐδημοσίευσamen ἡμεῖς πρό τινος εἰς τὴν Πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν τῆς Ἀχρίδος», Ἀθῆναι 1967. Εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα τῆς πραγματείας ταύτης περιελάβομεν τὰ Τακτικά τοῦ 1' καὶ 1α' αἰῶνος ἀλλ' εἰς παραλλήλους πίνακας. Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Η. Gelzer δημοσιευθέντι τμήματι, ἤτοι εἰς τὸ α' μέρος τοῦ τακτικοῦ, μετὰ τὴν τάξιν τῶν Πατριαρχῶν εἰς τὴν ὁποίαν παραδόξως ἐμφανίζεται ὁ Ρώμης πέμπτος καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως πρῶτος Πατριάρχης, ἀκολουθεῖ τὸ ἐξῆς κείμενον.

«Τάξις τῶν ὑποκειμένων μητροπόλεων τῷ ἀποστολικῷ καὶ πατριαρ-

χικῶ θρόνῳ τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος Κωνσταντ.νουπόλεως·

Πρὸ δὲ τούτου κεῖνται αἱ δύο ἀρχιεπισκοπαί·

ὁ Βουλγαρίας

ὁ Κύπρου

Αἱ Μητροπόλεις

Ἐπαρχία Καππαδοκίας

ὁ Καισαρείας

Ἐπαρχία Ἀσίας

ὁ Ἐφέσου

Ἐπαρχία Εὐρώπης

ὁ Ἡρακλείας

κατὰ τὴν τάξιν τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἰσχύουσαν, ἀλλὰ τροποποιηθεῖσαν καὶ καθορισθεῖσαν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὀριστικότερον. Ὅθεν ἡ τάξις αὕτη ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ διὰ δέκα αἰῶνας.

Ἐπειδὴ τὸ κείμενον τοῦτο περιλαμβάνει τὰς ἀνωτέρω ἰδιοτυπίας καὶ σπουδαίας εἰδήσεις εἶναι βαρυσήμαντον, διότι εἶναι πλήρες, καὶ ἀκριβέστερον, ἔν τῶν πληρεστάτων διασωθέντων κειμένων τῶν τακτικῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, προηγεῖται δὲ χρονικῶς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 τακτικοῦ παρὰ Parthey, ὅπερ ὁμως στερεῖται ἀ μέρους (δὲν ἀναγράφονται εἰς τοῦτο οἱ πατρ. ἀρχαι, οἱ μητροπολίται καὶ οἱ αὐτοκέφαλοι ἀρχιεπίσκοποι), ἐχρονολογήθη δὲ ὑφ' ἡμῶν καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὰ ἔτη ὡσαύτως τοῦ Τσιμισκῆ (972-976), ἀντὶ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου (περὶ τὸ 980 κατὰ H. Gelzer, Ungedruckte σελ. 568 ἐξ.), διὰ τοῦτο τὸ ἐξητάσαμεν ὡς πρὸς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Βουλγαρίαν εἰς δύο ἀνακοινώσεις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν τῷ 1943². Αἱ ἀνακοινώσεις ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τῶν ἀειμν. ἀκαδημαϊκῶν Κ. Ἀμάντου καὶ Γ. Σωτηρίου. Τὰ πορίσματα εἶχον παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς εὐμενῆ κατ' ἀρχὴν ἀπήχησιν, διότι ἦσαν ἀντικειμενικά, ὡς καὶ ἡ πραγματεία μου περὶ τῶν Μητροπόλεων καὶ Ἀρχιεπισκοπῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῷ 1934.

1. Κατὰ ταῦτα θεωροῦμεν, ὅτι ὑπάρχουν δύο Τακτικά τοῦ Τσιμισκῆ ὧν πρῶτον καὶ πλήρες τὸ ὑφ' ἡμῶν δημοσιευθὲν τοῦ Κώδικος 1372 τῆς Βιβλ. τῶν Ἀθηνῶν, ἀντιπροσωπεῖον τὴν «τάξιν προκαθεδρίας τῶν θρόνων» τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Τσιμισκῆ (969-972), τὸ δὲ δεύτερον, ὑπ' ἀριθ. 3 παρὰ Parthey σελ. 101 ἐξ., ἀντιπροσωπεῖον τὴν κατάστασιν τῶν ἐτῶν 972-976. Ἐπειδὴ ὁμως τοῦτο στερεῖται τοῦ πρώτου μέρους, διότι προφανῶς ἔγινε κυρίως ἀναθεώρησις τοῦ 2ου, διὰ τοῦτο διεσώθη μόνον τὸ 2ον. Ἀναμφιβόλως ὁμως τὸ 1ον μέρος τοῦ τακτικοῦ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1372 κώδικος τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν δύναται νὰ ἰσχύη ἐν μεγάλῳ μέτρῳ καὶ ὡς 1ον μέρος τοῦ Νοτ. 3.

2. α) Ἡ θέσις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἔναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸν Θ' καὶ Γ' αἰῶνα. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1943. Τόμ. 18ος, Ἀθῆναι 1950, σελ. 135-146.

β) Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας ἔναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐπιτοπίου ἐπὶ Τσιμισκῆ [Παρατηρήσεις εἰς τὸ «Τακτικόν» τοῦ Τσιμισκῆ], ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 306-313.

«Παρέθεσα τ' ἀνωτέρω χωρία ἐπὶ τῷ σκεπῶ νὰ δείξω, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ σημεῖα τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ Κεδρηνοῦ ἀπὸ τὴν παλαιότεραν πηγὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἰδιάζοντα εἰς ἀμφοτέρω. Εἶναι προφανὲς νομίζω, ἔτι ἀρχαιότερα ἱστορικὴ πηγὴ τῶν γεγονότων τούτων εἶναι ὁ Θεόδωρος ὁ Ἀναγνώστης, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ βου αἰῶνος καὶ συγγράψας τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ περὶ τὸ 530 μ.Χ., ἤτοι 50 περίπου ἔτη μετὰ τὰ «γεγονότα», τὰ ὁποῖα ἱστορεῖ.

Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν χωρίων τούτων καθίσταται φανερά ἡ συμφωνία ἀμφοτέρων, ἥτις φθάνει μέχρις αὐτῆς τῆς συνθέσεως τῆς προτάσεως καὶ αὐτῶν τῶν λέξεων. Ἡ ἐκ μέρους τοῦ Κεδρηνοῦ ἀντιγραφή τοῦ Θεοδώρου εἰς τὸ πρῶτον κῶλον καθίσταται φανερά, τοῦ Κεδρηνοῦ περιοριζομένου ἀπλῶς εἰς διαπλατύνσεις τινὰς τῶν φράσεων τοῦ ἀρχαιότερου καὶ συντομωτέρου κειμένου. Εἰς τὸ δεύτερον ὅμως μέρος τῆς προτάσεως, ἐνῶ ἐν ἀρχῇ διὰ τοῦ «ἐξ ἧς προφάσεως» καὶ περὶ τὸ τέλος διὰ τοῦ «καὶ τοῦ μὴ τελεῖν ὑπὸ τὴν Ἀντιόχειαν», εἶναι ἀμφοτέροι ἀπολύτως σύμφωνοι ἐν τούτοις παρουσιάζουσι σπουδαιότητας διαφορὰς, ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀνευρέσεως (:) τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, τοῦ μὲν ἀρχαιότερου χρονογράφου δεχομένου, ὅτι οἱ Κύπριοι κατόρθωσαν νὰ δαιτηρήσωσι τὸ αὐτοκέφαλον ἔναντι τῶν Ἀντιοχειανῶν ἀξιώσεων, τοῦ δὲ Κεδρηνοῦ ἀποδεχομένου δύο τινά, α) ὅτι ἔνεκα τῆς ἀνευρέσεως τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀποστ. Βαρνάβα ἡ Κύπρος ἐγένετο μητρόπολις καὶ β') ὅτι θὰ ἐτέλει τοῦ λοιποῦ πλέον ὑπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ πρὸς μὲν τὸν Θεόδωρον τὸν Ἀναγνώστην φαίνονται συμφωνοῦντες οἱ χρονογράφοι Ἰωὴλ καὶ ἐν τινι μέτρῳ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος (ὅστις ἐσφαλμένως ἀνάγει τὸ γεγονὸς εἰς τοὺς χρόνους Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, δηλὸν ὅτι περὶ τὸ 500), ἐνῶ τοῦναντίον οὐδεὶς φαίνεται συμφωνῶν πρὸς τὸν Κεδρηνόν, καθ' ὅσον γνωρίζω. Εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν ἀντιγραφῶν τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων εἶναι δύσκολον ἐν πολλοῖς νὰ ἀποφανθῇ τις ἀποφασιστικῶς περὶ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ὀρισμένως ἀντέγραψεν οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ χρονογράφος. Ἀνέτρεξα δέ, ὡς ἔδει, εἰς τὰς γνωστὰς πηγὰς τοῦ Κεδρηνοῦ καὶ εὔρον μόνον τὸ ἀνωτέρω παρατιθέμενον ἀρχαιότερον χωρίον τοῦ Θεοδώρου τοῦ Ἀναγνώστου, ἐξ οὗ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς προῆλθεν ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα ἀντίληψις τοῦ Κεδρηνοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν, ὅτι δὲν ἦντλησεν ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Θεοδώρου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θεωρῶ ἀπίθανον, πάλιν καταλήγομεν εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστόν, ὅτι καὶ ἄλλα χωρία τῶν χρονογράφων τοῦ Βυζαντίου, ὡς τοῦ Γεωργίου τοῦ Μοναχοῦ συμφωνοῦσι περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ Αὐτοκεφάλου.

Πάντως δεόν νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀσφαλές, ὅτι ὁ Κεδρηνὸς καθῶς

καὶ οἱ ἄλλοι ἔχουσιν ὡς κοινὴν περὶ τοῦ γεγονότος τούτου πηγὴν τὸν Θεόδωρον τὸν Ἀναγνώστην, ὅστις ἐχρησιμοποίησεν ἀσφαλῶς τὴν ὀλίγον ἀρχαιότεραν περὶ τῶν γεγονότων τούτων πηγὴν, ἦτοι τὸ ἐγκώμιον πρὸς τὸν Ἀπόστολον Βαρνάβαν, ἐνὸς κατὰ τὰ ἄλλα ἀγνώστου, Κυπρίου μοναχοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀξιοπιστίας τῆς διηγήσεως περὶ ἀνευρέσεως τοῦ λειψάνου δὲν ἐνδιαφερόμεθα ἐνταῦθα, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς κατισχύσεως τῶν ἀξιώσεων τῶν Κυπρίων ἔναντι τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Ἐκκλησίας, Ἀντιοχείας, ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τοῦ διαβοήτου Πατριάρχου Πέτρου τοῦ Γναφέως. Ἐὰν ἤδη ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον τὴν εἰδησιν ταύτην τοῦ Κεδρηνοῦ, παρατηροῦμεν δύο τινά, α) ὅτι εἶναι ἀπολύτως μεμονωμένη ἐν τῷ κειμένῳ καὶ β) ὅτι ὁ Κεδρηνὸς εἶναι δυσμενῶς διαθετεμένος ἔναντι τῶν Ἰσαύρων, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐκφράζεται δυσμενέστατα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐνάρξεως τῆς διηγήσεως περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς βασιλείας των. Τοῦτο βεβαίως παρέχει τὸ ἐνδόσιμον, ὅτι ἀποφεύγει νὰ κάμῃ μνεῖαν πράξεων αὐτῶν δικαίων, ὡς εἶναι ἢ ἀναγνώρισις καὶ ἐνίσχυσις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ἡ ἀξιοπιστία του εἶναι βεβαίως ἐν πολλοῖς ἀμφίβολος, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἀντιγράφει ἄνευ τινὸς κρίσεως ἢ παραλείπει νὰ ἐκθέσῃ γεγονότα πολυλάκις ἐνδιαφέροντα, ὡς εἶναι ἢ κατοχύρωσις τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου καὶ ἢ παροχὴ προνομίων εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Νήσου. Ἐπομένως ἡ γνώμη τοῦ Κεδρηνοῦ περὶ ὑπαγωγῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὑπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ζήνωνος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ, ἐφ' ὅσον ἀντίκειται εἰς τὴν κοινὴν περὶ τούτου παράδοσιν. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Κεδρηνὸν τὴν ἐπινόησιν μιᾶς τοιαύτης εἰδήσεως ἐπιβάλλεται ν' ἀναζητήσωμεν ἄλλην λύσιν τοῦ προβλήματος.

Ἀναχωροῦμεν, λοιπόν, ἀπὸ τὸ γεγονὸς καθ' ὃ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου οὐ μόνον κατάρθωσεν ὥστε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος τὸ αὐτοκέφαλον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιτύχει ἀπὸ τῆς Γ' Οἰκουμ. Συνόδου (431), ἀλλὰ ἐπὶ πλεόν ἔλαβε καὶ προνόμια, τὰ ὁποῖα διατηρεῖ μέχρι τῆς σήμερον. Ἄλλωστε ἡ φυσικωτέρα συνέπεια τῆς διηγήσεως περὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ λειψάνου εἶναι ἡ ἐνίσχυσις τοῦ αὐτοκεφάλου, διὰ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀποστολικῆς προελεύσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ὁ Ζήνων λοιπὸν (474-491) ἐνίσχυσε τὴν ἡδη αὐτοκέφαλον ὑπάρχουσαν μητροπόλιν τῆς νήσου Κύπρου, ἥτις ἐξηκολούθησε νὰ ὑφίσταται ὡς τοιαύτη μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος. Τούτου ὄντος δεδομένου δέον νὰ ἐξετασθῇ πόθεν προήλθε τὸ β' μέρος τῆς διηγήσεως τοῦ Κεδρηνοῦ. Τὴν λύσιν τοῦ προκειμένου ζητήματος, ὡς καὶ ὄλων τῶν ζητημάτων τῶν ἀναγομένων εἰς τὰς ἀναγραφάς, ἰδίᾳ τῆς ἐποχῆς ταύτης, δέον ν' ἀναζητῶ-

μεν εἰς τὴν ἱστορίαν ἐκάστης πόλεως, ὅπου βεβαίως τοῦτο καθίσταται δυνατόν. Πρὶν ἢ ὅμως ἀκολουθήσω τὴν μέθοδον ταύτην πρέπει νὰ ἐκθέσω συντόμως τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Κεδρηνοῦ. Πρῶτος ὁ Ἀλλάτιος ἐδέχθη, ὅτι παρὰ τῷ Κεδρηνῷ ὑπῆρξεν ἀρχικῶς ἡ λέξις «Κωνσταντία», ἣτις ἀνεγνώσθη ἐσφαλμένως εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ὡς Κωνσταντινούπολις. Τὴν γνώμην ταύτην ἐδέχθη ὡς πιθανωτάτην καὶ ὁ Χάκκεττ. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι διὰ τῆς προτεινομένης ἐξηγήσεως ἀποφεύγομεν ἀπλῶς τὰς δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἐκ τῆς ἀκριβεστερας ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος. Ἐπειτα δὲ ἡ λύσις τοῦ Ἀλλατίου, ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἀποδείξεως ὑπάρξεως τοιούτων χειρογράφων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ. Ἐκτὸς δὲ τούτου δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ Κεδρηνὸς ἀντιγράφων, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὀλόκληρον τὴν εἰδήσιν, οὐδὲν δὲ λέγει περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου. Ἐὰν ἤθελε νὰ εἴπῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἰσχυρίσθη ὁ Ἀλλάτιος, τότε δὲν εἶχε τι καλλίτερον νὰ κάμῃ ἀπὸ τοῦ ν' ἀντιγράψῃ μεταβάλλων ἔστω κατὰ τι τὸ ὑπόλοιπον τῆς εἰδήσεως, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸ αὐτοῦ καὶ τῆς ὁποίας ἀντέγραψε μόνον τὸ α' μέρος. Ἀντὶ τούτου φέρει νέαν εἰδήσιν, ἴσως μεταγενεστέραν. Τοῦτο μὲ ἀναγκάζει νὰ δεχθῶ μᾶλλον ἀνάμειξιν ἄλλης μεταγενεστερας εἰδήσεως, τὴν ὁποίαν συνῆψε μετὰ τῆς γνωστῆς διηγήσεως περὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα. Πάντως εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ Κύπρος διετήρησε τὸ αὐτοκέφαλον μέχρι τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691/2)¹.

Εἰς τὴν μακρὰν ἐκθεσιν καὶ συγκριτικὴν ἐξέτασιν τῶν πηγῶν ἐδέχθη, ὅτι ἀπομένει, λοιπόν, τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἐμφανίζεται καθ' ὅλον τὸν δὸν αἰῶνα ὡς γ' μητρόπολις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ γεγονός τοῦτο δέον νὰ τεθῇ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 692-733 διαρρεῦσαν διάστημα, διότι μετὰ τὸ ἔτος 731/2 κατηρτίσθη τὸ πρωτότυπον τοῦ Παρισικοῦ Τακτικοῦ. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν ἔχομεν ἄλλας πληροφορίας, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν. Τὸ ζήτημα τὸ ὅποιον ἐξητάσθη ἐπανειλημμένως εἶναι τοῦτο: πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ἐν Κυζίκῳ καὶ ἐπομένως ἐπὶ πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ἢ διαμορφωθείσα ἐν Κυζίκῳ διὰ τοῦ 39ου κανόνου τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἐκ τοῦ τακτικοῦ τοῦ ἡμετέρου κώδικος καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ κατάστασις ἢ καθιερωθεῖσα ὑπὸ τῆς Πενθέκτης διήρκεσεν ὀλιγώτερον τῶν 50 ἐτῶν καὶ ὅτι ἡ ἐν τῷ ἡμετέρῳ τακτικῷ καθοριζομένη νέα ὅλως (πρα-

1. Πρέπει νῦν νὰ προσθέσω καὶ πέραν τῆς χρονολογίας ταύτης (1969).

γματική) θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου διήρκεσε καὶ πέραν ἴσως τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ Le Quien ἐδέχθη τὴν γνώμην καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἀποκατεστάθη ἐπὶ τῆς Δυναστείας τῶν Ἰσαύρων. Πράγματι δὲ κατὰ τὸ ἔτος 746 ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε' (741-775) κατώρθωσε διὰ τοῦ Στόλου τῶν περιφήμων Κιβυρραιωτῶν νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἀραβικὸν στόλον καὶ ν' ἀπελευθερώσῃ ἐπὶ τι διάστημα ὀλόκληρον τὴν Κύπρον. Οὕτω δὲ βλέπομεν, ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου Γεώργιος, ὃν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, εὐρίσκεται εὐθὺς μετὰ τὸ 750 ἐν τῇ Νήσῳ. Τοῦτο ἐννοεῖται, ὅτι δὲν ἀποκλείει τὴν πρὸ τοῦ 731/2 ἐπάνοδον τῶν Κυπρίων εἰς τὴν πατρίδα των, ἰδίᾳ δὲ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐπανῆλθον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ στρατηγοῦ Ἡρακλείου, ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Τιβερίου (698-705), ἥτοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος. Ἀλλὰ διὰ τῶν συνεχισθεισῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων ἡ κατάστασις τῆς νήσου ἐξηκολούθησε νὰ χειροτερεύῃ καὶ ἐπομένως εὐρίσκετο διαρκῶς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητῆ τὴν βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δὲν εἶναι, λοιπόν, φυσικὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κατὰ τοὺς δεινοὺς τούτους διὰ τὴν ἀτυχή Κύπρον χρόνους, ὅτε ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἡ προσατεύουσα καὶ ἐν παντὶ βοηθοῦσα, συνετελέσθη μία στενωτέρα ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων καὶ λόγῳ τῶν περιστάσεων βαθμιαία ἀυξήσις τῆς ἐποπτείας τοῦ Πατριαρχείου, ἄνευ ἐπισήμου καταργήσεως τοῦ αὐτοκεφάλου; Ἄλλως τε ἡ σκέψις αὕτη καθίσταται φυσικὴ, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τῇ ἐπιτρέψῃ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ ζήτημα τοῦ αὐτοκεφάλου, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε τυπικῶς¹ διετηρεῖτο. Οὕτω λοιπὸν συνετελέσθη, ἄνευ ἴσως διαμαρτυρίας ἢ ἀγῶνος (ἐφ' ὅσον στερούμεθα οἰασδῆποτε ἄλλης περὶ τούτου πληροφορίας) ἡ κατάταξις τῆς Κύπρου ὡς γ' μητροπόλεως ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἠλλαξεν ἡ θέσις αὐτοῦ (τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου) εὐθὺς ὡς αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρεψαν.

Ἡ συνετελεσθεῖσα μεταβολὴ δείκνυται σαφέστατα, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Πενθέκτης, ὅπου ὁ Νέας Ἰουστινιανουπόλεως ὑπογράφει εὐθὺς μετὰ τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, περὶ ὧν ἐγράψαμεν ἀνωτέρω.

Μεταγενεστέρως ἔχομεν παρομοίαν περίπτωσιν περιπτώσιν ἀναγραφῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὡς Ἀρχιεπισκοπῆς τελούσης ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ μὲ «ποιᾶν τινα ἀνεξαρτησίαν»².

«Τὸ δεῦτερον τοῦτο γεγονός ἐστίν, ὡς νομίζω, μία ἐπανάληψις τοῦ ἀνω-

1. Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ αὐτοκεφάλου ἴδε τὸ τέλος τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως.

2. Ταῦτα ἔγραφον τῷ 1934.

τέρω ἐκτεθέντος γεγονότος, ὑπὸ καλλιτέρους βεβαίως ὄρους, ἐφ' ὅσον ἀναγράφεται πρὸ τῶν Μητροπολιτῶν καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας¹. Πρόκειται περὶ γεγονότων γενικωτέρας σημασίας διὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Διότι ὅλαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἀνεγνώριζον εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κατὰ τοὺς ἀτυχεῖς δι' αὐτάς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀνωτέραν τινὰ ἐποπτείαν, χωρὶς τοῦτο νὰ συνεπάγεται καὶ ἐπίσημον κατάργησιν τῆς αὐτοτελείας τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων. Νομίζω δέ, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἴσως παράτολμον, ἐὰν ὑποστηριχθῆ ἡ γνώμη ὅτι τὴν πρώτην ἐναρξιν τῆς ἀσκήσεως τοιαύτης ἀνωτέρας ἐποπτείας παρέχει ἡ ἀναγραφή τῆς Κύπρου ὡς γ' μητροπόλεως ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα. Ἐὰν ἡ ἄποψις ἡμῶν αὕτη εἶναι ὀρθή καὶ ἱστορικῶς ἀληθής, τότε ἴσως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὴν μοναδικήν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, πληροφορίαν περὶ τούτου διέσωσεν, ἔστω καὶ οὐχὶ καλῶς, ὁ Κεδρηνός, ὅστις συνῆψε δύο εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς γεγονότα ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων δύο καὶ πλέον αἰῶνας».

Αἱ σκέψεις αὗται φαίνονται μοι φυσικαὶ ἔτι καὶ σήμερον, διότι καὶ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακτικοῦ τοῦ Τσιμισκῆ δικαιολογεῖται ὁ Σκυλίτσης Κεδρηνός² κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα νὰ σημειώῃ οὐχὶ βεβαίως μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας, ὅτι «ἡ Κύπρος τελεῖ ἔκτοτε (ἦτοι ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος, ὅπερ εἶναι πεπλανημένον) ὑπὸ τὴν Κωνσταντινοῦπολιν».

Ἡ ἀνακρίβεια δὲν εἶναι μόνον χρονικὴ ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικὴ καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἀπώλεσε τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοδιοίκησιν. Εἶναι ὅμως ἄξιον σημειώσεως ὅτι εἰς τὰ κείμενα ταῦτα χρησιμοποιεῖται, οὐχὶ ἀδίκως, ὡς θὰ εἶδωμεν-τοῦτο δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ αὐτοκέφαλον -ὁ ὄρος «Μητρόπολις Κύπρου». Ἐρχόμεθα, λοιπόν, εἰς τὴν σημείωσιν τοῦ πορίσματος τῆς ἐρεῦνης τοῦ ἀ' τακτικοῦ τοῦ Τσιμισκῆ ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὰ μὴ εὐκόλως προσιτὰ εἰς τὸ κοινὸν Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τοῦ 1943³, σελ. 144-146.

Ἐν τῇ ἐρεῦνῃ συμπεραίνω «Ὅπως, λοιπόν, τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὠδήγησαν εἰς τὸν σιωπηρὸν παραμερισμὸν τοῦ αὐτοκεφάλου κατὰ τὸν 11^{ον} καὶ

1. Περὶ τούτου ἴδε ἀνακοίνωσιν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν, Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας κλπ., ἐνθ' ἄνωτ.

2. Πρβλ. περὶ Κεδρηνοῦ ἐν G. Ostrogorsky: Geschichte des Byz. Staates, München, 1963³, σελ. 176-177 καὶ A. A. Vasiliev: Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας 324-1453 (μετάφρ. Δ. Σαβράμη), Ἀθῆναι 1954, σελ. 617.

3. Ἐνθ' ἄνωτ.

θ' αἰῶνα, οὕτω καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ 1' αἰ. ὠδήγησαν εἰς τὸν καθορισμὸν νέας ἰδιοτύπου θέσεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἔναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, οὐτινος ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ φροντίς ἐπεξετείνετο ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἐφ' ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀφ' οὗ χρόνου αἱ ἀραβικαὶ κατακτήσεις εἶχον συντελέσει εἰς τὴν πτώσιν τῆς ἰσχύος καὶ τῆς αἴγλης τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Πότε ἀκριβῶς συνετελέσθη ἡ τακτοποίησις δὲν γνωρίζομεν. Πιθανώτατα εὐθὺς ὡς ἀνέκυψε τὸ ζήτημα τῆς Βουλγαρίας εἰ καὶ δὲν ἀποκλείεται καὶ πρότερον, δηλαδὴ μεταξύ τοῦ 965-972. Τὸ ὑπὸ ἔρευναν, λοιπόν, κείμενον πληροῖ κενὸν καὶ ἀποτελεῖ μοναδικὸν μαρτύριον μερικῆς ἐπανόδου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτοῦ δίκαια, περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ὁποίων ἰκανὰ ἔγραψεν ὁ Δοσίθεος, ὅστις θεωρεῖ τὸ ἀξίωμα τοῦ Κύπρου, ὡς ἴσον πρὸς τὸ τοῦ αὐτοκεφάλου Μητροπολίτου. Ἀναμφιβόλως δὲ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Δοσιθέου, ὅτι ἀνεξαρτήτως τῆς διατηρήσεως ἀρχαίων τιμητικῶν ἐθίμων ἦτο σύνηθες κατὰ τὴν ἐποχὴν του νὰ παραχωρῆται τοῖς Ἀρχιεπισκόποις τούτοις, ὡς ἰσχυρὸν μετέβαινον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ θέσις ἦν συνήθως κατελάμβανεν ὁ Μητροπολίτης Καισαρείας, ἦτοι ἢ προκαθεδρία πρὸ τῶν λοιπῶν Μητροπολιτῶν, εἶναι λίαν χαρακτηριστικόν. Πάντως ὁμως τοσοῦτον ἀπεῖχον ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἀνώτεροι τῶν Πρωτεύοντων Μητροπολιτῶν τοῦ Πατριαρχείου ὥστε ὡς ἰσχυρὸν παρεκάθητο ὁμοῦ ἐν Συνεδρίᾳ ἐλάμβανε κατ' οὐσίαν θέσιν κατωτέραν αὐτοῦ, γεγονός ὅπερ μόνον ἐκ τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀνακοινώσει μνημονευομένων ἀπόψεων δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ, διότι αἱ συνήθειαι τῶν κάτω χρόνων ἐστηρίζοντο ἐν πολλοῖς εἰς μεσαιωνικὰ πρότυπα. Καὶ τυπικῶς μὲν ἡ θέσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου ἦτο εὐθὺς μετὰ τοὺς Πατριάρχας, ἀλλὰ αἱ ἱστορικαὶ περιστάσεις δὲν ἐπέτρεπον τὴν πλήρη ἀπονομὴν τῶν δικαίων. Ὅρθως δ' ἐξ ἄλλου παρετηρήθη ὅτι οἱ εἰρημένοι ἐξ εὐνοήτου μετριοφροσύνης σπανιώτατα¹ διεξεδίκησαν ταῦτα. Εἰς τὴν πραγματικότητα οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Κύπρου ὡς ἰσχυρὸν εἶχον ἀνάγκην νὰ λύσουν σπουδαῖα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἀπετείνοντο αὐτοπροαιρέτως πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Φιλόθεος ὁ Κύπρου ὁμολογεῖ, ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπενέβαινε εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὡς ἰσχυρὸν τοῦτο ἐπεβάλλετο². Οὕτως ὁ Λουκάς ὁ Χρυσοβέργης ὁ Οἰκ. Πατριάρχης ἠκύρωσεν ἀπόφασιν τοῦ Κύπρου Ἰωάννου (περὶ τὸ 1155) ὡς ἀντικανονικῶς ληφθεῖσαν³. Τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινε ἢ ὅτι τὸ αὐτοκέφαλον ἦτο οἰονεῖ

1. Νῦν (1969) πρέπει νὰ εἴπωμεν, ὅτι διεξεδίκησε τὰ δικαιώματά του κατὰ τὸν 1β' αἰῶνα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

2. Νῦν προσθέτω ἐφ' ὅσον καθίστατο τοῦτο ἀναπόφευκτον ἢ ἐζητεῖτο ὑπὸ τῶν Κυπρίων.

3. Ταύτην θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω ἐκ νέου.

περιορισμένον, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ Κύπρου Φιλότηος ἐδέχθη, περιορίζετο δὲ ὑπὸ τῶν περιστάσεων, ἔνεκα τῆς ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων δημιουργηθείσης καὶ ἀσκηθείσης ἀνωτάτης ἐποπτείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Κατὰ ταῦτα δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ «τακτικόν» τοῦ Τιμισκῆ μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἀντελαμβάνοντο περιορισμένον¹ ἐν μέρει τὸ αὐτοκέφαλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κατὰ τὸν 1^ο αἰῶνα. Εὐλόγως δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῆς οὕτω περιγραφείσης ἐξελίξεως ἢ ἄποψις, ὅτι ἂν ἡ Κύπρος ἐπανήρχετο εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς Ἑλλάδος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ Ἐκκλησιαστικὴ ἀφομοίωσις (ἥς δέον νὰ προηγηθῆ ἢ τῆς Κρήτης) καὶ νὰ ἐξευρεθῆ τρόπος ἀρμόζων διατηρήσεως τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνδεομένων ἐθίμων, ἄνευ βλάβης τῆς ἐπιβαλλομένης «ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος» τῆς Ἑλλάδος.

9. Μετὰ τοῦτο στρεφόμεθα πρὸς τὸ στ' κεῖμενον τοῦ Νεῖλου Δοξαπατρίου ἐπιγραφόμενον «τάξις τῶν Πατριαρχικῶν Θρόνων» (ὑπεβλήθη εἰς τὸν Rozerium II βασιλέα τῆς Σικελίας 1101-1154). Ἡ ἐν λόγῳ πραγματεία εἶναι ἀξία προσοχῆς τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν μνημονεύεται συνήθως ὑπὸ τοῦ Ostrogorsky καὶ τοῦ Βασίλειφ. Τὰ κατὰ τὴν Κύπρον πραγματεύεται ὁ Νεῖλος Δοξαπάτριος εὐθὺς μετὰ τὴν περὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκθεσιν.

¹Ἴδου τὸ κεῖμενον (παρὰ Parthey, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 284 ἐξ.)

- 176 «Εἰσὶ δὲ ἐπαρχίαι τινὲς αἱ οὐ τελοῦσιν ὑπὸ τῶν μεγίστων θρόνων(!), ὥσπερ καὶ ἡ νῆσος Κύπρος, ἣ ἔμεινε νὰ αὐτοκέφαλος παντελῶς καὶ μηδενὶ θρόνῳ τῶν μεγίστων ὑποκειμένη, ἀλλ' αὐτεξούσιος οὔσα, διὰ τὸ εὑρεθῆναι
- 177 ἐν αὐτῇ τὸν Ἀπόστολον Βαρνάβαν ἔχοντα ἐπιστήθιον τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον. εἰσὶ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ ἐπισκοπαὶ δεκατρεῖς, ὧν προκάθηται ἡ λεγομένη Κωνστάντα (ἀντὶ Κωνσταντία), αἱ δὲ λοιπαὶ
- 178 Κίτιον
- 179 Ἀμαθοῦ
- 180 Κούριον
- 181 Πάφοι
- 182 Ἀρσενόη
- 183 Σόλοι
- 184 Λάπιθος
- 185 Κυρηνία

1. Νῦν πρέπει νὰ εἰπῶμεν ἐξωτερικῶς, ὡς πρὸς τὴν τάξιν προκαθεδρίας κ.λ.π. Ἴδὲ κατωτέρω.

- 186 Ταμασός
 187 Κύθρος
 188 Τριμιθός
 189 Κάρπασος).
 190 «Ὁμοίως τῇ Κύπρῳ ἐστὶν αὐτοκέφαλος μὴ ὑποκειμένη τινὶ τῶν μεγίστων θρόνων ἀλλ' αὐτεξούσιος ἀγομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων χειροτονουμένη καὶ ἡ Βουλγαρία, μὴ οὔσα ἐξ ἀρχῆς Βουλγαρίας.
 191 ...διὸ καὶ ἕως τοῦ νῦν ἡ Κύπρος καὶ ἡ Βουλγαρία ὑπὸ μὲν τοῦ Βασιλέως λαμβάνουσιν ἐπισκόπους¹, χειροτονοῦνται δὲ οὔτοι ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων ὡς εἴρηται, καὶ καλοῦνται ἀρχιεπισκοπαὶ ὡς αὐτοκέφαλοι....».

Καὶ κατωτέρω (No 229), ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῶν Νήσων, ὁ Νεῖλος Δοξαπατρίος ἐπαναλαμβάνει εἰσέτι «ἡ γὰρ Κύπρος αὐτοκέφαλος ἐστὶ ὡς προεγράφη».

Τὰ ἐν λόγῳ ἱστορικὰ σημειώματα τοῦ Νεΐλου Δοξαπατρίου συμπίπτουσι πρὸς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ὁ Νικόλαος ὁ Μουζάλων, ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου γενόμενος περὶ τὸ 1110, παρητήθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἴδρυσε τὴν Μονὴν Κοσμιδίου, μετὰ 37 δὲ ἐν αὐτῇ ἐτῶν παραμονὴν ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (1143-1180) τῷ 1147 ἀνήλθεν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1147-1151)².

Βαρύτητα ἔχει ὅμως διὰ τὸ ἡμέτερον θέμα ἂν εἶναι ἄμεσος διάδοχος τούτου, ἦτοι σύγχρονος τοῦ Νεΐλου Δοξαπατρίου, ὁ Κύπρου Ἰωάννης ὁ β' διότι εἶναι κυρίως γνωστὸς διὰ τὴν περὶ καθαιρέσεως ἀπόφασιν αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος Ἰωάννου. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἄγνωστος εἶναι ἂν ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Λουκᾶν τὸν Χρυσοβέργην (1156-1169)³, ὅστις ἠκύρωσε τὴν καθαιρέσιν (βλέπε κατωτέρω).

1. Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ διορθωθῇ ἡ φράσις λαμβάνουσιν «ἐπισκόπους» διὰ τῆς λέξεως ἀρχιεπισκόπους, διότι ὁ βασικὸς βαθμὸς τῆς ἱερωσύνης εἶναι ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ δὲ ὅρος ἀρχιεπίσκοπος ἀποτελεῖ διοικητικὴν διάκρισιν τοῦ βαθμοῦ. Βεβαίως ἠδύνατο ὁ Νεῖλος Δοξαπάτριος νὰ εἶπῃ, ὡς ὁ Κωδινός, ἀρχιεπίσκοπος διὰ τὸν «Πρώτης Ἰουστινιανῆς (:) Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας». Τὸ αὐτὸ πράττει καὶ ἡ Συνοδικὴ Πράξις τοῦ Πατριαρχείου Κ/πόλεως διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Κύπρου Ἡσαίου (πρβλ. Κ. Χατζηψάλτη: Ἡ Ἐκκλησία Κύπρου καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ Οἰκ. Πατριαρχεῖον ἀρχομένου τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Κυπρ. Σπουδῶν, τόμος ΚΗ' Λευκωσία 1964, σελ. 143-147).

2. Πρβλ. Μανουὴλ Γεδεών: Πατριαρχικοὶ Πίνακες. Ἐν Κων/πόλει 1890, σελ. 354-357.

3. Εἰς τὸν Κατάλογον τοῦ Cambridge. Medieval History, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 801, σημειοῦνται διὰ τὸν Λουκᾶν Χρυσοβέργην τὰ ἔτη τῆς πατριαρχίας του, 1157-1170.

Μετέσχε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου τῷ 1156, ἣτις καθήρεσε τὸν Ἄντιοχείας Πατριάρχην Σωτήριχον Παντεύγενον (πρβλ. Hackett-Παπαϊωάννου Β' σελ. 73-74 καὶ Γ' 209). Τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Κρητικὸν διεφώτισαν οἱ αἰδ. V. Laurent¹ καὶ ὁ κ. Χατζηψάλτης². Ὁ Κύπρου Ἰωάννης διάδοχος τοῦ Θεοδορήτου «προεβλήθη» ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κ/πόλεως Μανουήλ τοῦ Α' τοῦ Κομνηνοῦ καὶ πιθανώτατα ἐχειροτονήθη ὑπὸ τῶν Κυπρίων ἐπισκόπων τῷ 1152.

10. Ἐβδομον κείμενον ἄκρως ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἡμέτερον θέμα παρουσιάζουσι τὰ Πρακτικὰ τῆς Πανορθόξου Συνόδου τοῦ 1157, ἡ ὁποία ἐδίκασε διὰ κακοδοξίας τὸν ὑποψήφιον Πατριάρχην τῆς θεουπόλεως Ἄντιοχείας Σωτήριχον τὸν Παντεύγενον³. Λέγομεν δὲ ἄκρως ἐνδιαφέρον, διότι τὰ Πρακτικὰ καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος, ὁ συνταχθεὶς τὴν 13ην Μαΐου 1157, ὑπεγράφησαν βραδύτερον ὅτε, ἀποθανόντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ Δ', ἀνέλαβε τὸν θρόνον ὁ Λουκάς Χρυσοβέργης καὶ συνήλθε, κατὰ τὸν Β. Στεφανίδην, δευτέρα σύνοδος (1157-1158)⁴, ἐν ἣ κατὰ τὴν ὑπογραφὴν διεμαρτυρήθη ὁ Κύπρου. Μετὰ τὸν Οἰκ. Πατριάρχην ὑπέγραψαν τὸν τόμον κατὰ σειρὰν ὁ Ἱεροσολύμων Ἰωάννης, ὁ Βουλγαρίας Ἰωάννης (Κομνηνός) καὶ ὁ Κύπρου Ἰωάννης, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ μητροπολίται τοῦ Οἰκ. Θρόνου (παρὰ Σακκελίωνι σελ. 327-8).

Εὐθὺς μετὰ τὸν Ἱεροσολύμων ὑπέγραψεν ὁ Βουλγαρίας Ἰωάννης καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἰωάννης ὁ Κρητικὸς, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐσημείωσε τὰ ἐξῆς ἀσφαλῶς λίαν χαρακτηριστικά, διότι βοηθοῦσιν ἡμᾶς νὰ κατανοήσωμεν τὴν σημασίαν, ἣν εἶχεν ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα πρᾶξις τοῦ Τακτικοῦ τοῦ Τιμισκῆ τοῦ Κώδ. 1372 τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν. « Εἰ καὶ μετὰ τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ὑπογράφω διὰ τὸ θεῖον καὶ ἀναγκαῖον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως ἀλλ' οὖν οὐδὲν ἐκ τούτου τῷ θρόνῳ τῆς Κύπρου γενήσεται πρόκριμα

1. V. Laurent: La succesium episcopale des derniers archevêques des Chypre de Jean le Cretois (1152) à Germain Pesimandres (1260), ἐν Revue des Études Byzantines, τόμ. VII (1949), σελ. 35-36.

2. Κυπριακαὶ Σπουδαί: τόμ. ΙΗ' Λευκωσία 1954, σελ. λα' ἐξ.

3. Παρὰ Σακκελίωνι, Πατριακὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι 1890, σελ. 316-328. Περὶ ἄλλων ἐκδόσεων πρβλ. Gummel: Les Regestes des Actes du Patriarchat de Constantinople, fasc. 1947, σελ. 107-111. Χρυσ. Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ἐκκλ. Ἀλεξανδρείας, 1951, σελ. 926-7. Βασ. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία, Ἀθήναι 1959², σελ. 425-6.

4. Ἐνθ' ἀνωτ.

ἐκ τῆς ἐμῆς ὑπογραφῆς, τὸν ἄνω τόπον, ὡς λέγω, ἀπὸ διαφορῶν δικαίων ἔχοντι. Διὸ καὶ στοιχῶν καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν τῷ τόμῳ ὀρισθεῖσιν, φυλάττω καὶ ἐμαυτῷ τὸ τοῦ θρόνου δίκαιον· ἀσπάζομαι δὲ καὶ τὰ γεγραμμένα καὶ ταύταις ταῖς ἐννοίαις καὶ πίστεσι συναποθανεῖν εὐχομαι. Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος καὶ ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἰωάννης» (παρὰ Σακκελίωνι σ. 327). Τὸ αὐτὸ ζήτημα ἀνέκυψε καὶ ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα (Χατζηγάλη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. λγ').

11. Ὁγδοὸν κείμενον. Βραδύτερον, τῷ 1170, ὁ Κύπρου Ἰωάννης μετέσχε τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ τοῦ Γ' (1170-1177), συμπράττοντος καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Νικηφόρου Β' (1160-1170), συγκληθείσης Συνόδου, ἡ ὁποία τρόπον τινὰ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Λουκᾶ Χρυσοβέργῃ συγκληθείσης τῷ 1166 κατὰ τοῦ Λάμπης Δημητρίου πρὸς ἐρμηνείαν τῆς τοῦ Κυρίου φράσεως «ὁ πατήρ μου μεῖζων μου ἔστι» (Χρυσ. Παπαδοπούλου: Ἡ Ἐκκλ. Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, Θεολογία 1948, σ. 206 ἐξ.). Ἡ Σύνοδος συνεκλήθη κατὰ τοῦ ἀνακινήσαντος τὸ λυθὲν εἰς τὴν προηγουμένην σύνοδον ζήτημα μοναχοῦ Ἰωάννου τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τοῦ Κερκύρας Κωνσταντίνου. Κατὰ τὴν σύνοδον πρῶτον ὠμίλησαν «κατὰ τὴν τάξιν προκαθεδρίας» (ὄχι πρωτοκαθεδρίας) οἱ μητροπολίται τοῦ Οἴκ. Θρόνου, περὶ τῆς ἐπιβλητέας εἰς τὸν Κερκύρας Κωνσταντίνον ποινῆς καὶ εἶτα διετύπωσαν γνώμην οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν κατὰ τάξιν ἀνιούσαν. Εἰς τὸ σημεῖον τὸ σχετικὸν ὁ Κύπρου, συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 1157 ἰσχύσαντα ὠμίλησε πρῶτος, μεθ' ὃ ἠκολούθησεν ὁ Βουλγαρίας. Ὁ Κύπρου ἐπανεφέρε τὸ ζήτημα, ὅπερ ἔθεσε κατὰ τὴν ὑπογραφήν του εἰς τὴν προηγουμένην ἐπὶ Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργῃ Σύνοδον, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, καὶ παρουσιάζεται «ζήτησας μὴ προκριματιθῆναι κατὰ τι ἐπὶ τῇ προεδρίᾳ τοῦ θρόνου αὐτοῦ εἶπερ τὴν οἰκείαν εἶπη διαγνώμην πρὸ τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας». Ὅθεν, εἶπεν, «ἀκούω τοῦ Κερκύρας (Κωνσταντίνου) ἐνάντια λέγοντος ἐπὶ τοῦ θείου βασιλικῶ βήματος τοῖς πρότερον (ἐν τῇ Συνόδῳ 1166) γνωματευθεῖσι παρ' αὐτοῦ ὀπηνίκα καὶ ἐκυρώθησαν αἱ εὐαγγελικαὶ ἐρμηνεῖαι τοῦ Εὐαγγελικοῦ ρητοῦ τοῦ «ὁ πατήρ μου μεῖζων μου ἔστι· καθαιρετέον κρίνω αὐτόν»¹.

1. Παρὰ Louis Petit: Document inedit sur le concile de 1166 et les derniers adversaires ἐν Vizantijskij Vremeni (Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετροπούλεως), XI (1904), σελ. 465 ἐξ. (πρβλ. παρατηρήσεις Κ. Χατζηγάλη εἰς ὑπόσημ. 14 τῆς σελίδος λγ', ἐνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ κώδικος τοῦ Βατοπεδίου, ἐξ οὗ προέρχεται τὸ κείμενον).

Μετὰ τὸν Κύπρου, ἐφ' ὅσον ἠκολουθήθη ἡ ἀνιούσα κλίμαξ τῆς «τάξεως προκαθηδρίας» τῶν θρόνων, ὠμίλησεν ὁ Βουλγαρίας, ὁ Ἱεροσολύμων καὶ τελευταῖος ὁ Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν συνοδικὴν καθαίρεσιν τοῦ Κερκύρας ὑπέγραψαν προφανῶς κατὰ τὴν κρατοῦσαν τάξιν οἱ Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ, Ἱεροσολύμων Νικηφόρος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Κωνσταντῖνος, ὁ Κύπρου Ἰωάννης (καὶ οἱ λοιποὶ μητροπολίται), ὁ ὁποῖος ὁμῶς ἐσημείωσε: «Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου στοιχήσας ὑπέγραψα, μὴ προκριματιζομένου τοῦ τῆς Κύπρου Θρόνου ἀπὸ τοῦ κάτωθεν καὶ μετὰ τὸν μακαριώτατον Βουλγαρίας ὑπογράψαι» (αὐτόθι σελ. 487).

Κατὰ πόσον δύναται νὰ τεθῆ τὸ ἐρώτημα ἂν τυχαίως ἢ σκοπίμως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Κων/νος ὑπέγραψεν ὡς ὑπέγραψεν εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 1157 καὶ κατὰ πόσον δύναται νὰ ἐξαχθῶσι τὰ συμπεράσματα, ἅτινα ἐξήχθησαν, θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ αὐτοκεφάλου ἱστορικῆν ἔκθεσιν.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὁμῶς Ἰωάννου τοῦ Κρητικοῦ (1152-1174) ἐν Κύπρῳ συνέβη σημαντικὸν γεγονός (1155): ἡ καθαίρεσις τοῦ ἐπισκόπου Ἰαμαθοῦντος Ἰωάννου. Τὸ περὶ καθαιρέσεως αὐτοῦ σχόλιον τοῦ Βαλαμῶνος εἰς τὸν ιβ' Κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου, καθορισάσης ὅτι οἱ ἐπίσκοποι κρίνονται διὰ τὰς ἀποδιδόμενας αὐτοῖς κατηγορίας ὑπὸ 12 ἐπισκόπων (εἰς οὓς κατὰ τὴν δεδομένην ἐρμηνείαν προστίθεται ὡς 13ος ὁ Πρόεδρος τῆς Συνόδου Μητροπολίτης), ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν πηγὴν. Τὸ κείμενον ἔχει οὕτω:

«Τοῦ δὲ ἐπισκόπου Ἰαμαθοῦντος ἐκεῖνου Ἰωάννου, καθαιρεθέντος ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κυροῦ Ἰωάννου, ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΘΑΙΡΕΤΙΚΟΥ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΝΤΟΣ ΕΠΙ ΒΗΜΑΤΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ, ἐπεὶ εὔρηται ἕνδεκα ἐπίσκοποι καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τὴν καθαίρεσιν πεποιηκότες, ΔΙΕΓΝΩ Ο ΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΕΚΕΙΝΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΛΟΥΚΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΑΣΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ, ΑΛΛΑ ΜΗΝ ΚΑΙ Η ΠΑΡΕΣΤΩΣΑ ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ, ἄκυρον εἶναι τὴν καθαίρεσιν, διὰ τε τὸ μὴ μετακληθῆναι τὴν πᾶσαν σύνοδον τῆς τῶν Κυπρίων ἐκκλησίας, ἢ κἄν τὴν πλείονα, ΕΥΧΕΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ ΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ, καὶ διὰ τὸ μὴ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐπέκεινα εἶναι τῆς δωδεκάδος τῶν ἐπισκόπων ἀλλὰ ταύτη τοῦτον συνεπάγεσθαι. Ἐχρήσαντο δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τῷ κ' (γραπτέον ΙΒ') κανόνι τῆς παρούσης (ἐν Καρθαγένῃ) συνόδου, καὶ τῷ ιδ', κἄν τινες δὲ εἶπον τότε εἰς μόνους τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τοῦτο ἐκφωνηθῆναι, ἀλλ' οὐκ εἰσηκούσθησαν».

Τὸ ζήτημα, ὅπερ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου γεννᾶται, εἶναι

τοῦτο: ἂν ἔχωμεν ἀπόφασιν τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἢ τοῦ «μικτοῦ αὐτοκρατορικοῦ δικαστηρίου», διότι ἡ διατύπωσις τοῦ Βαλσαμῶνος «καὶ τοῦ καθαιρετικοῦ σημειώματος ἀναγνωσθέντος ἐπὶ βήματος βασιλικοῦ» ἐπιτρέπει εἰς τὸ Βυζαντινολόγον Α. Michel νὰ σημειώσῃ (Ostkirchliche Studien, 2-5 Band 1953-1956) ὅτι «τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον», τὸ ὁποῖον ἐπὶ Μανουήλ τοῦ Α' ἐν ἔτει 1155 ἀπέρριψεν ἀπόφασιν 12 κυπρίων ἐπισκόπων ἦτο ἀσφαλῶς ὡσαύτως μικτόν, διότι, συνεδρίαζεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου ὡς ἐκπροσώπου πληρεξουσίου τοῦ αὐτοκράτορος»¹. Τὸ ζήτημα ἐκρίθη μὲν ἐπὶ «τοῦ βασιλικοῦ βήματος» ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ὑπὸ τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου αὐτοῦ. Ἄλλὰ περὶ τούτου θὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος εἰς τὸ οἰκεῖον μέρος τῆς παρουσίης ἀνακοινώσεως.

12. Ὡς προτελευταῖον 9ον κείμενον, χρήσιμον διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐν τοῖς ἐκκλ. τακτικοῖς κρατούσης τάξεως καὶ τοῖς Πρακτικοῖς τῶν Συνόδων, ἔνθα εὑρίσκει τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς («ἡ τάξις προκαθεδρίας») τῶν χρόνων τῶν ἐκκλ.τακτικῶν (Notitia Episcopatum), θεωρῶ τὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 1117 χειρογράφῳ κώδικι τῆς Μονῆς Σινᾶ (14 αἰ.) καὶ τὴν τῆς ἐν Παρισίοις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Supplem. Graecae 1089 τοῦ 19^{του} αἰῶνος, σωζομένην συνοδικὴν πρᾶξιν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, σχετικὴν πρὸς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Ἡσαΐου (μετὰ 1199 ἢ πρὸ 1202-5 μέχρι περίπου 1215-1218²), καθ' ὃν χρόνον τὸ Πατριαρχεῖον εἶχε μεταφερθῆ εἰς Νίκαιαν. Τὸ κείμενον ἐδημοσίευσεν κατ' ἀρχὴν καὶ ἐσχολίασεν ἐπιτυχῶς ὁ κ. Χατζηψάλτης³.

Ἐν αὐτῇ μνημονεύεται, ὅτι ἐπὶ Πατριάρχου Μιχαήλ τοῦ Δ' (1208-1214) συνήλθεν ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐνδημοῦσα πατριαρχικὴ Σύνοδος καὶ ἤκουσεν ἀντιπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου τοῦ Πάφου Σάββα, ὅστις ἐξέθετο:

1) «πῶς ἄρα τὰ τῶν ἐκεῖσε (Κύπρου) ἐκκλησιῶν ἔχουσι διοικούμενα ἐξ ὄτου λατινικὴ χεὶρ τὴν ρωμαϊκὴν ἐκεῖθεν παρηγκονίσασατο δεξιάν».

2) ὅτι ὄσφ ἔζη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος (ὁ Β', γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, μὴ μνημονευόμενος ὑπὸ τῶν Hackett - Παπαϊωάννου, ἐνθ' ἄνωτ.) τὰ πράγματα τῆς Κύπρου («ἔμενον ἐπ' εὐταξίας συνήθους καὶ οὕτω τὰ Ἱερατικά»).

1. Nbn 2a ἐκδοσις μετὰ προλόγου F r. D ö l g e r 1959 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: Die Kaisermacht in der Ostkirche.

2. Ἴδε Κ. Χατζηψάλτη: Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ Οἴκ. Πατριαρχεῖον εἰς «Κυπριακὰς Σπουδὰς» τόμος ΚΗ', Λευκωσία 1964, σελ. 162.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 141-144.

3) θανάτος τοῦ Σωφρονίου καὶ ἐπὶ ἔτη μὴ ἀποσταλέντος ταύτη ἀρχιεπισκόπου» προβληθέντος παρὰ τοῦ Μεγαλειοτάτου (αὐτοκρ. τοῦ Βυζαντίου)

4) συνήχθη «πᾶς ὁ τῶν ἱερομένων κατάλογος καὶ ὄσων ἐνμονάζουσιν ἀριθμὸς καὶ τὸ ἐκ τοῦ λαώδους πλήθους ἔλλογιμώτερον, πρὸ τούτων δὲ οἱ ἐναπολειφθέντες τῶν ἐκεῖσε ἀγιωτάτων ἐπισκοπῶν ἐπίσκοποι ἐπιχώριοι ἔχοντες ἐνδόντα τὸ τοιοῦτον αὐτοῖς καὶ τὸν τῆς χώρας ἐξάρχοντα, τὸν εὐγενέστατον ρήγα δηλαδὴ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ προέβη εἰς μετὰ θεσιν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ μεγάλου Βαρνάβα, σχολάζοντος ἐξωκλιματικοῦ ἐπισκόπου». Τοῦτο σημειοῦται διὰ τῶν ἐξῆς:

5) «τὸν πανιερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Λύδδης τῆς Παλαιστίνης Ἡσαΐαν εὐρόντες κατὰ τὴν Κύπρον «περιπολεύοντα», ἄτε φυγάδα καὶ τοῦτον τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας Λύδδης ὑπάρχοντα ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἐκστρατείας Ἀγαρηνῶν, καὶ οὕτω τοῦ οἰκείου θρόνου σχολάζοντα «κοινῇ γνώμῃ πάντες μετέθεσαν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Κύπρου καὶ ἐδέχθησαν τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ φροντίδα».

6) Οὗτος, ὁ τοιουτοτρόπως εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Κύπρου «ἐγκαταστάς» καὶ χειροτονήσας ἄλλους ἐπισκόπους (Δαμασίας καὶ Πάφου) ἀφηγήθη ταῦτα εἰς τὸ κοινὸν καὶ παρεκάλει τὴν ἡμετέραν Μετριοτήτα (λέγει ὁ Πατριάρχης) καὶ τὴν θεῖαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον, δικαίῳ τε τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ παντὸς τοῦ Κυπρίου λαοῦ «τὸ ἀπρόκριτον περιποιηθῆναι αὐτοῦ, ἐφ' οἷς τε, παρὰ τὸν ἐκ μακροῦ κρατήσαντα τόπον (διορθωτέον τύπον, σφάλμα τοῦ ἀντιγραφέως;) ἐπὶ τῆ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου προβλήσει προβέβληται ὁ ἀρχιεπίσκοπος», ὁ ποῖος καὶ «οὐ τι» (ἐννοεῖται πράξεις) «καὶ ἀποκηρυχθεὶς τῆς τῆ παροικία Λύδδης, ἐγκηρυχθεὶς κατὰ μετὰ θεσιν περιῆλθεν» εἰς τὴν τῶν Κυπρίων ἀρχιεπισκοπὴν, ἔνεκα κατεπειγούσης ἀνάγκης τῆς καιρικῆς καὶ παρακρουμένης τὸ ἀκριβές».

Ἐπειδὴ, λοιπόν, παρεβιάσθη ὁ ἀπὸ μακροῦ ἰσχύων τύπος τῆς προβλήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μὴ προβολόντος οὐδένα καὶ ἔνεκα κατεπειγούσης ἀνάγκης νὰ ὑπάρξῃ ἀρχιεπίσκοπος ἐκλήθη καὶ μετετέθη ἐκ Συρίας, ἀλλὰ σχολάζων ἔνεκα φυγῆς, εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Κύπρου, ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Ἡσαΐας. Οἱ Κύπριοι, οὓς ἐξεπροσώπει ὁ Πάφου εἶχον τὸν φόβον, ὅτι παρεβίασαν θεμελιώδη τῆς Ἐκκλησίας θεσμόν, δι' ὃ καὶ καταφεύγουσιν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν

Πατριάρχην πρὸς ἔγκρισιν τῶν γενομένων. Ποία ἦτο ἡ παραβίασις, ἣτις ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὸ Πατριαρχεῖον; Ἐναντιβόλως πρέπει ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω ἐξ ἀνάγκης γενομένης παραβάσεως ἐθίμου ἀφορῶντος εἰς δικαίωμα τοῦ αὐτοκράτορος (ὄν, τρόπον τινά, καλεῖται ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ Πατριαρχεῖον ἐν τῇ ἀναγνωρίσει), πρέπει, λέγομεν, νὰ ὑπῆρχε κανονικὴ τις παράβασις, ἣτις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκαλέσῃ ζητήματα, ἅτινα μόνον ὁ ἔχων τὸ «ἐκκλητον ἐν Ἀνατολῇ» Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἠδύνατο νὰ λύσῃ.

Προέκειτο, νομίζομεν, περὶ παραβάσεως τῆς γενικῆς κανονικῆς ἀρχῆς τῆς μεταθέσεως εἰς Κύπρον, μάλιστα ἐξ ἄλλου ἐκκλησιαστικοῦ κλίματος. Τοῦτο ἐξάγεται καθ' ἡμᾶς ἀβιάστως ἐκ τῆς κρίσεως καὶ (αιτιολογίας) ἐγκρίσεως ἐκ μέρους τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία χωρὶς ἀμφιβολίαν ἀναφέρεται εἰς τὸν ἰδ' Κανόνα τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ ἐρμηνεύσωμεν τὸ σημεῖον τοῦτο (τί ἐζήτησε καὶ τί ἔλαβε, ποία ἦ θέσις τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἔναντι τῆς Κύπρου) εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, 1) ὅτι ὄχι μόνον τὸ μεταθετὸν ἀπηγορεύετο ὑπὸ τῶν ἱερῶν Κανόνων καὶ μάλιστα, ὅτι δριμύτως ἐπεκρίνετο ὑπὸ τῶν Κανόνων Α', Β' καὶ Γ' καὶ τῶν τούτοις συγγενῶν τῆς ἐν Σαρδικῇ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος ἐπὶ 132 ἐπισκόπων, ἀπὸ τοῦ Μητροφάνους μέχρι τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου (325-1454), ἦτο ἐπὶ χίλια ἑκατὸν καὶ πλέον ἔτη, ἐγνώρισε μόνον 21 μεταθέσεις, ἐξ ὧν 5 μόνον κανονικαὶ προαγωγαί, ἐνῶ 102 πατριάρχαι προήχθησαν εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον θρόνον ἀπὸ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων καὶ 8 ἐγένοντο «ἀθρόον» ἀπὸ λαϊκῶν 2) ὅτι ὁ Οἴκ. Θρόνος ἤσκει ἀπὸ μακροῦ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν ἐπὶ πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς (πρβλ. Βασ. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία Ἀθῆναι 1959^β, σ.451 κ.ά.) 3) ὅτι εἶχε κατὰ τοὺς Κανόνας τὸ ἐκκλητον, δι' ὃ καὶ ἠδύνατο, ἐνδεχομένως προκαλοῦμενος, νὰ ἐγκαλέσῃ τοὺς ἐκεῖσε ἐπισκόπους καὶ ἄρα ἠδύνατο νὰ κρίνῃ, χρεῖας τυχούσης, τὴν κανονικότητα τῶν γενομένων διὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ μετάθεσιν τοῦ φυγάδος ἐκ Λύδδης Ἡσαίου, ὡς καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, τελικῶς δὲ νὰ κρίνῃ ἐπιεικῶς κατὰ τὰς περιστάσεις, ἐφαρμοζὼν τὴν «ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν» εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἡσαίου.

Ὅθεν δυνάμεθα νῦν νὰ παραβάλωμεν τὰ δύο κείμενα, τὸ ἀνωτ. καὶ τοῦ ἰδ' τῶν λεγομένων Κανόνων τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, οἵτινες περιέχουσι κανονικὰς ἀρχὰς ὑφισταμένας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐμφανίσεως τῆς συλλογῆς, ἥτοι πρὸ τοῦ δ' αἰῶνος.

Κανὼν ἰδ' τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων¹
Περὶ ἐπισκόπων τῶν ἐτέραις παροι-
κίαις» ἐπιτηδόντων

«Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαν-
τα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἐτέρᾳ ἐπι-
πηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων
ἀναγκάζοιτο, εἰ μὴ τις εὐλο-
γος αἰτία ἦ, ἢ τοῦτο βιαζομένη αὐ-
τὸν ποιεῖν, ὡς πλέον τι κέρδος δυνα-
μένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσε-
βείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο-
δὲ οὐκ ἂφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ
κρίσει πολλῶν ἐπισκό-
πων, καὶ παρακλήσει με-
γίστη».

Ἀπόφασις τῆς ἐνδημούσης ἐν
Νικαία Συνόδου τοῦ 1209 (4 Ἰ-
ουνίου).

«Ἡ μετριότης τοίνυν ἡμῶν, συν-
άμα τοῖς συνεδριάζουσιν αὐτῇ
ἀδελφοῖς ὁ Θεοφιλέστατος οὗτος
ἐπίσκοπος Πάφου (ὅς) πρὸς ἡμᾶς
ἀφηγήσατο καταλαβοῦσα μὴ
ἐξ οἰκείας περιδρομῆς
ἐγκαταστήναι τὸν Μακαριώτατον
ρηθέντα Ἡσαΐαν, τὸν τῆς Κύπρου
ἀρχιεπίσκοπον, ἀλλὰ κρί-
σει τῶν ἐπισκόπων καὶ
παρακλήσει μεγίστη
τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Χριστιανικοῦ
παντὸς πληθυσμοῦ ἅμα δὲ καὶ
καιρὸν οἰκονομίας γι-
νώσκουσα καὶ ὅτι περ
ἐνθα τὰς ἀσφαλεῖς διατυπώσεις
ἀνεπαρκεῖς χρεῶν ἐκεῖσε τὴν
οἰκονομικὴν (νῦν λέγομεν
κατ' οἰκονομίαν) ἀντεισάγεσθαι
ἐπιείκειαν (ὁ Πατριάρχης) ἐδέ-
ξατο συνοδικῶς τὴν τῶν
Κυπρίων ταύτην πρᾶ-
ξιν καὶ ὠκείωσατο καὶ
τοῖς συναδελφοῖς αὐ-
τοῖς καὶ συλλειτουργοῖς καὶ τὸν
τοιούτον τῆς Κύπρου ἀρχιεπίσκο-
πον μακαριώτατον Ἡ-
σαΐαν συγκαταλέγεσθαι
ἐδικαίωσε καὶ τοὺς ὑπ'
ἐκείνου χειροτονηθέν-
τας πνευματικῶς κατησπάσατο.

1. Joannou: Fonti, Fascicolo IX, Discipline Generale IV-IX 5) τ. I, 2, 1962, σελ. 14.
Ἀλιβιζάτου: Ἱεροὶ Κανόνες 1949, σελ. 139,

Ὅφειλει τοίνυν, ὁ αὐτὸς μακαριώτατος Ἡσαΐας πνευματικὸς ἀδελφός, ἀγαπητὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸς τὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων Κύπρου δίκαια, ἔχων ἅπαντα καὶ προνόμια καὶ ταῖς ἐκεῖσε χηρευούσαις ἐπισκοπαῖς ἐπισκόπους ἄλλους, εἰ δεήσει, ἐγκαθιστῶν κατὰ κανονικοὺς ἐψηφισμένους θεσμοὺς καὶ πάντα τᾶλλα τὰ δεδομένα τοῖς ἀρχιερεῦσι διενεργεῖν, ὡς γνήσιος τῆς Κύπρου ἀρχιεπίσκοπος.

Ἐν μέντοι τῷ χηρεύειν τινὰ τῶν ἐκεῖσε ἐπισκοπῶν, εἴπερ ἐστὶ τι τυχὸν ἐμποδίων εἰς τὸ ἐπισκόπους ἄλλους ταύτης καθίστασθαι, ὀφείλουσιν οἱ ὄντες ἐπίσκοποι ἐπὶ ταῖς ἐνορίαις τῶν οὕτω χηρευουσῶν ἐκκλησιῶν ἐνθρονίζεσθαι».

Οἱ συναφεῖς Κανόνες εἶναι λέγει περὶ ὑπερορίου χειροτονίας τιμωρομένης διὰ καθαιρέσεως, ἰε' τῆς Α' Οἴκουμ. περὶ τοῦ μὴ μεταβαίνειν τοὺς κληρικοὺς ἀπὸ Ἐκκλησίας εἰς Ἐκκλησίαν, β' τῆς 2ας Οἴκουμ. «τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἀφιέναι ἄκλητον εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν».

Κατ' ἀκολουθίαν τούτων ὁ Οἶκ. Πατριάρχης καὶ ἡ ἐνδημοῦσα Σύνοδος, ἡ ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσα κατ' οἰκονομίαν, κρίνοντες συγχωροῦν τὰ γενόμενα κατὰ παρέκκλισην τῶν ρηθέντων Κανόνων, ἐξ ἀνάγκης (ἐν τῇ δεξιᾷ ὡς τοῦ χειρογράφου λέγεται συγχώρησις ἀρχιεπισκόπου Κύπρου), πραχθέντα. Οὐδεὶς λόγος γίνεται ἐνταῦθα περὶ αὐτοκεφάλου. Σκοπίμως ἡ ἐκλογή, λοιπόν, δὲν ἦτο κανονικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ ἀσκοῦντος τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἐν Ἀνατολῇ Οἶκ. Πατριαρχείου, εἰς ὅπερ

κατέφευγον ἐκουσίως οἱ Κύπριοι, ὅτε ἐκλεγείς ἀρχιεπίσκοπος διὰ τοῦ ἐπισκόπου Πάφου ἐκπροσωποῦντος τοῦτον καὶ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸν λαὸν τῆς νήσου. Ἡ διατύπωσις τῆς συνοδικῆς πράξεως σημαίνει ἄσκησιν περιστατικῶς δικαιοδοσίας τινὸς τοῦ Οἴκ. Θρόνου, ἡ ὁποία φαίνεται, ὅτι κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα ἐπεζητεῖτο ὑπὸ τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας, χρείας τυχούσης, ἀλλ' ἡ αὐτεπάγγελτος ἐπέμβασις ἐγένετο ἢ δὲν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῶν Κυπρίων.

13. Τελευταῖον κείμενον . Οὕτω δέον νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ ἡ ἐπομένη πηγὴ, (κείμενον 10ον) ἐκθέτουσα τὸ ἐπόμενον ἐπεισόδιον, ὅπερ ὀρθῶς ἐκθέτει ὁ κ. Χατζηψάλτης. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάννην Δοῦκαν Βατάτζην ἔγραψε καὶ παρεπονέθη, ὀλίγον μετὰ τὸ 1231, δι' ἐνεργείας τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ, ἅς ἐθεώρησεν ὡς παρεμβάσεις, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Νεόφυτος (1222-1232). Στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ αὐτοκεφάλου ἐσημείου ὁ Νεόφυτος «οὐκ ἀγνοεῖ ἡ ἀγία σου βασιλεία, ὅτι ὁ θρόνος οὗτος, ὁ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων Χριστοῦ κορυφάρχη Βαρνάβαν, οὐχ ὑπόκειται τῷ Οἴκουμενικῷ, ἀλλὰ τῆς Ἁγίας βασιλείας προσχώρησις ἐστὶ καὶ αὐτοκέφαλος» (Χατζηψάλτης: ἐκ Κυπρ. Σπουδῶν 1964, σελ. 158), σημειώνει δὲ ὅτι εἶχε προβληθῆ παρὰ τοῦ τρισμακάροῦ ἐκείνου ὀρθοδόξου αὐθέντου καὶ βασιλέως (Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως).

Β'. Περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19' αἰῶνος.

Τὸ ἀνωτέρω πλῆρες χασμάτων ὑλικὸν τῆς Ἱστορίας τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου παρέχει ἡμῖν τὰ στοιχεῖα διὰ μίαν νέαν ἀδρομερῆ ἐκθεσιν τοῦ θέματος τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ τῶν τυχόν ἐν τῇ πράξει (de facto) περιορισμῶν αὐτοῦ, προερχομένων πρῶτιστα πάντων ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ δευτερεύοντως ἐκ τῶν προσώπων καὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου (Ἰ. Κανόνων). Πρὸ τούτου ὅμως δέον νὰ σημειωθῶσι τὰ ἐξῆς θεμελιώδη διὰ τὴν κρίσιν μας περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου.

1.- Κατὰ τοὺς δύο καὶ ἥμισυ πρώτους αἰῶνας αἱ ἐπισκοπικῶς συνταγμέναι ἐκκλησιαὶ ἦσαν κατ' ἀρχὴν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, συνδεόμεναι δὲ διὰ τῆς κοινῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ πολιτεύματος, αὐτοδιφκοῦντο. Ἐκάστη Ἐκκλησία ἦτο μία ἐνορία

ἐν ἧ συνελειτούργουν ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι (λαμβάνόμενοι ὡς ἔν ὄλον ἐχαρακτηρίζοντο συνολικῶς καὶ διὰ τοῦ ὄρου «πρεσβυτέριον»).

2.- Οἱ ἐπίσκοποι ἀλληλογραφοῦντες καὶ ἐπικοινωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους συνέπραττον πιθανώτατα κατὰ τὰς χειροτονίας συνοδικῶς (Βλ. Φειδᾶς).

3.- Εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην ἐπῆλθε περιορισμός, διὰ τῆς μετὰ τὰ μέσα καὶ μέχρι τέλους τοῦ β' αἰῶνος συγκλήσεως τοπικῶν συνόδων, διὰ γενικὰ καὶ περιφερειακὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα (Μοντανισμός, ζήτημα ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα). Οἱ πρῶτοι, λοιπόν, περιορισμοὶ ἐπῆλθον ἤδη κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ β' αἰῶνος.

4.- Κατὰ τὸν γ' αἰῶνα (περὶ τὰ μέσα τοῦ ὁποίου ἤρξαντο δημιουργοῦμεναι αἱ ἐνορίαὶ) φαίνονται δημιουργηθεῖσαι σαφέστερον αἱ προϋποθέσεις «μητροπόλεως». Μία τοιαύτη μητρόπολις ἦτο καὶ ἡ τῆς Κύπρου. Ταύτης μητροπολίτης κατέστη ὁ Σαλαμῖνος (μετονομασθείσης βραδύτερον εἰς Κωνσταντίαν). Ἡ Σαλαμὶς κατεστράφη ἐκ σεισμῶν (Σπυριδάκη, Συν. Ἱστορία τῆς Κύπρου σ. 60) δις (332-342), ἀλλ' ἐπανεκτίσθη, χάρις εἰς τὴν ὑλικὴν βοήθειαν τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Β' (+ 369), διὸ καὶ μετωνομάσθη Κωνσταντία. Οὕτω ὁ μητροπολίτης τῆς νήσου ἐμφανίζεται κατὰ τὰ τέλη τοῦ δ' αἰῶνος ὡς ὁ Κωνσταντίας· ἦτο δὲ τότε ὁ Ἐπιφάνιος (368-403), ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἡ Κωνσταντία ἐστερεώθη ὡς μητρόπολις (πρβλ. Μαλάλα Χρονογραφίαν ιβ' καὶ Χάκκετ-Παπαϊωάννου, Α', σελ. 40, 53, 62 καὶ Β' 13-15, 16 ἔξ. 67, 197) τῆς νήσου.

5.- Τὸ αὐτοκέφαλον τῶν μητροπόλεων καὶ τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, τὴν ἀρχαίαν, ἐστήριζον καθ' ἡμᾶς, τρεῖς Κανόνες τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325), ὁ Ε' (περὶ τῶν ἀκοινωνήτων κ.λ.π καὶ τοῦ χρόνου τῶν ἐπαρχιακῶν Συνόδων), ὁ περιώνυμος καὶ πολλὰς συζητήσεις προκαλέσας ΣΤ' Κανὼν περὶ τῆς τῶν μητροπολιτῶν τάξεως¹ (πρῶτη ἐμφάνισις τῆς λ. μητροπολίτης) καὶ ὁ Ζ' περὶ τῆς τιμῆς τῶν Ἱεροσολύμων², ἐνθα ρητῶς λέγεται, ὅτι «ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ (ἐννοεῖ τὸν Ἱεροσολύμων, διότι ἀπὸ Ἀνδριανοῦ ὠνομάσθη Αἰλία) ἐπίσκοπον

1. Ὁ ἐπὶ τῆς ἀντιοχειανῆς παραδόσεως στηριζόμενος κανὼν ΣΤ' (ἔκδοσις Ἱερῶν Κανόνων ὑπὸ I o a n n o u : Fonti, ἐνθ' ἄνωτ. τ. I, 1, 1962, σελ. 28) φέρει τὴν ἐπιγραφὴν : « Περὶ τῶν πόλεσι τισὶ διαφερόντων πρωτείων καὶ περὶ τῶν ἐπισκόπων μὴ γίνεσθαι δίχα γνώμης τοῦ μητροπολίτου ».

2. Αὐτόθι, σελ. 29. Περὶ τοῦ Αἰλίας ἐπισκόπου (οὕτως ὠνομάζετο εἰσέτι ἐπισήμως ὁ Ἱεροσολύμων). Πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ τῆς μητροπόλεως θέσις καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ συστήματος δύναμις μαρτυρεῖ ὁ εἰρημένος κανὼν ὀρίζων διὰ τὴν πόλιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς· τῇ μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος». Μητρόπολις τῆς Παλαιστίνης καὶ ἄρα Μητροπολίτης ἦτο ὁ τῆς πρωτεύουσας πόλεως Καισαρείας. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἡγέτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παλαιστίνης μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος, ὅτε ἐδημιουργήθη τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων.

6.- Μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν διεκρίνοντο αἱ μητροπόλεις (ἐπισημότατοι θρόνοι) αἱ ἀσκοῦσαι μεγαλύτεραν δικαιοδοσίαν καὶ ἐπιρροὴν ἢ τῆς Ρώμης, ἢ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἢ τῆς Ἀντιοχείας.

Ὁ περιόνημος ΣΤ' Κανὼν τῆς Νικαίας, περὶ οὗ πολλοὶ ἔγραψαν καὶ μάλιστα ὁ διάσημος Ed. Schwartz, φαίνεται ρητῶς ἐνισχύων τὴν μητροπολιτικὴν ὀργάνωσιν¹, ἀλλὰ διακρίνων τοὺς δύο μητροπολίτας, τὸν Ρώμης

1. Ἡ φιλολογικὴ κριτικὴ τοῦ Schwarz (Der sechste nikaenische Kanon auf der Synode von Chalkedon, Sitz. Ber. Akademie, Berlin 1930) ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ταύτην ἀσφαλῶς, διότι ὁ Κανὼν κριτικῶς εἰς τὸ ἀντιφατικὸν σημεῖον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ρώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σὺνηθές ἐστιν. Ὅμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις...». Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Schwarz (σελ. 26) παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: «Nimmt man diese Zeugen (ἐννοεῖ φιλ. παραδόσιν Κανόνος εἰς Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ) zusammen, so fallen sie schwer ins Gewicht. Die afrikanische und die Konstantinopler Übersetzung gehen auf griechische Texte zurück, die einen mindestens ebenso berechtigten Anspruch auf Authentie haben, jedenfalls um Jahrhunderte älter sind als die Sammlung der 14 Titel. Bei der ältesten römischen und der afrikanischen Übersetzung ist der Verdacht, dass *civitatium ampliorum* oder *metropoli tanis* im abendländischen Interesse interpoliert sein könne, dadurch ausgeschlossen, dass die auf den Provinzialhauptstädten aufgebaute Hierarchie dem Osten eigentümlich, dem Westen aber im 4. Jahrhundert noch fremd war und erst allmählich in ihn eingedrungen ist. Es kommt hinzu, dass *ταῖς ἐκκλησίαις*, ohne Genetiv von einer nichtssagenden Unbestimmtheit ist, die keine moderne Deutung befriedigend zu erklären vermocht hat. Dagegen fügt sich *ταῖς τῶν μητροπόλεων ἐκκλησίαις* ohne Hemmung und Reibung in den Zusammenhang ein. Den Bestimmungen des Kanons liegt zugrunde die Idee der autonomen Bischofskirche, die, jede einzelne ebenso wie alle zusammen, die *ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ* darstellt. Über diese ideell einander gleichen Bischofskirchen haben sich im Laufe der Zeit die drei Thronoi von Rom, Alexandrien und Antiochien erhoben mit gewissen durch Gewohnheit und Tradition geheiligten Hoheitsrechten: sie werden in dem nicaenischen Kanon bei Alexandrien ihrem örtlichen Geltungsbereich nach bestimmt, im übrigen als bekannt vorausgesetzt und bestätigt. Daran schliessen sich, ebenfalls schon Gewohnheitsrecht geworden, die Privilegien an, die den Kirchen, d. h. den Bischöfen, der Provinzialhauptstädte zustehen: auch sie stehen über den Bischofskirchen, und, auch ihre Rechte sind geworden, mannigfaltig, aber im einzelnen bekannt, wie die der drei grossen Thronoi, so das, sie nur der Bestätigung, nicht der Präzisierung bedürfen. Diesen Gewohnheitsrechten gegenüber wird der vom Konzil selbst geprägte Rechtssatz als allgemein verbindlich *καθόλου* gehört zum

καὶ Ἀλεξανδρείας, τοὺς λαβόντας καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πάπα, πραγματικοὺς δὲ ἐξάρχους διοικήσεων, ἐφ' ὅσον ὀμιλεῖ περὶ ἐξουσίας δύο μητροπολιτῶν, ὡς ἐκτεινομένης εἰς μεγαλύτερα τῆς μιᾶς ἐπαρχίας τμήματα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Πρῶτος ὁ Ἀλεξανδρείας ἤρχισε νὰ καλῆται περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰῶνος ἀρχιεπίσκοπος. Ὁ τίτλος μετεδόθη καὶ εἰς ἄλλους. Εἰς τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον τίθεται πρὸ ἡμῶν· διατι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὁ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δ' αἰῶνος (ὁ τίτλος Πατριάρχης μνημονεύεται τὸ πρῶτον ἐπὶ Ἀνατολίου τέλος τοῦ ε' αἰῶνος) οὕτω χαρακτηριζόμενος Ἀντιοχείας δὲν ἐπεβλήθη ἐπὶ τῆς Κύπρου, ἢ ἀπάντησις δίδεται ἀρκετὰ σαφῆς, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὸν ΣΤ' Κανὸνα τῆς Α' Οἴκου. Συνόδου καὶ τὰ γεγονότα τοῦ δ' καὶ ε' αἰῶνος. (Πρβλ. καὶ Kirsch: Kirchengeschichte I, σ. 476).

α.- Ὁ ΣΤ' Κανὼν λέγει: «Τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, Λιβύῃ¹ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ρώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθες ἐστὶ (πρβλ. Χάρτας I-II παρὰ Harnack, ἐνθα ἡ Ἰταλία διὰ τὰ ἔτη 180-325 παρίσταται ὡς μία ἐπαρχία, ἐνῶ ὁ τοῦ Ἱεροκλέους Συνέκδημος 734,6 σημειώνει: αἱ ἐπαρχίαι 10 Ἰταλίας κλπ. ὑπὸ Ρώμης). Ἀκολουθεῖ ἡ διάταξις, θὰ ἔλεγον τοῦ ἔδαφ. 2 τοῦ ἐν λόγῳ Κανόνος. «Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις² τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις». Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ Κανόνος καὶ ἡ ἀποδεχθεῖσα τοῦτον Α' ἐν Νικαίᾳ Οἴκ. Σύνοδος διακρίνουσιν ὀρθῶς τὴν ἐξουσίαν τῶν δύο μητροπολιτῶν ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ὡς καὶ τὴν θέσιν των. Τὴν Ἀντιόχειαν δὲ θέτουσιν οἱ Πατέρες τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου ἐν πρώτῃ μοίρᾳ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἴσων Ἐκκλησιῶν, τῶν ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας τῆς Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας κειμένων. Ὡς γνωστὸν ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνεδείχθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 330-381, ὅτε ἐξεδόθη ὁ γ' Κανὼν τῆς Β' Οἴκου. Συνόδου καὶ ἀπέ-

ganzen Satz, aus dem es emphatisch herausgenommen wird) hingestellt, dass durchweg kein Bischof ordiniert werden könne ohne Zustimmung des Metropoliten: das ist das Mindestmass, das unbedingt gelten soll, so verschieden sonst die Privilegien der Metropolitanbischöfe sein mochten». Παρβλ. νῦν, μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν, Β λ α σ ί ο υ Φ ε ι δ ᾱ: Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθῆναι 1969, σελ. 51-95.

1. Ὁ Κανὼν προετοιμάζει τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν (πατριαρχικὸν) πολίτευμα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Ἐξαρχίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν Πατριαρχείων, διότι τινὲς τῶν Ἐξάρχων οἳοι Ρώμης, Ἀλεξανδρείας εἶτα ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Ἀντιοχείας καὶ τέλος ὁ Ἱεροσολύμων, ὑψώθησαν, ἔνεκα εἰδικῶν λόγων ὑπὲρ τοὺς Ἐξάρχους, οὓς καὶ ὑπέταξαν.

2. Ἀρχικὸν ἦτο «ταῖς τῶν μητροπόλεων ἐπαρχίαις».

δωσεν εἰς τοῦτον τὴν ἴσην πρὸς τὸν Ρώμης τιμὴν, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ρώμην».¹

β.- Οὕτω ἔχομεν ἀ π λ ᾱ π ρ ε σ β εῖ α τ ι μ ῆ ς ἀποδιδόμενα 1) τῷ Ἀντιοχείας καὶ 2) τῶν παραλλήλων αὐτῷ («ἄλλων») μητροπόλεων τῶν ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς ἦτο καὶ ἡ τῆς Κύπρου. Βεβαίως τὰ πρεσβεῖα ταῦτα συνεπήγοντο ὀρισμέναις δικαιοδοσίαις τοῦ μητροπολίτου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἐπαρχιακῶν Συνόδων, δι' ἃς ὑπάρχουσι Κανόνες μέχρι καὶ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς λεγομένης καὶ Β' ἐν Νικαίᾳ (787). Ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτω μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν 3ην θὰ ἔλεγον παράγραφον τοῦ αὐτοῦ Κανόνος ἐν ᾧ διακελεύεται σαφῶς, ὅτι «Καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο, ὅτι, εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἢ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ, εὐλόγῳ οὔσῃ, καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικὴν, δύο ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγωσι κρατεῖτω ἢ τῶν π λ ε ι ὄ ν ω ν ψ ῆ φ ο ς».

7.- Ἡ Ἐκκλησία Ἀντιοχείας κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἀκολουθούντων 90 ἔτων ἐπάλασε κατὰ μέγαλου ἐν αὐτῇ Σχίσματος διαρκέσαντος 85 ἔτη, ἥτοι μέχρι τοῦ 415 (330-415, Εὐσταθιανὸν λεγόμενον Σχίσμα)². Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνεδείχθη ὁ Κωνσταντινουπόλεως, θεθεὶς εἰς τὰ πρεσβεῖα τιμῆς ἐν ἴση μοίρᾳ πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ρώμης. Τὰ πρεσβεῖα τιμῆς τοῦ

1. Ἡ σημείωσις τοῦ κ. Εὐ ἀ γ γ. Χ ρ υ σ ο ὕ (Die Bischofslisten des V. Ökum. Konzils. (553) σελ. 114) εἶναι ὀρθή κατ' ἀρχὴν καὶ ἐναρμονίζεται πρὸς τὰς ἀνωτέρω νέας ἡμῶν παρατηρήσεις ἢ καλλίτερον προοδοποιεῖ. Λέγει, λοιπόν, ὁ κ. Χρ. «Ὁ VI Κανὼν τῆς Νικαίας, ὁ ὁποῖος ἐπικυρώνει τὸ δίκαιον τῆς δικαιοδοσίας «Jurisdictionrecht» τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν εἶναι ἴσον πρὸς τὰ δίκαια τῶν ἐπισκόπων Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας. Οἱ ἐπίσκοποι Ἀντιοχείας δηλαδὴ δὲν ἤξιον δι' ἑαυτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονοῦν ὄλους τοὺς ἐπισκόπους τοῦ Πατριαρχείου τῶν (πρβλ. Lübeck : Reichseinteilung und kirchliche Hierarchie des Orients bis zum Ausgang des vierten Jahrhunderts Münster 1901, σ. 101 ἐξ. Schultze : Altkirchliche Städte und Landschaften, 1913 III, σ. 231. Ὁ F. Dvornik (The «Idea of Apostolicity 1958, σελ. 13) στηριζόμενος εἰς τὰ συμπεράσματα τοῦ Ed. Schwartz (Der sechste nicänische Kanon auf der Synode von Chalkedon, Sitz. Ber. Akad. 27) τοῦ 1930, σελ. 633-640) ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι εἰς τὴν πρώτην Συλλογὴν Κανόνων, τὴν ἐμφανισθεῖσαν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὁ ΣΤ' Κανὼν τῆς Νικαίας ἐνοθεύθη, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐπισκόπους Ἀντιοχείας ἐν τῇ ἐριδι διὰ τὴν ἐξουσίαν ἔναντι τῶν μητροπολιτῶν τῆς Διοικήσεως τῆς Ἀνατολῆς.

2. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Ε. Χ ρ υ σ ὸ ς (ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 115), ὅτι τὸ Σχίσμα ἐντὸς τῆς Ἀντιοχειακῆς Ἐκκλησίας οὐσιαστικῶς ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνα τῶν μητροπολιτῶν δι' ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην (σημ. Γ.Ι.Κ. ἀκριβέστερον ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας).

Κωνσταντινουπόλεως είχαν ως συνέπειαν τὴν εἰς τὴν β' θέσιν μεταξύ τῶν ἡγετῶν Ἐκκλησιῶν ὑποβίβασιν τῶν πρεσβείων τιμῆς τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ τὴν εἰς τὴν 4ην τοῦ Ἀντιοχείας, εὐρισκομένου ἄλλως τότε (381-415) εἰς δυσχερῆ θέσιν καὶ προσθέτως εἰς διένεξιν πρὸς τὸν Καισαρείας καὶ εἶτα Ἱεροσολύμων, λυθεῖσαν μόλις τῷ 451 ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου, ἰδρυσάσης κατ' οὐσίαν τὸ «Πατριαρχεῖον»¹ Ἱεροσολύμων, ἐφ' ὅσον ὁ Ἱεροσολύμων ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. Τοῦτο ἀποτελεῖ παράδειγμα ἀξιοσημείωτον ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, διότι κατὰ τὸν στ' εἰσέτι αἰ. ἡ πολιτικὴ Ἐπαρχία Παλαιστίνης (α') διετηρήθη μὲ πρωτεύουσαν τὴν Καισάρειαν². Ἐν τούτοις ἡ ἐπισκοπὴ Ἱεροσολύμων ἔγινε μητρόπολις. Ἀξιοσημείωτον ὡσαύτως εἶναι, ὅτι ὅταν ἐπὶ Ἀντιοχείας Ἀλεξάνδρου (408-418) ἀπεπειράθησαν οἱ Ἀντιοχεῖς νὰ ἐπιβάλωσι τὰς ἀπόψεις των, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Ἰννοκεντίου Α', συστήσαντος τοῖς Κυπρίοις τὴν ὑποταγὴν, οἱ Κύπριοι ἱεράρχαι ἀντέστησαν ἐπιτυχῶς, καίτοι ἡ τότε πολιτικὴ κατάστασις ὁμολογουμένως ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Hackett (Παπαϊῶαννου, Α' σελ. 23), ἠνῶνει τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀντιοχείων, διότι ἡ νῆσος περιελαμβάνετο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἐώας (Ἀνατολῆς, Orientis) καὶ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ὑπαλλήλου πεμπομένου ἐξ Ἀντιοχείας³. Καίτοι βεβαίως ἐν ἀρχῇ τοῦ ε' αἰῶνος φαίνεται ὁ Ἀντιοχείας ἀσκῶν πράγματι δικαιώματα ἀνώτερα τοῦ μητροπολίτου ἐπὶ πάσης τῆς διοικήσεως τῆς Ἀνατολῆς, δι' ὃ καὶ ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἔξαρχος (Beck: Kirche und theol. Liter. im Byz. Reich, Münchien 1959, σ. 95) ἐν τούτοις οἱ Κύπριοι διεκήρυξαν τῷ 415⁴ τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἀνεξαρτησίαν ἀρχαίαν καὶ γνησίαν μητροπολιτικὴν, στηριζομένην ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀνωτέρω κανόνας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὑφισταμένους τότε Κανόνας, β' τῆς Β' Οἰκ. Συνόδου τοῦ 381 καὶ λδ'-λε' Ἀποστολικούς, τοῦ 2ου Κανόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀρίζοντος διαφύλαξιν ἀπλῶς τῶν πρεσβείων τοῦ Ἀντιοχεί-

1. Ὁ ὄρος «Πατριάρχης» ἐμφανίζεται, ὡς γνωστόν, μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ ε' αἰῶνος Δίδομεν, λοιπὸν, εἰς τὸν Ἱεροσολύμων τὸν μεταγενέστερον τίτλον, εἰ καὶ ἡ ἰδρυσίς αὐτοῦ χρονολογεῖται εἰς τὸ ἔτος 451. Πρβλ. Βασ. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία, 1959², σελ. 283 ἐξ. καὶ Γερ. Ι. Κονιδάρη: Γενικὴ Ἐκκλ. Ἱστορία, Ἀθῆναι 1957², σελ. 386.

2. Ἱεροκλέους Συνέκδημος, ἐκδ. Aug. Burckhardt 1893, σελ. 41. Ἐνταῦθα σημειοῦται καὶ 717,8 νγ' ἐπαρχία Παλαιστίνης ὑπὸ κοινουλόγιον, πόλεις 718,1 κβ' Καισάρεια μητρόπολις. . . . 718,8 ἡ Αἰλία καὶ Ἱεροσόλυμα.

3. Πρβλ. Hackett - Παπαϊῶαννου, τόμ. Α', σελ. 23-27 ἔνθα αἰ πηγαὶ καὶ αἱ παλαιότεραι ἔρευναι καὶ μάλιστα διὰ τοὺς νόθους κανόνας τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου, ὅτε οὔτε ὁ ὄρος Ἀρχιεπίσκοπος οὔτε ὁ ὄρος Πατριάρχης ὑπῆρχεν.

4. Chrysos, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 115.

ας, τῶν δὲ κανόνων λδ' καὶ λε'¹, τῶν φερομένων ἐπ' ὄνοματι τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, ἐπιτασσόντων τὴν τήρησιν τοῦ βου Κανόνος (τῆς Νικαίας) καὶ μάλιστα ἀμοιβαίως ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου (πρώτου) καὶ τῶν ἐπισκόπων «ἐκάστου ἔθνους» καὶ «ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας· εἰ δὲ ἐλεγχθεῖν τοῦτο πεποικῶς τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὐς ἐχειροτόνησεν».

8.- Οὕτω δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν διατὶ ἡ Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἴκουμ. Σύνδος, βεβαιώσασα τὴν αὐτονομίαν τῆς Μητροπόλεως Κύπρου², ἐξέδωκε καθ' ἡμᾶς ὄχι ἀπλῶς τὸν Η' Κανόνα, φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «ψηφος περὶ τοῦ ὅτι οἱ Κύπριοι δι' ἑαυτῶν τὰς χειροτονίας ποιοῦνται», ἀλλὰ ἡ ψήφισμα³, ὅπερ προσκολληθὲν πιθανῶς εἰς τοὺς 7 Κανόνας ἀπετέλεσε τὸν Η' Κανόνα. Τὸ βαρυσήμαντον κείμενον τῆς Ζ' Πράξεως τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἴκουμ. Συνόδου, φέρει κανονικὴν μορφήν ἀνωτέραν τῆς τοῦ Κανόνος, διότι λύει διένεξιν σοβαρῶς ἐξετασθεῖσαν ἐν τῇ Συνόδῳ, ἐν ἣ ἡ ἀξίωσις τοῦ Ἀντιοχείας ἐχαρκτηρίσθη «ὡς καινοτομία» ἀντιτιθεμένη εὐθέως «πρὸς τοὺς Ἐκκλ. θεσμοὺς καὶ τοὺς Κανόνας τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων καὶ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἀπτόμενον», ἐφ' ὅσον ἐπεχειρεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωάννου ὑποταγῆ τῶν Κυπρίων, ὧν τὴν θέσιν ὑπερήσπισαν ἐπ. τυχῶς ὁ Μητροπολίτης Κωνσταντίας Ρηγίνος μετὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς νήσου Ζήνωνος καὶ Εὐαγρίου, οἵτινες καὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἀξίωσις τοῦ Ἀντιοχείας δὲν ἐστηρίζετο εἰς «ἀρχαῖον ἔθος», ἐπιτρέπον τὴν δημιουργίαν δικαιώματος νὰ χειροτονῇ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Κύπρου... Καὶ ὁ Κανὼν συνεχίζει διαγράφων τὰ ἀσφαλῆ θεμέλια τῆς μητροπολιτικῆς Ὄργανώσεως τῆς Κύπρου καὶ τῶν λοιπῶν μητροπόλεων, καθορίζων ὅτι οἱ Κύπριοι Ἱεράρχαι «ἔξουσι τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον οἱ τῶν ἀγίων ἐκκλησιῶν, τῶν κατὰ τὴν Κύπρον, προεστῶτες, κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ὁσίων Πατέρων, καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι' ἑαυτῶν τὰς χειροτονίας

1. Παρὰ Ἀλιβιζάτῳ, σελ. 35, 143 ἐξ. καὶ Fonti, fascicolo IX, Discipline generale antique (IV-IXs) par. P. Ioannou, t. I, 2: Les canons des Synodes Particuliers, Roma 1962, σελ. 24-25.

2. Διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ζητήματος πρβλ. Hackett - Παπαϊωάννου, σελ. 26-51 καὶ Βασ. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία, 1959², 284. Σφαλερὰ τὰ περὶ 2ας Ἰουστινιανῆς, αὐτόθι σελ. 295.

3. Mansi: Sacrorum Conciliorum κ.λ.π. IV, σελ. 146 ἐξ. Κριτικὴ ἐκδοσις ὑπὸ Ed. Schwartz, Conc. Oec. Decreta 55 (Kanon 8). Χρυσ. Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, σ. 591. S. Vaihlé: Formation de l'église de Chypre 431, ἐν Échos d'Or. 1910, ἐξ. 8. E. Kirsten, ἐν Reallex. für Ant. und Christ. III, 481-499. Chrysos E., ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 115 t. I, σελ. 63. Ὁ κανὼν Η' εἶναι ὁ τελευταῖος τῆς Γ' Οἴκουμ. Συνόδου.

τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιούμενοι· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπαρχιῶν παραφυλαχθήσεται· ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἐτέραν, οὐκ οὕσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ, ἢ γοῦν τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρα καταλαμβάνειν· ἀλλ' εἰ καὶ τις κατέλαβε, καὶ ὑφ' ἑαυτὸν πεποιήται, βιασάμενος, ταύτην ἀποδιδόνα· ἵνα μὴ τῶν Πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνονται, μηδὲ ἐν ἱερουργίας προσχήματι, ἐξουσίας τύφος κοσμικῆς περεισδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἦν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής. Ἐδοξε τοίνυν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, σφύζεσθαι ἐκάστη ἐπαρχία καθαρὰ καὶ ἀβίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος, ἄδειαν ἔχοντος ἐκάστου μητροπολίτου τὰ ἴσα τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀσφαλὲς ἐκλαβεῖν. Εἰ δὲ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὄρισμένοις προκομίσει, ἄκυρον τοῦτον εἶναι ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ».

9.- Ἡ ἐξασφάλισις τῆς αὐτονομίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐγένετο 20 ἔτη πρὸ τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως πραγματικῶν δικαιοδοσιῶν τῶν τριῶν βραδύτερον ὀνομασθέντων Πατριαρχειῶν¹, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἴκουμ. Συνόδου τοῦ 451 συντελεσθεισῶν. Δεύτερον ἐγένετο ὡσαύτως, διὰ ψηφίσματος ἐν Χαλκηδόνι, ἡ διαμόρφωσις τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον τὰ ἴσα πρεσβεῖα τιμῆς πρὸς ἐκεῖνα τοῦ Ρώμης ἐπεβεβαιώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐδόθη τὸ δικαίωμα «τοὺς τῆς Ποντικῆς, Ἀσιακῆς καὶ Θρακικῆς διοικήσεως μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι». Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως (ἐδῶ ἔχομεν τὸ καίριον σημεῖον καταλύσεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῶν ἐξάρχων) Πατριαρχειῶν ἢ μεγίστη σύνοδος τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας διεφύλαξε, διὰ τοῦ ἰδίου κανόνος, τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα, διότι διὰ τοῦ αὐτοῦ κανόνος ὥρισεν, ὅτι «ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διαγορευέται· χειροτονεῖσθαι δὲ καθὼς εἶ-

1. Ἐν τῷ Κανόνι Α' τῆς Δ' Οἴκουμ. ὁ Ἀλεξανδρείας ρητῶς χαρακτηρίζεται ὡς ἀρχιεπίσκοπος, χωρὶς νὰ ἀπουσιάξῃ ἢ συνηθεστέρα τότε ἀρχαία ἀποστολικὴ συνήθεια τοῦ ὀνομάζεσθαι καὶ τοὺς «προεστῶτας» τῶν Ἐκκλησιῶν ἁπλῶς ἐπισκόπους.

ρηται τοὺς μητροολίτας τῶν εἰρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου (ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν μητροπολιτῶν -Ἐξάρχων: Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας, οἵτινες κατ' οὐσίαν ὑπεβιάσθησαν καὶ ἔπαυσαν νὰ εἶναι ἑξάρχοι ἐν τοῖς πράγμασι, ἅτε θεθέντες ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως), ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων». Τὸ καθεστῶς τοῦτο ἦτο σύμφωνον καὶ πρὸς τὸν ἸΘ' Κανόνα τῆς αὐτῆς Οἰκ. Συνόδου «περὶ ἐπαρχιακῶν Συνόδων» (Οἱ ἱεροὶ Κανόνες, παρὰ Ἀλιβιζάτω σελ. 55 καὶ 58/9), διὸ καὶ ἀνενώθη ἡ ἰσχὺς τῶν περὶ Ἐπαρχιακῶν Συνόδων διατάξεων ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς ΣΤ' Οἰκουμ. κῆς Συνόδου διὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς Ζ' (κανὼν στ') διὰ τὴν ἐπαρχιακὴν Σύνοδον (Fonti, ἐνθ' ἄνωτ., I, 1, 258).

Ἡ αὐτὴ Δ' Οἰκουμ. Σύνοδος δι' ἀπλῆς ἀποφάσεως ἔλυσεν τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν Ἀρχιεπισκόπων Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων¹, διότι ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἱεροσολύμων τὴν διοίκησιν τῆς Παλαιστίνης (τριῶν Παλαιστινῶν ὡς καὶ τῆς Φοινίκης καὶ Ἀραβίας, τοῦ Καισαρείας διατηρήσαντος ὄχι μόνον τὰ μητροπολιτικὰ δίκαια, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα ὄπερ καὶ ὁ Ἡρακλείας τῆς Θράκης ἔλαβε, τοῦ χειροτονεῖν ὁ μὲν τελευταῖος τὸν Κωνσταντινουπόλεως ὁ δὲ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης τὸν Ἱεροσολύμων².

10.- Ἡ Κύπρος, λαβοῦσα τῷ 431, διὰ ψηφίσματος τῆς Οἰκουμ. Ἐκκλησίας πρωτοτύπου, ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχαίας αὐτῆς μητροπολιτικῆς ἀνεξαρτησίας³ καὶ δὴ καὶ πρὸ τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἠδυνήθη νὰ ὑπερασπίσῃ ταύτην ἐναντι νέας προσπαθείας τοῦ Μονοφυσίτου Π/ρχου Ἀντιοχείας Πέτρου τοῦ Γναφέως, βασιλεύοντος τοῦ Ζήνωνος (474-475 καὶ 476-491), ὅστις πεισθεὶς παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου Ἀνθεμίου ὄχι μόνον ἐσεβάσθη τὴν ἐκκλ. ἀνεξαρτησίαν καὶ διὰ τὴν ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔνεκα τοῦ ἀνευρεθέντος λειψάνου τοῦ Ἀπ. Βαρνά-

1. Β. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία, Ἀθῆναι 1959² σελ. 484 καὶ Γερ. Ι. Κονιδάρι: Γεν. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. Α', Ἀθῆναι 1957² σελ. 390.

2. Πρβλ. κείμενα Ἱεροκλέους Συνέκδημον 718, I Not. * 5 παρὰ Parthey (ἀρχῶν Θ' αἰῶνος) 80, Νεῖλου Δοξ. αὐτόθι 141, 142, 169, 173 καὶ S. V a i h l é: Formation du Patriarchat d'Antioche, E. O. 15 (1912) 109-114 καὶ 193, 201 ὡσαύτως τῆς πρ. Schulze, ἐνθ' ἄνωτ. III. Διὰ τὴν Παλαιστίνην πρβλ. Ε. Χρυσόυ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 37, 42, 113, 115, 125 ἐξ. 154. Χρυσ. Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ἐκκλ. Ἀντιοχείας, Ἀλεξάνδρεια 1951 καὶ Βασ. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία, 1959² καὶ Γερ. Ι. Κονιδάρι: Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορία, 1957², σελ. 390.

3. Πρβλ. Hackett - Παπαϊωάννου, σελ. 44-49.

βα, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τούτου ἐχορήγησε προνόμια, ἅτινα μέχρι τοῦ νῦν ζηλοτύπως διατηροῦνται ὑπὸ τῶν Ἀρχιεπισκόπων, ὑπογραφόντων διὰ κινναβάρεως (σημεῖον διακρίσεως τῶν αὐτοκρατόρων), φέρειν πορφυροῦν μανδύαν καὶ σκῆπτρον αὐτοκρατορικὸν ἀντὶ τῆς συνήθους ποιμαντορικῆς ράβδου¹ (πρβλ. Hackett-Παπαϊωάννου, Α', σελ. 41-43 ἔνθα καὶ αἱ πηγαί).

11.- Ἄμεσον ἐπακόλουθον τῆς τοιαύτης ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὑπῆρξεν, ὅτι ὄχι μόνον ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων τὴν ἀνεγνόρισε καὶ ἔδωκε προνόμια ἀλλὰ καὶ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, συνελθούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 680 πρὸς λύσιν τοῦ θέματος τοῦ Μονοθελητισμοῦ, ὅπερ ἀπετέλει τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ Χριστολογικοῦ, ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν Κύπρον (Ἀρχιεπίσκοπος Ἐπιφάνιος ὁ Β') ἐπίσκοπος Τριμηθοῦντος Θεόδωρος ὑπέγραψε τὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ἀγάθωνα ἐπιστολὴν τῆς Συνόδου (Mansi, Sacr. Concil, XI, σελ. 639 ἐξ. καὶ 688) εὐθὺς μετὰ τοὺς Πατριάρχας καὶ τὸν Βικάριον τοῦ Ἀποστολικῷ Θρόνου τῆς Ρώμης, τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Ἀν. Ἰλλυρικοῦ, μητρ. Θεσσαλονίκης.

Μὲ τὴν ἔκθεσιν τοῦ γεγονότος τούτου φθάνομεν εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τῆς ἱστορίας 250 ἐτῶν τῆς ἀνεξαρτητοῦ Ἐκκλησίας Κύπρου, καθ' ὃ ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη νῆσος, ἡ τόσας ἐπιδρομὰς ὑποστᾶσα ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν ζ' αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῆς πρώτης ὀρμῆς αὐτῶν, τῆς ἀληθοῦς ἀραβικῆς πλημμυρίδος τῆς Μεσογείου (674-678), εὐρέθη συχνάκις εἰς χεῖρας αὐτῶν καὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον εἰς Βυζαντινὰς χεῖρας μέχρι τῆς ὀριστικωτέρας ἀπελευθερώσεως ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ τῷ 965. Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα εὐρίσκομεν μάλιστα ἐν αὐτῇ ἐγκατεστημένους καὶ Μουσουλμάνους. Ἐνεκα τῶν ἐπιδρομῶν ἡ Κύπρος² κατέλαβε κατὰ τὸν η', θ' καὶ ι' αἰῶνα κεντρικὴν θέσιν μετὰ τῶν δύο κρατῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν Χαλιφῶν καὶ τῶν διαδόχων τῶν τῶν Ἀβασσιδῶν. Τοῦτο ἦτο φυσικὸν ἐφ' ὅσον μία τεραστία ἀραβικὴ λαβὴ περιέβαλεν ἀπὸ νότου τὴν Μεσόγειον καὶ συνετρίβη μὲν αὕτη τῷ 718 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Γ' τοῦ Ἰσαύρου καὶ τῷ 732 εἰς τὸ Poitiers ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μαρτέλλου καὶ ἐσώθη ἡ Εὐρώπη καὶ ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς, προητοιμάσθη ἡ ἐν τῇ Δύσει πρώτη ἀναγέννησις τῶν Καρολιδῶν, ἀλλ' ἡ Ἀνατολικὴ Βυζαντινὴ

1. Ἡ ἀνάκρισις τῶν γνωμῶν τοῦ Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., αὐτόθι σελ. 44, δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ἐξέλιξιν ἢν διεγράψαμεν ἀνωτέρω ὡς πρὸς τὴν Δ' Οἰκουμ. Σύνοδον καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν Πατριαρχείων. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀτελεῖ ἔρμηνειαν τοῦ Βαλσαμῶνος.

2. Ὑπαγομένη κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ Θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν. G. Ostrogorsky, σελ. 108.

Αὐτοκρατορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς Ἀραβας καὶ γενικῶς τοὺς Μουσουλμάνους, οἵτινες ἀπετέλουν εἰσέτι δύναμιν, παρὰ τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῶν δυσχερείας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (685-695 καὶ 705-711) πρὸς τὸν νέον Χαλίφην Abd-al Malik, αἱ πρόσοδοι τῆς Κύπρου, τῆς Ἀρμενίας καὶ Ἰβηρίας διενέμοντο μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεων, ἔκτοτε δὲ λέγει ὁ Ostrogorsky (1963³, σελ. 108-110) παρίσταται ἡ Κύπρος περισσοτέρας μακρὰς ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ συγκυριαρχίαν (Kondominium)¹ τῶν δύο δυνάμεων. Διὰ τὰ κρίνωμεν ἀκριβῶς τὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἰς τὴν de jure canonico διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τὸ ἀρχόμενον εἰδικώτερον ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἐγκαταστάσεως ὑπ' αὐτοῦ τῶν Κυπρίων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κυζίκου (ἐπέστρεψαν μετ' ὀλίγα ἔτη· 7 λέγει ὁ κ. Σπυριδάκης, σελ. 68), ἐν ἣ ἐγκατεστάθη καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νήσου, μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἀπελευθερώσεως τῆς νήσου, μόνον ὀλίγα ἐκάστοτε ἔτη εὐρίσκετο ἡ νῆσος εἰς τὰς ἑλληνοβυζαντινὰς χεῖρας. Ἄλλ' ἦτο φυσικὸν ὅτι καὶ τότε ὑφίστατο ἐπιδρομὰς καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου, ἂν καὶ ἠναγκάζοντο νὰ τηροῦν πολλὰκις ἀμφίβολον οὐδετερότητα ἐν τούτοις κατ' οὐσίαν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Βυζάντιον ἐστρέφοντο καὶ ἐκεῖθεν ἀνέμενον βοήθειαν καὶ σωτηρίαν. Αἱ αἰχμαλωσίαι Κυπρίων ἔτι δὲ καὶ ἐνὸς ἀρχιεπισκόπου, ὡς καὶ ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν εἰς Συρίαν, ἐπέτεινον τὴν τραγῳδίαν τῆς νήσου. Εἰδικὴ ἔρευνα πρέπει νὰ γίνῃ διὰ τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ 685 μέχρι τοῦ 965.

Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν γεγονότων τούτων δεόν νὰ κριθῶσιν αἱ ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἰδήσεις τῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ἐμνημόνευσα εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρουσίας ἀνακοινώσεως.

Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ συνοψίσωμεν ἢ καλλίτερον νὰ διατυπώσωμεν κεφαλαιωδῶς τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Κύπρου ἀπὸ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἣτις ἔλαβεν εἰδικὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἐμπεριστάτου, ἔνεκα τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς Κύπρου (ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα Κιβυρραιωτῶν καὶ ἀπετέλεσεν ἐπ' ὀλίγον εἰδικὸν θέμα, μὴ μνημονεύμενον ἐν ἀρχῇ τοῦ 1' αἰῶνος²)

1. Ὁ Ostrogorsky, σελ. 108 στηρίζει τὴν γνώμην ταύτην εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ R. H. Jenkins, *Cyprus between Byzantium and Islam A. 688-695*. Studies presentend to D. Robrnson 1958, σελ. 1006.

2. Const. Porphyrog. de Thematibus imp. Rom. libri II, Ex Hierocli. trans. ἐν Burckhardt: Hieroclis σελ. 59. Ἐπὶ μικράχρονικὰ διαστήματα (ἐπὶ Βασιλείου Α' 867-886 ἢ

μέχρι τοῦ 965, ὅτε ἠλευθερώθη. Ἡ θέσις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ 691 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19 αἰῶνος (ἐποχὴ Φραγκοκρατίας), ὅτε τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον εὐρέθη, πρὸς καιρὸν, ἐγκατεστημένον εἰς τὴν Νίκαιαν (1204-1261) ἐμφανίζεται καὶ εἰς ἄλλα μὲν κείμενα, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὰ Ἐκκλ. Τακτικὰ καὶ τὰ Πρακτικὰ τῶν Συνόδων. Ὅτι κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας, τὸ ὁποῖον προστατεύει πάσας τὰς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ καὶ πατριάρχαι τῶν ὑπὸ τοὺς Ἀραβας Πατριαρχείων ἐξελέγοντο καὶ διέμενον πολλακίς ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶναι γνωστόν¹. Ἡ προστασία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἡ ἐκζητήσις τῆς προστασίας ταύτης, ὡς καὶ ἡ φυσικὴ ἐπιρροὴ τοῦ Οἶκ. Πατριαρχείου εἶναι γεγονότα φυσικά, ἐννοεῖται ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν προσέφευγον ὅλοι οἱ Ὁρθόδοξοι τῶν Ἀνατολικῶν Πατριαρχείων (Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας).

Συνοψίζοντες, λοιπόν, τὴν ἐντύπωσιν, ἣν παρέχουσιν αἱ πηγαι τῶν 5 αἰώνων (691-1209) παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου διετηρεῖτο *de jure canonico*, ἐφ' ὅσον οἱ Κύπριοι ἐξέλεγον τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ οὗτος μετὰ τῶν ἐπισκόπων ἐξέλεγε καὶ ἐχειροτόνει τοὺς ἐπισκόπους τῆς νήσου. Αὐτὸ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ αὐτοκεφάλου εἰς ὃ περ περιλαμβάνετο ἡ αὐτονομία -τὸ αὐτοδιοίκητον- ἀσκουμένη διὰ τῆς Ἐπαρχ. Συνόδου καὶ τῶν ἐπισκόπων, ὧν τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα περιλαμβάνονται εἰς τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας, ὑποχρεωτικοὺς διὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας καὶ Πράξεις τῶν Συνόδων.

Πρέπει, λοιπόν, νὰ ἔχωμεν συνείδησιν τί σημαίνει αὐτοκέφαλον. Ἡ λέξις «αὐτοδέσποτον» ἢ ἡ φράσις «ἔχουσα παρ' ἑαυτῆ τὴν δεσποτείαν», ὡς ἀπόδοσις τῆς λέξεως αὐτοκέφαλον, ἀμφιβάλλω ἂν εἶναι πολὺ κατάλληλοι. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτοκεφάλου θὰ ἐπανέλθω.

Ὅτι ὁμως ἐν τῇ πράξει εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ὑφίστατο τὸ αὐτο-

πρότερον τῷ 853, ὡς θέλει ἡ *Cambr. Med. History*, σελ. 150, 179 καὶ 721) εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν ἢ Κύπρος.

1. Ὁ Β. Στεφανίδης, Ἐκκλ. Ἱστορία Ἀθῆναι 1959², σελ. 450, παρατηρεῖ: «Διὰ τῶν Ἀράβων ἐπῆλθε κατάπτωσις τῶν τριῶν πατριαρχείων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σταυροφοριῶν οἱ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχαι Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἢ ἐξεδιώχθησαν μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῶν οἱ διάδοχοι ἐξελέγοντο, ἐχειροτονοῦντο καὶ διέτριβον κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐν Κ/πόλει. Ὁ γνωστός Κανονολόγος Βαλασαμῶν, γενόμενος Ἀντιοχείας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ τὴν πόλιν ταύτην».

κέφαλον περιορισμούς τινας, ἀπό τε τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων ἐρμηνευομένους καὶ ἀπὸ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἐκκλ. δικαίου πρερχομένους, περιορισμούς πάντως ὀλιγωτέρους ἐκείνων, οὓς ὑφίσταντο πολλάκις καὶ ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Πατριαρχεῖα τῆς ἀτυχοῦς Ἀνατολῆς, εἶναι τι τὸ ἱστορικῶς νοητόν. Ἄλλ' οὐσιῶδες ὅμως εἶναι ὅτι οἱ περιορισμοὶ οὗτοι δὲν ἔθιγον τὴν ἐσωτερικὴν αὐτονομίαν τῆς Ἐκκλησίας, τ.ἔ. τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν ἐπισκόπων (πρᾶγμα τοῦ συνέβη μὲ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα ὡς πρὸς τὸν Πατριάρχην) τὴν ἄσκησιν τῆς διοικήσεως τῶν κυριάρχων τούτων ἀνδρῶν καὶ τῆς Μητροπολιτικῆς Συνόδου, ἧς προήδρευεν ὁ Κωνσταντίας, ὁ ὁποῖος, ὡν ἐν τοῖς πράγμασιν ἀρχιεπίσκοπος, ἄγνωστον εἶναι πότε ἀκριβῶς ἔπαυσε νὰ καλῆται μητροπολίτης καὶ ὠνομάσθῃ διὰ τοῦ ὅρου ὅστις ἐχαρακτήριζε τοὺς ἀρχηγοὺς Ἐκκλησιῶν, πρῶτον τὸν Ἀλεξανδρείας καὶ εἶτα τὸν Ρώμης, τὸν Ἀντιοχείας καὶ τελικῶς τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν Ἱεροσολύμων. Τρεῖς ἐξωτερικοὶ περιορισμοὶ κατέστησαν ἀναγκαῖοι κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους. 1) ἡ πρόβλησις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς συνέβαινε διὰ τὸν Οἶκ. Πατριάρχην (ἐξεταστέον τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ), 2) ἡ θέσις ἐν τῇ «τάξει προκαθεδρίας τῶν θρόνων» καὶ ἔναντι τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, 3) καὶ ἡ σπανία χρῆσις τοῦ δικαιώματος τοῦ «ἐκκλήτου» ἐνώπιον τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου, ἤτοι ἡ ἐπίπτωσις ἐφαρμογῆς γενικῆς διατάξεως τοῦ Καν. ἡ αὐτοκρ. Δικαίου, πηγαζούσης ἐκ τῶν Ἱερῶν Κανόνων Θ' καὶ ΙΖ' τῆς Δ' Οἴκουμ. Συνόδου¹.

1. Ἴδου τὰ σημαντικὰ κείμενα: α') Κανὼν Θ'. τῆς Δ' Οἴκουμ. Συνόδου. Ὑπὸ τίνος δικάζονται οἱ κληρικοί. «Εἷς τις κληρικός πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει μὴ ἐγκαταλιμπανέτω τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ κοσμικὰ δικαστήρια μὴ κατατρεχέτω, ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, ἢ γοῦν, γνώμη αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, παρ' οἷς ἂν ἀμφοτέρω τὰ μέρη βούλωνται, τὰ τῆς δίκης συγκροτήσθω· εἰ δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, κανονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκείσθω. Εἰ δὲ κληρικός πρᾶγμα ἔχει πρὸς τὸν ἴδιον, ἢ καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον, παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας δικάζεσθω. Εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην, ἐπίσκοπος, ἢ κληρικός ἀμφισβητοῖ, καταλιμπανέτω τὸν ἐξάρχον τῆς διοικήσεως, ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ δικάζεσθω». (Σημ. Γ.Ι.Κ. Ἀσφαλῶς διὰ τὴν Κύπρον ἴσχυε μόνον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως). Πρβλ. Ἀποστ. οδ', Α' στ', Δ' ιζ', κα', Ἀντιοχ. ιδ', ιε', Καρθαγ. η', ιβ', ιδ', ιε', ιστ', κζ', κη', λστ', πζ', ηστ', ρε', ριε', ριη', ρλδ', ρλζ', ρλη', ρλθ', β) Κανὼν ΙΖ' τῆς Δ' Οἴκουμ. Συνόδου. Μὴ μετακινεῖν παροικίαν ὑπὸ τινα ἐπαρχίαν λ'. ἔτη ὑποκειμένην.- Τὰς καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίου, μένειν ἀπαρασαλεύτως παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰς τρια-

Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξαρθῆ εἶναι τοῦτο: ὅτι εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἐμφανίσεως τῆς Κύπρου εἴτε ἐν τοῖς Τακτικοῖς, εἴτε ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῶν Συνόδων, ἢ θέσις μὲν ἐναντι τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου βεβαίως ἠλλαξεν ἀλλ' ἦτο πάντοτε διὰ τὴν Κύπρον ἐξ ὀχως τιμητικῆ. Αὐτὴν τὴν θέσιν ὑποστηρίζω, διότι ταύτην ἀποδεικνύουν ὡς ἀληθῆ τὰ κείμενα, ἐν οἷς πολλάκις ἐξαίρεται τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ δικαίως, διότι εἶναι ἀρχαιότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκεφάλου τῶν Ἱεροσολύμων, καίτοι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου κατέλαβε τὴν ΣΤ' θέσιν, διότι εἶναι ὁ πρῶτος ὄντως αὐτοκέφαλος ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τὴν «Πενταρχίαν τῶν Πατριαρχῶν»¹. Ἡ σχετικὴ αὐτοτέλεια τοῦ Θεσσαλονίκης τοῦ μητροπολίτου τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Ἀν. Ἰλλυρικοῦ, ὡς καὶ ἐκείνη τοῦ Δυτικοῦ δὲν ἐπέζησεν τοῦ ἡ' αἰῶνος.

Ἄλλ' ἄς ἐξετάσωμεν τὰ κείμενα μέχρι τοῦ ἰγ' αἰῶνος τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὴν ἐξ ὀχως τιμητικὴν θέσιν, ἣτις δίδεται ἐκάστοτε εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς δεινῶς χειμαζομένης πολλάκις Κύπρου.

α) 690 / 1 Πενθέκτη Οἴκουμ. Σύνοδος. Ἐγκατάστασις τῶν Κυπρίων εἰς Ἑλλάσποντον εἰς τὴν νέαν Ἰουστινιανούπολιν παρὰ τὴν Κύζικον. Ὁ Κύπρου λαμβάνει τὰ δίκαια τοῦ Κωνσταντινουπόλεως.

Καίτοι οἱ Κύπριοι-ὄχι βεβαίως ὅλοι-ἐγκατεστάθησαν² μὲ τὸν Ἀρ-

κονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ὠκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγνήνται τις, ἢ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἠδικεῖσθαι, περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῆ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δὲ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ, δικαζέσθω καθὰ προεῖρηται. Εἰ δὲ καὶ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὐθις καινισθεῖη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν, ἢ τάξις ἀκολουθεῖτω. Πρβλ. Ἀποστ. οδ', Α', στ', Δ', θ' κα', ΣΤ', κε', λη', Ἀντιοχ. ιθ', ιε', Καρθ. η', ιβ', ιθ', ιε', ιστ', κξ', κη', λστ', πζ', ζστ', ρε', ριε', ριη', ρλδ', ρλζ', ρλη', ρλθ'.

γ) Κανὼν ΛΘ' (ΜΣΤ') τῆς ἐν Καρθαγένη Συνόδου. Περὶ τοῦ τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον μὴ προσαγορεύεσθαι ἐξάρχον τῶν ἱερέων. «Ὡστε τὸν τῆς πρώτης καθέδρας ἐπίσκοπον μὴ λέγεσθαι ἐξάρχον τῶν ἱερέων, ἢ ἄκρον ἱερέα, ἢ τοιοῦτότροπον τίποτε, ἀλλὰ μόνον ἐπίσκοπον τῆς πρώτης καθέδρας». Πρβλ. Ἀποστολ. λδ'.

1. Πρβλ. Γ. Κονιδάρη: Περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Πατριαρχείων: α'. Ἡ θεωρία τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν καὶ τοῦ Πρωτείου τιμῆς Αὐτῶν εἰς τὰς «Notitias Episcopatum» (μέχρι κυρίως τοῦ Ι' αἰῶνος). Ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Παραλειπομένων» τοῦ Πανηγυρικοῦ τόμου τῆς 1000ετηρίδος τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1954. Πρβλ. καὶ Βλασίου Φειδᾶ, ἐνθ' ἄνωτ.

2. G. Ostrogorsky, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 108.

χειρίσκοπόν των εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νέας Ἰουστινιανουπόλεως, ὡς ὀνομάσθη ὁ οἰκισμὸς τῶν Κυπρίων παρὰ τὴν Κύζικον καὶ ἄρα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τούτοις ὁ λθ' Κανὼν τῆς Πενθέκτης ὥρισε 1) ἀκαινοτόμητα διατηρηθῆναι τὰ παρὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελθόντων θεοφόρων πατέρων τῷ θρόνῳ (τῆς Κύπρου) παρασχεθέντα προνόμια, 2) ὁ Νέας Ἰουστινιανουπόλεως (ὄχι Ἰουστινιανῆς) Κύπρου εἶχεν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κυζίκου τὰ δικαιώματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτοι α) τὴν προεδρίαν (μητροπολ. δικαιώματα) τῆς Ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου, β) «ὕπὸ τῶν οἰκειῶν ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν» (ἐδῶ ὁ Κανὼν προσθέτει ἐμφατικῶς «τὰ γὰρ ἐν ἐκάστῃ Ἐκκλησίᾳ ἔθῃ καὶ οἱ θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν παραφυλάττεσθαι διεγνώκασιν») καὶ γ) νὰ προΐσταται τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κυζικινῶν πόλεως, τ.ἔ. τοῦ μητροπολίτου. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, καθ' ἣν προΐσταται ὁ Κύπρου καὶ πραγματικοῦ μητροπολίτου καὶ δὴ καὶ ὑπαγομένου ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, προσθέτει δὲ διὰ τὸν τελευταῖον τούτον ὁ Κανὼν «μμήσει τῶν λοιπῶν ἀπάντων τῶν ἐπισκόπων ὑπὸ τὸν λεχθέντα θεοφιλέστατον Πρόεδρον Ἰωάννην— ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου — ὑφ' οὗ, χρείας καλούσης, καὶ ὁ τῆς αὐτῆς Κυζικινῶν πόλεως ἐπίσκοπος χειροτονηθήσεται». Πρόκειται περὶ 4ου δικαιώματος. Τὸ ἀποκλειστικόν, λοιπόν, δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν τοὺς μητροπολίτας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως δίδεται ὡς πρὸς τὴν Κύζικον εἰς τὸν προσωρινῶς ἐγκατασταθέντα ἐν τῷ Οἰκισμῷ Ν. Ἰουστινιανουπόλεως Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου. Ἐν τέλει 5) ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὑπέγραψε τοὺς Κανόνας εὐθὺς μετὰ τοὺς Πατριάρχας (Mansi, ἐνθ' ἄνωτ. XI, σελ. 989). Δὲν νομίζω, ὅτι αἱ ἐρμηνεῖαι αἱ διατυπωθεῖσαι περὶ τοῦ Κανόνος τῆς Πενθέκτης ὑπὸ διαφόρων ἀρχαιοτέρων ἢ νεωτέρων συγγραφέων, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ἐκτεθειμέναι παρὰ τῷ Hackett (μετάφ. Παπαϊωάννου, Α', σελ. 60-68) εἶναι ἀνάγκη νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν, διότι εἶναι προφανές, ὅτι ἐκεῖναι καταστοχάζονται τοῦ ὀρθοῦ, αἱ ὁποῖαι τοῦτο μὲν ἀποδίδουσι τὸ νόημα, ὡς ἀπεδόθη ἀνωτέρω, τοῦτο δὲ ἀντιλαμβάνονται, ὅτι ἡ ὄλως προσωρινὴ ρύθμισις τῶν τῆς μητροπόλεως Κυζίκου ἔπαυσεν ἰσχύουσα αὐθις ὡς ἐπανῆλθεν εἰς Κύπρον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς νήσου καὶ ἡ περιοχὴ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν κανονικὴν τροχίαν. Ἐμείνεν ὁμως εἰς τὸν τίτλον τῆς Κύπρου, συμφώνως πρὸς τὴν συντηρητικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ὄνομα τῆς Νέας Ἰουστινιανουπόλεως, καίτοι οὐδεμίαν σημασίαν πραγματικὴν ἐκέκτητο πλέον πρὸ τῶν μέσων τοῦ ἡ' αἰῶνος (πρβλ. Hackett-Παπαϊωάννου, σελ. 67).

β) Ἡ εἰς τὸ Παρισινὸν τακτικὸν ἐγγραφὴ τῆς Κύ-

πρου ὡς γ' μητροπόλεως ὑπὸ τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον καὶ ἡ συμφωνία πρὸς ταύτην ὑπογραφή τοῦ ἀπλῶς ὡς Κωνσταντίας ὑπογραφομένου ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 787 ἐν Νικαίᾳ σημαίνει, ὅτι ὄχι μόνον εἶχον ἐπανεῖλθαι πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν Νῆσον οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ εἶχε παῦσαι πρὸ πολλοῦ ἢ πρόσκαιρος ρύθμισις τῆς Πενθέκτης Οἴκου. Συνόδου ἀλλὰ καὶ ὅτι κατὰ τὸ διάστημα 733-787 καὶ ἴσως καὶ πέραν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἴσχυσεν ἄλλη διαρρυθμισίς, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπέλθει, ἐπιβληθεῖσα ἐκ τῶν περιστάσεων. Τὴν γνώμην ταύτην ἐπιβάλλει τὸ γεγονός τῆς πλήρους συμφωνίας «τῆς τάξεως» τοῦ τακτικοῦ πρὸς τὰ Πρακτικά τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου. Τοῦτο ἐξήτασα λεπτομερῶς (ἐφ' ὅσον δὲν ἐξητάσθη καθόλου μὲν ὑπὸ τοῦ H. Gelzer, ἐλάχιστα δὲ ὑπὸ τοῦ De Boor· πρβλ. ὁμῶς Γ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις, σελ. 28-37 καὶ ἀνωτ. σελ. 9) καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανεῖλθω παρὰ μόνον διὰ νὰ προσθέσω τὸ ἐξῆς ἀξιοσημείωτον, ἐπιβεβαιῶν τὴν ἄποψιν ἣν ἀνωτέρω ἐξέθηκα, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ νέα τοποθέτησις, ἥτοι ἐξόχως τιμητικὴ, διότι—καὶ τοῦτο δὲν τὸ παρετήρησε κανεὶς μέχρι τοῦδε—ὁ Κωνσταντίας¹ ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ γ' παλαιοῦ Ἐξάρχου τῆς Θρακικῆς Διοικήσεως, τοῦ Ἡρακλείας, ὁ ὁποῖος ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς—πάντως πρὸ τοῦ 451 ὑπῆχθη ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ τρεῖς πρῶται θέσεις εἰς τὸ Συνταγματικὸν τὸ περιέχον τὴν «τάξιν τιμῆς» τῶν θρόνων τῶν ὑπαγομένων ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως παρέμειναν ὡς τιμητικαὶ μέχρι σήμερον Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας, οἱ δὲ μητροπολίται αὐτῶν, ὡσάκις ὑπάρχουσι ἢ ὀνομάζονται ἔστω καὶ ὡς τιτουλάριοι ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου, καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰς τρεῖς πρῶτας θέσεις. Ἦτο ἡ πρώτη φορά ἐν τῇ ἱστορίᾳ καθ' ἣν ὁ Ἡρακλείας ἐξετοπίσθη εἰς τὴν τετάρτην θέσιν, χάριν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κατὰ τὸν ἡ' αἰῶνα. Ἡ Κύπρος ἐξηρτάτο πολιτικῶς καὶ μάλιστα στρατιωτικῶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἶχεν ἀνάγκην βοήθειας. Δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἄλλα προηγούμενα, ὅτι ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Συνόδου θὰ ἐξητάσθη τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἀπουσίαζον οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, προήδρευε δὲ ὁ Ταράσιος Κωνσταντινουπόλεως εὐρέθῃ προφανῶς, ὅτι θὰ ἔδει νὰ κρατηθῆ ἢ προσωρινῇ θέσις, ἥτις καθω-

1. Mansi: Sacrorum Conciliorum κ.λ.π. XI, σ. 639 καὶ XII, σ. 994 Πρβλ. Hackett-Παπαϊωάννου, σελ. 22, 73, 77, 196. Ὅρθῶς ἐξαίρεται ὁ ρόλος τοῦ Κωνσταντίνου ἐν τῇ Ζ' Οἰκ. Συνόδῳ. Αἱ χρονολογίαι τοῦ Hackett (Γ', 209) δὲν φαίνονται πάντοτε ἀκριβεῖς, οὕτω διὰ τὸν Κωνσταντῖνον σημειῶναι 783, ἐνῶ θὰ ἔδει νὰ σημειώσῃ πρὸ τοῦ 787 καὶ ἐξῆς.

ρίσθη ἐν τῇ τάξει προκαθεδρίας τῶν θρόνων κατὰ τὴν βιαίαν ὑπαγωγὴν τοῦ Ἄν. Ἰλλυρικοῦ, τῆς Ν. Ἰταλίας, Σικελίας καὶ Ἰσαυρίας ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὰ μέσα τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Γ' καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' (733-746), ἦτοι καθ' οὓς χρόνους ἡ Κύπρος ἦτο σοβαρῶς ἐμπερίσπαστος, ἔνεκα τῶν ἐπιδρομῶν. Οἱ χρόνοι τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' καὶ τῆς Εἰρήνης (780-797-802) καὶ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α' (802-811) συμπίπτουσι πρὸς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Χαλίφου Hagun-al Rashid (786-809· Ostrogorsky, σελ. 163, 169, 173 καὶ 482) καὶ συνδέονται πρὸς τὴν κραταιρὰν μὲν ἄμυναν τῶν Βυζαντινῶν, διὰ τοῦ τῶν Κιβυρραιωτῶν στόλου, ἀλλὰ καὶ τὰς δηώσεις τῷ 806 καὶ αἰχμαλωσίας Κυπρίων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς νήσου, ἀγνώστου ὀνόματος, ὅστις λέγεται ὅτι ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ ὡς λίτρα 1000 δηνάρια διὰ ν' ἀπελευθερωθῇ. Οἱ χρόνοι, λοιπόν, ἦσαν ἥκιστα πρόσφοροι δι' ἔγερσιν ζητημάτων «πρεσβείων τιμῆς», ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ Θεσσαλονίκη κατελήφθη πρὸς στιγμήν (904) ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Διὰ τὸ διάστημα μεταξὺ 806 μέχρι 965, ὅτε ἠλευθερώθη ἡ Κύπρος, δὲν ἔχομεν εἰδήσεις πλὴν τῆς ἀναφερομένης εἰς τὸν Ἐπιφάνιον γ' (869/70, Hackett-Παπαιωάννου, σ. 33/4, 73 καὶ 209), εἰς ὃν ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων ἀνάγει ἐπιστολήν, γραφεῖσαν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνάτιον, μὲ γλῶσσαν ἐσχάτης ταπεινώσεως. Ἴσως τοῦτο νὰ μὴ ἔχη μεγάλην σημασίαν ἐν τοῖς δυσκόλοις ἐκείνοις χρόνοις (πρβλ. ὅσα λέγει ὁ Hackett, αὐτόθι, Α' σελ. 33/34), παρ' ὅσα λέγει ὁ Φιλόθεος Κύπρου κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα.

γ) Τοῦναντίον σημασίαν ἔχει τὸ διασωθὲν κείμενον τακτικοῦ τῶν χρόνων τοῦ Τσιμισκῆ 969-972. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν γ' ἀπόδειξιν τῆς θέσεως ὅτι ἐν Βυζαντίῳ, ἅμα τῇ ὀριστικῇ ἀπελευθερώσει τῆς νήσου, ἐτέθη ἐκ νέου τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῇ «τάξει προκαθεδρίας» τῶν Θρόνων θέσεως τῆς αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου ἐνὸς τῶν σπουδαίων θρόνων μετὰ τὴν τάξιν τῶν Πατριαρχείων τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὰ πλήρη Τακτικά τὰ περιλαβόντα τὴν «νέαν τάξιν τῶν θρόνων» τῶν χρόνων τοῦ Λέοντος (906) καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (περὶ τὸ 940), ἅτινα κατήργησαν τὴν τάξιν τῶν χρόνων τῶν Ἰσαύρων, δὲν περιλαμβάνεται οὐδὲν περὶ τῆς Κύπρου, ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Κύπρος δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐλευθερωθῇ. Πρῶτον ἠλευθερώθη ὁμως ἡ Κρήτη (961) καὶ εἶτα ἡ Κύπρος (965). Ἐκ τῆς ἐποχῆς Ι. Τσιμισκῆ (969-976), ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ εὐθὺς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου (965) διεσώθη εὐτυχῶς τὸ Ἴον ἐκκλ. τακτικὸν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1372 κώδικι τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ H. Gelzer (Unge-druckte und κ.λ.π., 1901, σελ. 569-572) τὸ ἥμισυ τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἡμεῖς (Συμβ. εἰς Ἐκκλ. Ἱστορίαν Ἀχρίδος, σελ. 36-60) ἀλλ' εἰς παραλλήλους

πίνακας, μετὰ τοῦ α' μέρους καὶ τῶν τακτικῶν ἀπὸ τοῦ 906 μέχρι τοῦ 1084, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Λέοντος ΣΤ' μέχρι καὶ τῶν Κομνηνῶν. Εἶναι δὲ πολύτιμον τὸ ἐν λόγῳ τακτικόν, διότι εἶναι πλήρες καὶ διότι συνετάγη 5/7 ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βουλγαρίας (τῆς λεγομένης Ἀνατολικῆς) εἰς τὸ Βυζάντιον (971) καὶ τὸν ὑποβιβασμὸν τοῦ Πατριαρχείου τῶν Βουλγάρων εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν. Τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο εἶχεν ἀναγνωρισθῆ προφανῶς ὑπὸ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου τῷ 927 «κελεύσει Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ», ἀλλ' ὅταν ὑπετάγη ἡ Βουλγαρία ὑπεβιβάσθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἦτοι αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν ἢ «αὐτόνομον», δι' ὃ καὶ ἀνέκυψαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 965-971 τὰ δύο ζητήματα τῆς θέσεως «ἐν τῇ τάξει προκαθεδρίας» δύο αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, ὧν ἡ μία διετέλεσε Πατριαρχεῖον, ἔστω καὶ κατὰ χάριν, ἡ δὲ ἑτέρα ἦτο αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία, ἐξ ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Οὕτω εἰς νέαν ἀναθεώρησιν τῶν νέων τακτικῶν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου γενομένην ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Τσιμισκῆ ἐρρυθμίσθησαν τὰ ζητήματα ταῦτα, διὰ τῆς δημιουργίας νέας ἰδίαξούσης τάξεως, κειμένης μεταξὺ τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Κ/πόλεως καὶ τῶν μητροπολιτῶν αὐτοῦ, ὧν προηγούντο οἱ Καισαρεῖας, Ἐφέσου καὶ Ἡρακλείας. Διατὶ προηγήθη εἰς τὴν «νέαν τάξιν» ὁ Βουλγαρίας τὸ ἐξήτασα πρὸ ἐτῶν 26 εἰς ἀνακοίνωσιν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν. Πρὶν ἢ ἐξετάσω ὅμως περαιτέρω τὸ ζήτημα τοῦτο ὀρθὸν εἶναι νὰ σημειώσω, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν τῆς τάξεως ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ, προέκυψεν ἀνάγκη νέας ἀναθεωρήσεως ἀλλὰ μόνον τοῦ 2ου μέρους τοῦ τακτικοῦ, δι' ὃ καὶ διεσώθη μόνον τοῦτο εἰς τὸ τακτικόν ὑπ' ἀριθ. 3 παρὰ Parthey, ὅπερ ἐχρονολογήσαμεν εἰς τὰ ἔτη 972 976. Ἐκ μεταγενεστέρων ὅμως ἐνδείξεων εἰδικῶς μάλιστα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὡς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Κύπρον, «ἐν τῇ τάξει τῶν θρόνων» τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, πειθώμεθα καὶ δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ Ἴον μέρος τοῦ Τακτικοῦ τοῦ Κώδ. 1372 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν ἰσχύει καὶ ὡς α' μέρος τοῦ Τακτικοῦ τοῦ Parthey. Οἱ παράλληλοι πίνακες τῶν τακτικῶν τοῦ ι' καὶ ια' αἰῶνος παρέχουσι (παρ' ἐμοὶ ἔνθ' ἄνωθ', σελ. 32-61) ἱκανὰς ἀποδείξεις πρὸς στήριξιν τῆς ἡμετέρας θέσεως εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα.

Ἐπανέρχομαι ἤδη εἰς τὸ κείμενον, ὅπερ ἀνέλυσα εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ 1943, διότι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ εἶπω, ὅτι ἀνακύψαντος καὶ δὴ καὶ ἀμέσως μετὰ τὸ 971, ὅτε κατέστη ἡ Βουλγαρία τμῆμα τῆς Βυζ. Αὐτοκρατορίας (θέμα Παρίστριον, χάρτης τοῦ 1025, Beilage III παρὰ Ostrogorsky καὶ θέμα Κύπρος), ζητήματος περὶ τῆς θέσεως ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν «νέαν τάξιν», περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν, ἐκρίθη, ὅτι ἡ Κύπρος δὲν ἠδύ-

νατο νὰ τύχη ἄλλης μεταχειρίσεως ἀπὸ ἐκείνην ἣν ἐπέβαλε τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς ὑπὸ τὰς τότε συνθήκας. Ἐπρόκειτο περὶ περιοχῆς μόλις ἀπελευθερωθείσης, ἐχούσης ἀνάγκην τῆς βοήθειας τοῦ Οἴκ. Θρόνου. Ὑπέδειξα ἤδη ὅτι ἡ εὐστροφία τῆς διπλωματίας τῶν Βυζαντινῶν εὔρε λύσιν, ἡ ὁποία ἐξεταζομένη ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην τὴν ἄλλως τε τιμητικὴν τοῦ ἡ' αἰῶνος, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν, ἐδημιούργησε μίαν νέαν τιμητικὴν καὶ αὐτὴν διάκρισιν εἰς τὴν τάξιν τῶν θρόνων, κειμένην μεταξὺ τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου καὶ τοῦ πρώτου τῆ τάξει μητροπολίτου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας. Οὕτω ἔπαυσεν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Κύπρου ὁ ὑποβιβασμὸς καὶ ὁ ἔτι μεγαλύτερος τοῦ Ἡρακλείας (ἐπάνοδος εἰς τὴν γ' θέσιν). Ἐπρόκειτο περὶ νέας πρώτης διευθετήσεως δύο ζητημάτων. Τὸ κατωτέρω σχόλιον τοῦ H. Gelzer εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα εἶναι κακεντρεχὲς καὶ ἀτυχεῖς, διότι δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ἱστορίαν τοῦ ζητήματος καὶ τὰς περιστάσεις. Ἀναμφιβόλως ἡ ἀνωτέρω πρᾶξις τῶν Βυζαντινῶν ἀπετέλει εὐφυᾶ διπλωματικὴν ἐνέργειαν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν «τάξιν προκαθεδρίας», ὡς ἐνεφανίσθη αὕτη εἰς τὴν Πενθέκτην Οἰκουμένην Σύνοδον, ὅτε ὁ Κύπρου ὑπέγραψε μετὰ τοὺς Πατριάρχας (ἀναγνώρισις τοῦ πλήρους αὐτοκεφάλου). Ὁ H. Gelzer λέγει «τῷ 965 ἐπανακερδήθη ἐν τέλει ἡ Κύπρος. Εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὰς ἐκκλησιαστικοπολιτικὰς ἀρχὰς τῶν ἀνατολικῶν Ρωμαίων, ὅτι τότε δὲν ἀπεδειλίασαν ὡσαύτως αὐτὴν τὴν παναρχαίαν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν νὰ ὑποτάξουν τῷ Οἴκῳ. Πατριαρχεῖῳ. Ἐν τούτοις ταῦτα ἦσαν ἐφήμεροι καὶ αἰφνίδιοι ἰδέαι. Ἦδη, ἐξακολουθεῖ ὁ H. Gelzer, ὑπὸ τὸν Βασίλειον τὸν Β', ὅστις κατὰ τὸ δυνατόν ἀνεστήλωσε τὴν ἀρχαίαν τάξιν, ἡ Κύπρος ἀναμφιβόλως ἀνέλαβε καὶ αὐθις τὸ ἑαυτῆς αὐτοκέφαλον». Μετὰ τοῦτο προσθῆται «αἱ τύχαι τῆς Δρίστρας (Βουλγαρίας) εἶναι σκοτειναί». Κατὰ τὸν XI αἰῶνα ὑπόκειται ὡς ἀπλῆ Μητρόπολις τῷ Κωνσταντινουπόλεως; Ἐν τούτοις τότε ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος ἡ Ἀχρίς (Ochrida). Δὲν ὑπῆρχε κανεὶς λόγος πλέον νὰ προαχθῆ μία αὐτόνομος ἀνταγωνιστικὴ (ἐννοεῖται τῆς Ἀχρίδος) ἀρχιεπισκοπή. Αὐτὴ ἡ κατ' ἐξαιρέσιν τοποθέτησις τῆς Κύπρου καὶ Βουλγαρίας ὑποδεικνύουν σαφῶς ἐποχὴν τοῦ Τσιμισκῆ. Ὁ H. Gelzer δὲν ἀποδεικνύει πηγὴν τινα περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (976-1025), δι' ἣν οὐδὲ ὀνόματα ἀρχιεπισκόπων ἐσώθησαν. Μόνον διὰ τὰ τέλη τοῦ ἰα' αἰῶνος μνημονεύεται ἡ συμμετοχὴ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου εἰς Σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει (Πατριαρχοῦντος Νικολάου τοῦ Γραμματικοῦ 1084-1111), ἀλλὰ δὲν διεσώθη τὸ ὄνομα. Αἱ Σύνοδοι τοῦ ἰβ' αἰῶνος παρέχουσι νέαν εὐκαιρίαν ἐρμηνείας τῆς νέας τάξεως τῶν χρόνων τοῦ Τσιμισκῆ. Εἰς τὴν πλήρη χασμάτων Ἱστορίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τῆς Κύπρου ἡ ἀσφα-

λής κρίσις περί θεμάτων σπουδαίων, οἷον τὸ τοῦ αὐτοκεφάλου (οὔτινος τὸ πλέον οὐσιῶδες τμήμα εἶναι τὸ αὐτοδιοίκητον, ὡς ἀσκεῖται τοῦτο ἐν ταῖς χειροτονίαις καὶ ἐν ταῖς ἐπίσκοπαῖς ὑπὸ τῶν κυριάρχων ἐπισκόπων, καὶ διὰ τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου καὶ ταῦτα δὲν ἡμφεσβητήθησαν διὰ τὴν Κύπρον ποτέ), εἶναι πολλακίς προβληματική. Ἀπὸ τὴν ἄγνωστον καὶ διὰ τοῦτο σκοτεινὴν ἐποχὴν τῶν 230 περίπου ἐτῶν (965-1191) αἱ εἰδήσεις, ὡς εἶδομεν, εἶναι τόσον ὀλίγαι καὶ ἀναδύονται οἷονεὶ ἐκ τοῦ σκότους, ὥστε νὰ δυσχεραίνεται πράγματι ὁ σχηματισμὸς ἱστορικῆς εἰκόνας σαφοῦς. Ὅθεν ἐπιβάλλεται ἡ ἐξονυχιστικὴ ἐξέτασις τῶν ὀλίγων πληροφοριῶν, ὅταν μάλιστα αὗται δὲν ἀναφέρονται τόσον εἰς προβολὴν τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὡς συμβαίνει μὲ τὸν Νεῖλον Δοξαπάτριον, ὅστις ὀρθῶς προβάλλει τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ὅσον εἰς τὴν ἄσκησιν ἐν τῇ πράξει τοῦ αὐτοκεφάλου, διότι εἰς τὰς πληροφορίας, τὰς ἀναφερομένας εἰς συγκεκριμένα γεγονότα τῆς διοικήσεως ἢ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας φαίνεται καθαρά, ὅτι αὐτονομία, αὐτοδιοίκησις καὶ αὐτοκέφαλον δὲν σημαίνουν ἀσυδοσίαν καὶ ἀθαιρεσίαν, πολλῶ μᾶλλον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος, ἔχει ἐνότητα πίστεως καὶ εἶναι ἀρρήκτως θεμελιωμένη, πᾶσα Ἐκκλησία, ἐπὶ τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερῶς Παραδόσεως, ἧς μέρος ἀναπόσπαστον εἶναι οἱ ἱεροὶ Κανόνες, οἵτινες εἶναι κοινοὶ διὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας καὶ δεσμευτικοί. Ὅθεν δὲν δύναται π.χ. μία Ἐκκλησία νὰ καταργήσῃ τὸ ἱερὸν δικαίωμα τῆς ἐφέσεως τοῦ καταδικαζομένου κληρικοῦ. Ἐὰν τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰ εὐνομούμενα κράτη, ἦτοι εἰς τὸ κοσμικὸν δίκαιον, πολλῶ μᾶλλον δὲν νοεῖται εἰς τὸ ἐκκλησιαστικόν. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὑπάτην ἀρχὴν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐπιείκειαν, εἰς ἧς ὑπόκειται ἀναποτρέπτως ἡ ἀπονομὴ τῆς Ἐκκλ. δικαιοσύνης. Μόνον ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν γενικωτάτων τούτων ἀρχῶν, αἵτινες διέπουσι τὰς Ἐκκλησίας, δι' ἧς οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ἀποτελοῦσιν ὑποχρεωτικὸν κώδικα, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν τὰ δύο περιστατικά, ἅτινα ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἀναμφιβόλως αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου κατὰ τὸν ιβ' καὶ ιγ' αἰῶνα¹.

Τὸ ἐπόμενον ἐπεισόδιον, κρινόμενον ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν, δὲν σημαίνει κατάργησιν τοῦ αὐτοκεφάλου ἢ περιορισμὸν ἀπλῶς αὐτοῦ, ἀλλὰ περιορισμὸν τῆς αὐθαιρέτου χρησιμοποίησεως αὐτοῦ εἰς συγκεκριμένας περιπτώσεις, εἰς ἧς, κατὰ λόγον φυσικόν, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἔνεκα τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ, ἦσκει ἐπιρροήν, μὴ θίγουσαν ὅμως τὴν οὐσίαν τοῦ αὐτοκεφάλου.

¹Ἐὰν ἐξετάσωμεν ἐν τῷ συνόλω τὰ θέματα ἅτινα προέκυψαν κατὰ τὸν

1. Πρβλ. σημείωσιν σελ. 188.

ιβ' καὶ ιγ' αἰῶνα καὶ εἰς τὰ ὅποια ἐμφανίζεται σαφῶς τὸ πρόβλημα τοῦ αὐτοκεφάλου, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὰ κατατάξωμεν εἰς τὰς ἐξῆς περιπτώσεις:

- α) Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ «τάξις προκαθηδρίας» τῶν μεγάλων θρόνων ἦτοι τῶν Πατριαρχείων καὶ αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.
  - β) Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ καθαίρεσις κληρικοῦ.
  - γ) Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ ἐκλογή ἀρχιεπισκόπου διάμεταθέσεως.
- * Ἀμφότερα τὰ θέματα θέτουν τὸ ζήτημα γενικώτερον.

II

ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ καὶ τῆς «τάξεως τῶν Πατριαρχείων καὶ Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν».

A. Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ «τάξις προκαθηδρίας τῶν θρόνων» κατὰ τὸν ια'-ιβ' αἰῶνα.

Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τσιμισκῆ (969-972) ἀποκατεστάθη ἐν μεγάλῳ μέτρῳ ἡ «ἐν τῇ τάξει προκαθηδρίας» τῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς θέσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. Λέγομεν δὲ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ, διότι ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν θέσιν γ' τῶν μητροπολιτῶν τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου καὶ ἐδημιουργήθη μία νέα εἰδικὴ τάξις μεταξὺ τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτῶν εἰς ταύτην δὲ ἐτοποιητήθη πρῶτος ὁ Βουλγαρίας καὶ δευτέρος ὁ Κύπρου, ἀντὶ νὰ τεθῆ πρῶτος ὁ Κύπρου, ὅστις εἶχε τὸ αὐτοκέφαλον ἐξ ἀποφάσεως τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

* Ἐξετάζοντες τὸ θέμα τοῦτο α) ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν «τάξιν προκαθηδρίας» τῶν θρόνων τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν εἰς τὴν Πενθέκτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὁ Κύπρου ὑπέγραψεν εὐθὺς μετὰ τοὺς Πατριάρχας, εὐρίσκομεν δεδικοιολογημένην τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ Κύπρου, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἰσχύσαν νὰ μεταβάλῃ τὴν τάξιν, ἣτις καθωρίσθη ἐπὶ Τσιμισκῆ, β) διότι προφανῶς οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ οὔτε ὁ Πατριάρχης, μάλιστα, κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1186¹ χρόνους (τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἰδρύθη ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Τυρνόβου, ἣτις ἀφῆρεσε τὸν βουλγαρικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας), ἤθελον νὰ ἀλλάξουν τὴν πολιτικὴν εὐμενεῖαν

1. Ὁ Βα σ. Σ τ ε φ α ν ἰ δ η ς (Ἐκκλ. Ἱστορία, Ἀθῆναι 1959², σελ. 444) σημειώνει ὡς ἔτος ἰδρύσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τὸ 1186 ἢ 1189, ἐνῶ ὁ Stadtmüller εἰς τὸ Lexikon für Theologie u. Kirche (τόμ. 10, 1965, σελ. 205) τὸ 1186.

έναντι τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1020 ὑπετάγησαν ὀριστικώτερον εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἓνα δεύτερον (β) σημεῖον, ὅπερ δέον νὰ τύχη τῆς προσοχῆς μας. Ἡ Βουλγαρία εἶχεν ἀνυψωθῆ «κελεύσει Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ Πατριαρχεῖον» καὶ προφανῶς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δεικνύον κατανόησιν τῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἠνέχθη τοῦτο. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχριδῶν, καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἡ ὁποία, φρονῶ, ὅτι διεδέχθη τὸ ὑποβιβασθὲν εἰς αὐτοκέφαλον ἀρχιεπισκοπὴν Πατριαρχεῖον, ὅπερ εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν κυρίως Βουλγαρίαν, ἐξετείνεται ἀπὸ τὰς περιοχὰς τῆς Π. Ἡπείρου, Β. Μακεδονίας καὶ παλαιᾶς Βουλγαρίας. Ἐπρόκειτο περὶ τεραστίας περιοχῆς, τῆς ἀρχιεπισκοπῆς περιλαμβανούσης 30 ἐπισκοπὰς, ἐξ ὧν αἱ ἡμίσεις Ἑλληνικαί. γ) Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἐν ἀπουσίᾳ Οἴκουμ. Συνόδου ἐπήρηχο μεταβολή τις, εἰς «τὴν τάξιν προκαθεδρίας» μετὰ τοὺς Πατριάρχας. Ὁ πρῶτος μὴ Οἴκουμ. προελεύσεως Πατριάρχης ὑπεβιβάζετο εἰς ἀρχιεπίσκοπον καὶ διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους ἐτίθετο πρὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. Ἡ τοιαύτη μεταχείρισις ἔχει συγγνωστὴν αἰτιολογίαν¹ πολλῶ μᾶλλον, ὅτι ὡς ἀποκαλύπτουν τὰ Πρακτικά, ἅτινα εἶδομεν εἰς τὸ α' μέρος, τοῦ ιβ' αἰῶνος ὅταν εἰς Συνόδους ἐν Κωνσταντινουπόλει παρίστανται οἱ Πατριάρχαι ὁ Κύπρου ἐμφανίζεται μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ὑπογράφων μετὰ τὸν Ἱεροσολύμων, ἀλλ' ἔχει παρεμβληθῆ ὁ Βουλγαρίας. Τὸ πρόβλημα ὁμοῦ εἶναι τοῦτο, ἐὰν εἰς μίαν νέαν θεώρησιν τῆς τάξεως τῶν μεγάλων θρόνων, ἡ ὁποία ἔχει διπλὴν προέλευσιν, πρέπει ἢ οὐ ὁ Κύπρου εἰς μίαν ἠνωμένην Ἐκκλησίαν νὰ προηγηθῆ τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων οἵτινες δὲν ἔλαβον τὸ αὐτοκέφαλον ἐξ Οἴκουμ. Συνόδου. Ἐντεῦθεν δύναται ὁμοῦ νὰ λεχθῆ ὅτι κατ' οὐσίαν δὲν ὑφίσταται μείωσις τοῦ αὐτοκεφάλου, ἀλλ' ὅλως τὸναντίον σπουδαία ἀποκατάστασις αὐτοῦ κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα, δι' ὃ καὶ ὅσα γράφονται τότε περὶ διατηρήσεως τοῦ αὐτοκεφάλου εἶναι ὀρθά, ἐνῶ ἡ σημειώσις τοῦ Κεδρηνοῦ ἀπηχεῖ πως τὴν ἄσκησιν τῆς ἀνωτάτης χρείας τυχούσης, εἰς δυσκόλους χρόνους καὶ εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις, ὑπὸ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖου, εἰς ὅπερ ἀνήκει ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν κατὰ τοὺς κυρίως Βυζαντινοὺς χρόνους, ὅτε καὶ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἐξελέγοντο καὶ ἔμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει, διευθύνοντες ἐκεῖθεν τὰ Πατριαρχεῖα. Δὲν γνωρίζομεν δὲ ἀπὸ ποίου χρόνου ἤρξατο ἀκριβῶς καὶ ἡ πρόβλησις ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ ὑπὸ τῶν Κυπρίων ἐπισκόπων (προτεινόντων

1. Περί ταύτης ἴδε καὶ Γ. Κονιδάρη, ἐν Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1943 ἔκδοσις 1950.

3) προτεινομένου κατ' ἀρχὴν ὡς ἀρχιεπισκόπου. "Ὅτι θὰ διεδραμάτιζε σπουδαῖον ἐν προκειμένῳ πρόσωπον ὁ Οἶκ. Πατριάρχης θεωρῶ πιθανόν, ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμός μου αὐτὸς ἀποτελεῖ ἀπλὴν εἰκασίαν.

Β. Τὸ Αὐτοκέφαλον καὶ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες.

1) Αἱ ἐπόμεναι 3 περιπτώσεις ἀφοροῦν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν Ἱερῶν Κανόνων.

Ἡ 1η περίπτωση. Ἀφορᾷ εἰς τὴν Καθαίρεσιν τοῦ Ἀμαθοῦντος Ἰωάννου ὑπὸ 11 ἐπισκόπων τῆς Κύπρου ἔλαβον μέρος οὐχὶ 12 ἐπίσκοποι (ὀλόκληρος ἡ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀπετελεῖτο ἐκ 12, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ὄντος 13ου, παρὰ Parthey σελ. 315) καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀλλ' 11. Συμφώνως πρὸς τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας καὶ τὴν παλαιὰν ἐρμηνείαν ἔδει νὰ εἶναι 12 ἐκτὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Σημειῶνω ὅτι ἡ πλήρης Σύνοδος τῆς Κύπρου θὰ ἐχαρακτηρίζετο καὶ ὡς τελεία. Τὸ κείμενον λέγει διὰ τὸ μὴ μετακληθῆναι τὴν πᾶσαν Σύνοδον τῆς τῶν Κυπρίων Ἐκκλησίας ἢ τι ἀν τὴν πλείονα, εὐχερείας εἰς ταῦτα(;) οὔσης πρὸς τοῦτο, καὶ διὰ τὸ μὴ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐπέκεινα εἶναι τῆς δωδεκάδος τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ ταύτη τοῦτον συνυπάγεσθαι». Πρόκειται περὶ κανονικῆς παραβάσεως, ἣτις ἐκρίθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου, διότι εἰ καὶ φαίνεται μικτὸν τὸ δικάσαν τὸ ζήτημα (εἰσήχθη εἰς «τὸ Βασ. Βῆμα» σημεῖωμα ἄγνωστον ὑπὸ τίνος, ἴσως τοῦ Πατριάρχου) σῶμα, ὅμως εἰς τὸ σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος δύναται νὰ στηριχθῆ ἡ γνώμη περὶ διακρίσεως μεταξὺ Πατριάρχου καὶ Συνόδου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Συγκλήτου, ἣτις ἀπλῶς παρίσταται καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὴν διάγνωσιν τοῦ Πατριάρχου. Ἡ παράβασις θεμελιώδους κανόνος ἀφορῶντος εἰς τὴν κανονικὴν σύνθεσιν τοῦ περὶ τὸ 1155 συγκροτηθέντος δικαστηρίου¹, ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρώτιστα πάντων καὶ κατὰ δεύτερον τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν. Ἀπόλυτον βεβαιότητα 1) περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ δικαστηρίου καὶ 2) περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ σημειώματος (ἐκκλητον, αἵτησις πρὸς τὸν αὐτοκρά-

1. Ἡ χρονολογία τοῦ Ἰωάννου, τοῦ χαρακτηριζομένου ὡς δευτέρου (λέγομεν τοῦτο, διότι ὁ κατάλογος τῶν ἀρχ/πων Κύπρου εἶναι χασματώδης) ἡ διδομένη ὑπὸ τοῦ Hackett ἐν τῇ μεταφράσει Παπαϊωάννου (Γ' 209) καὶ κυμαινόμενη εἰς τὰ ἔτη 1155 ἢ 1156-1169 (τόμ. Β' σελ. 73-74), εἶναι συνδεδεμένη πρὸς τὴν Πατριαρχίαν τοῦ Λουκά τοῦ Χρυσοβέργου. Ἡ Camb. Med. History σημειώνει (σελ. 811) 157-1170. Ὁ Στεφανίδης (Ἐκκλ. Ἱστορία 1959², σ. 797) σημειώνει τὰ ἔτη 1157-1170.

τορα;) δὲν ἔχομεν, διότι στηριζόμεθα εἰς σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος. Δυνάμεθα ὅμως νὰ προσθέσωμεν, ὅτι εἶναι ἱερὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἐφέσεως τοῦ ἀδικουμένου τυχὸν κληρικοῦ καὶ ἀπόλυτος ἡ ἀνάγκη τῆς τηρήσεως τῶν Ἱ. Κανόνων, ὡς εὐρέως ἡρμηνεύθησαν. Ἐὰν ἦτο ἡ ὅλη Σύνοδος τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας (ἦσαν πλείονες τῶν 12;) τότε ἡ Σύνοδος θὰ ἦτο τελεία καὶ δὲν θὰ ἐχώρει ἀναθεώρησις¹. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει πάντως παγίαν διάταξιν ν' ἀπευθύνωνται οἱ ἀδικούμενοι κληρικοὶ εἰς τὸν Ἐξάρχον τῆς Διοικήσεως ἢ (τούτου μὴ ὑπάρχοντος) εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει μείωσιν τοῦ αὐτοκεφάλου, διότι πᾶσα αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία ἔχει ὡς θεμέλιον ἀμετακίνητον τοὺς Ἱερὸς Κανόνας, ἢ τήρησις τῶν ὁποίων καὶ δὴ καὶ τῶν θεμελιωδῶν εἶναι ὑποχρεωτικὴ (Θ' κανὼν τῆς Δ' Οἴκουμ.).

Ἡ 2α περίπτωσις: Ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐκλογῆς ἀρχιεπισκόπου μὴ προβληθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, κατὰ τὸ ὑφιστάμενον ἀλλὰ παραμεληθὲν ἄγνωστον διατὶ καθεστῶς, καὶ μετατεθέντος ἐξ ἄλλου κλίματος. Προέκειτο περὶ διπλῆς παραβάσεως τοῦ νομοκανονικοῦ Καθεστώτος καὶ τῶν Ἱ. Κανόνων Σαρδικῆς καὶ τῶν συναφῶν Ἱ. Κανόνων, δι' ὧν ἀπαγορεύεται ἡ μετάθεσις. Οἱ Κύπριοι ἱεράρχαι καὶ αὐτὸς ὁ ἐκ μετάθεσεως ἐκ Συρίας, ἔνθα ἐσχόλαζεν, Ἡσαΐας, ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιζητήσωσι τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἡσαΐου ὑπὸ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου.

Ἐπειδὴ, λέγει, δὲν ἐγένετο ἡ πρόβλησις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου «καὶ οἱ ἐνιαυτοὶ παρήρχοντο» ἢ δὲ Κύπρος δὲν εἶχε ποιμένα «συνήχθη πᾶς ὁ τῶν ἱερωμένων κατάλογος καὶ ὅσος ἐν μονάζουσιν ἀριθμὸς καὶ τὸ ἐκ τοῦ λαώδους πλήθους ἐλλογιμώτερον, πρὸ τούτων δὲ οἱ ἐναπολειφθέντες τῶν ἐκεῖσε (-ἐν Κύπρῳ) ἀγιωτάτων ἐπισκοπῶν ἐπίσκοποι ἐπιχώριοι» καὶ

1. Ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν ἱστορικῶν καὶ κανονικῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν τῆς ἀσφαλοῦς κρίσεως γεγονότων καὶ ἀποφάσεων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀναγομένων εἰς τὴν ἐκκλ. διοίκησιν καὶ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀσκουμένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ διατύπωσις ὀρθῶν συμπερασμάτων. Δὲν εἶναι δὲ ἐπιτετραμμένον νὰ εἴμεθα περίφοβοι, ὅτι τάχα παραμερίζεται καὶ καταργεῖται de facto ἐκ τινος ἀποφάσεως κανονικῆς τὸ αὐτοκέφαλον, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας, ὅτι αὐτοκέφαλον σημαίνει ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀσυδοσίαν. Ἀσφαλῶς ὅμως ἔχει ἐν μέρει δίκαιον ὁ κ. Χατζηψάλτης ὅταν ἀπαντᾷ εἰς τὸν V. Laurent, Κυπρ. Σπουδαί ΚΗ' (1954), σελ. 156 ὑποσημείωσις). Πρβλ. Hackett - Παπαϊωάννου, σελ. 77-78, ἔνθα καὶ ὁ λόγος περὶ ἐπανακρίσεως ἐπισκόπου καθαιρεθέντος καὶ μὴ σεβασθέντος τὴν ἀπόφασιν (Κανόνες Καρχιδόνος, Ἀντιοχείας).

«κοινῇ τῇ γνώμῃ πάντες» τὸν ἐξόριστον Ἐπίσκοπον Λύδδης Ἡσαΐαν, ἅτε μηδενὸς κανονικοῦ κωλύματος ὑπάρχοντος(;) «ἐπὶ τὸν τοῦ μεγάλου Βαρνάβα θρόνον τοῦτον μετατιθέασι καὶ τὴν ἐκ τούτου ποιμαντικὴν καταδέχονται» (Κυπριακαὶ Σπουδαὶ τόμ. ΚΗ' 1964, Κ. Χατζηψάλτη, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ τὸ ἐν τὸ Νικαίᾳ Πατριαρχεῖον, σελ. 147). Οὗτος ἐγκατασταθεὶς ἐχειροτόνησεν ἐπισκόπους τῶν χηρευουσῶν ἐπισκοπῶν.

Ἄξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι αὐθορμήτως οἱ Κύπριοι ἐπεξήτησαν τὴν ἀναγνώρισιν, ἔνεκα τῶν μνημονευθειῶν παραβάσεων.

Εἶδομεν εἰς τὸ περὶ πηγῶν πῶς ἡ Σύνοδος τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἐρρύθμισε τὸ κανονικὸν μέρος συγχωρήσασα, ὀρθῶς, τὰς παραβάσεις τοῦ τε νομικοῦ καθεστῶτος καὶ τοῦ τῶν Ἱερῶν Κανόνων, χρησιμοποίησασα καὶ τὴν φρασεολογίαν τῶν τελευταίων. Ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλε τὰς παραβάσεις τῆς ξενοκρατουμένης Κύπρου καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἀποτελεῖ συναντίληψιν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν, ὧν ἡ πρώτη, τῆς χειμαζομένης ὡσαύτως Κωνσταντινουπόλεως, ἐπιδεικνύει πνεῦμα εὐρύ, δεδομένου, ὅτι οὔτε αὕτη εἶχε δικαίωμα, ρητῶς μνημονευόμενον ἐν τοῖς Ἱ. Κανόνισιν οὔτε καὶ οἱ Κύπριοι ἠθέλησαν ν' ἀγνοήσουν, ὅτι παραβίασις τοῦ νομικοῦ καὶ Κανονικοῦ καθεστῶτος ἐγέννα θέμα τάξεως μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὧν ἠγεῖτο τὸ Οἰκοῦμ. Πατριαρχεῖον, καίτοι ἦτο μακρὰν τῆς ἔδρας τοῖ. Ἡ αὐθόρμητος ἐπὶ κλήσις τοῦ Πατριαρχείου ἐκ μέρους τῶν Κυπρίων καὶ ἡ προσεκτικὴ ἐκ μέρους τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου μεταχείρησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου δὲν ἐπέφερεν οἰανδῆποτε μείωσιν τοῦ αὐτοκεφάλου.

3η περίπτωση. Ἄτυχῶς δὲν εἴμεθα πληροφορημένοι περὶ τοῦ εἶδους τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Νικαίᾳ ἐδρεύοντος Οἰκοῦμ. Πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Β', τὰς ὁποίας ὁ ἐπὶ Φραγκοκρατίας Κύπρου Νεόφυτος ἐθεώρησεν ὡς παρεμβάσεις (ἀνωτέρω σελ. 25 καὶ Χατζηψάλτη, ἐν Κυπρ. Σπουδαὶ 1964 σελ. 157-158) ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸ 1231 καὶ διεμαρτυρήθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην, δι' ὃ καὶ δὲν δυνάμεθα ποσῶς νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ χρόνου διαρκείας τῆς διενέξεως οὐδὲ περὶ διακοπῆς τῶν σχέσεων.

Συμπέρασμα. Ὅλα τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἔχομεν ὑπ' ὄψει μας ἀπὸ τοῦ ζ' μέχρι καὶ τοῦ ιγ' αἰῶνος δὲν σημαίνουν ποσῶς μείωσιν τῆς οὐσίας τοῦ αὐτοκεφάλου, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν τῶν ἐπισκόπων καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου καὶ τῆς κυριαρχικῆς λειτουργίας τῶν ἐπισκόπων

ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς αὐτῶν¹. Τὰ ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐθίμου πηγάζοντα δίκαια τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως εἰς ὀλιγίστας περιπτώσεις, ἐπέφερον ἐξωτερικοὺς μὲν περιορισμοὺς τοῦ αὐτοκεφάλου, ἐρμηνευομένους ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων, αἵτινες δὲν ἀφοροῦν μόνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα, ἅτινα χρεῖας τυχούσης, καλοῦσιν εἰς βοήθειαν καὶ κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας διὰ τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν τῆς Διοικήσεως τὴν ἀδελφὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, ἀναγνωρίζομένην πρώτην τῇ τάξει καὶ κορυφὴν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου διεφύλαξε τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη στάθμη ἐνότητος Ἐκκλησιῶν μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν ἐπισκοπῶν, ὡς μητρόπολις² μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν μιᾶς ἐπαρχίας καὶ πρὸ τοῦ χρόνου καθ' ὃν διεμορφώθησαν αἱ Ἐξαρχαίαι καὶ τὰ Πατριαρχεῖα. Τὸ αὐτοκέφαλον ὁμως νοεῖται ὑπάρχον μόνον εἰς τὴν σφαῖραν τῆς διοικήσεως -δὲν χωρεῖ οὔτε εἰς τὸ δόγμα οὔτε εἰς τὰ θεμέλια τοῦ δικαίου καὶ τῆς λατρείας-καὶ τῶν ἐθίμων, δι' ὃ καὶ δὲν δύναται παρὰ νὰ λειτουργῇ ἐντὸς τῆς Ἐνότητος τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολοκῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θεμελιούται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως, ἧς τμήμα πολύτιμον εἶναι οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, ἐν οἷς κεῖνται καὶ τὰ κοινὰ Κανονικὰ θεμέλια, ἅτινα ὑποχρεωτικῶς δεόν νὰ διαφυλάσσωνται ὑπὸ πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὧν ἡγεῖται φυσικῶς ὡς πρώτη ἐν ἴσοις ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ἣτις σέβεται πάντοτε τὸ αὐτοκέφαλον τῶν Ἐκκλησιῶν ἐντὸς τῆς Ἐνότητος ὁμως τῆς Ὁρθοδοξίας νοούμενον καὶ ἀσκούμενον³.

1. Τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως ἐπισκόπων εἶναι ἐπακόλουθον τοῦ δικαίωματος τούτου, ὡς ὑποδεικνύουν οἱ Κανόνες Δ' καὶ Ε' τῆς Α' Οἰκουμενικῆς, ἀλλ' ἡ ἔφεσις ἀπαιτεῖ μείζον δικαστήριον τῆς Διοικήσεως ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

2. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐξελίξεως, ἣτις ὡδήγει εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν μεγάλων Πατριαρχικῶν περιφερειῶν, τῶν συνενουσῶν οὐχὶ ἀπλῶς πλείονας ἐπαρχίας ἀλλὰ Διοικήσεις -ἐξαρχίας, ὧν διεσώθησαν μόνον αἱ τῶν 5 ἐπισκοπικῶν θρόνων, ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διεφύλαξε διὰ τοῦ ψηφίσματος ἀνὰ μίαν ἀρχαίαν μητρόπολιν, ἥτοι τὴν πρώτην βαθμίδα συνενώσεως ἐπισκοπῶν, ὡς καθιερώθη, πράγματι διὰ τοῦ ΣΤ' Κανόνος τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, οὗτινος τὸ ἀκριβὲς κείμενον ἀποκατέστησεν ὁ Schwartz.

3. Κατὰ τὴν συλλογὴν τῆς βιβλιογραφίας καὶ τῶν δοκιμῶν ἐβοήθησαν οἱ Βοηθοὶ Ἐδρῶν κ. κ. Ἐμμανουὴλ Κωνσταντινίδης, Δ. Θ., ὑποψήφιος Ὑφηγητῆς καὶ Σπυρίδων Κοντογιάννης, π. Θ., οἱ ὁποῖοι καὶ ἐργάζονται εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως τῶν «Τακτικῶν» (Notitiarum Episcopatum), μετὰ τῶν Βλασίου Φειδᾶ, νῦν ὑφηγητοῦ καὶ Βασ. Γιαννοπούλου, π. Θ.

Τὸ παρὸν ἀνεκοινώθη ἐν εὐρείᾳ περιλήψει εἰς τὸ Α΄ Κυπρολογικὸν Συνέδριον ἐν Λευκωσίᾳ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1969. Τοῦ τμήματος προήδρευσε ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Ἄμ. Ἀλιβιζᾶτος.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΕΚΚΛ. ΤΑΚΤΙΚΑ (ΝΟΤΙΤΙΑ ΕΠΙΣΚΟΡΑΤΙΟΥΜ) ΑΠΟ ΤΟΥ Η' ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΓ' ΑΙΩΝΟΣ

I

	σελ.
A. Εισαγωγή και περί των πηγών	1
B. Περί την Ιστορίαν και ἔρμηνείαν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μέχρι και τῶν ἀρχῶν τοῦ ιγ' αἰῶνος	27

II

ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ καὶ τῆς «τάξεως τῶν Πατριαρχείων καὶ Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν»	47
A. Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ «τάξις προκαθηδρίας τῶν θρόνων» κατὰ τὸν ια' - ιβ' αἰῶνα.	47
B. Τὸ Αὐτοκέφαλον καὶ οἱ Ἱεροὶ κανόνες	49